

Filozofie, ekonomie, politologie, sociologie, psychologie, historiografie

MARATHON

2/2017

Číslo 143

**Teoretický časopis věnovaný otázkám postavení
člověka ve světě, ve společnosti, v současném dění**

Obsah

1. Úvodní poznámka	2
2. Hlavní materiály	5
Neomarxismus ostudou, prohrou i hrozbou opravdu je (Pavel Sirůček).....	5
3. Z nové literatury	9
Několik titulů o ekonomii (aneb o ekonomii nejen zábavně) (Pavel Sirůček)	9
4. Diskuse na aktuální témata	22
Migrace jako individuální pokus o řešení rozdílů	22
v ekonomické úrovni států (Michal Kroh)	22
Práce 4.0. – konec standardních přístupů v personální práci? Otakar Němec	25
Spotřebitelské chování českých seniorů pohledem teorie životního cyklu (Miroslav Jurásek).....	27
Bankéřská sémantika a lidský kapitál (Pavel Čírtek).....	30
Míra využití lidského kapitálu – předpoklad stability jednotlivých zemí (Jiří Šnajdar)	35
Kognitivní aspekty lidského myšlení (Michal Blahout)	37
Problém realizace reform (Michal Blahout).....	38
Mylná řešení Vězňova dilematu a Immanuel Kant (Ondřej Černík)	39

MARATHON

Internet: <http://www.valencik.cz/marathon>

Vydává:

Radim Valenčík

**jménem Otevřené společnosti příznivců
časopisu MARATHON**

Vychází od listopadu 1996

Registrační značka: MK ČR 7785

ISSN 1211-8591

Redigují:

Vladimír Prorok

e-mail: prorok@vse.cz

Pavel Sirůček

e-mail: sirucek@vse.cz

Radim Valenčík (224933149)

e-mail: valencik@seznam.cz

Redakce a administrace:

Radim Valenčík, Ostrovní 16

110 00 Praha 1

MARATHON is a bi-monthly Internet magazine founded in Prague at the end of 1996. Its aim is to help to clarify, from central and east European perspective, the reasons of present entanglement of the world developments, and participate in the search for prospective solutions.

About 30 authors contribute to the magazine on a regular basis and more write for it occasionally. So far MARATHON has been published in Czech with occasional documentation annexes in English or German. English summaries of articles are envisaged based on specific interests of readers.

Themes most often treated in the magazine include human capital, investments in education and other forms of human capital, nature and consequences of globalization, new approaches in economic theory (an attempt for synthesis of seemingly disparate concepts of K. Marx, J. Schumpeter, M. Friedman, G. Becker and R. Reich with regard to role played by innovations and the search for new space for economic growth) , etc. Several specific projects of human capital investments have been developed on the basis of concepts analyzed in MARATHON.

The magazine can be accessed at www.valencik.cz

E-mail contact: valencik@seznam.cz

Do rukou se vám dostává časopis Marathon 1/2017. Jako obvykle, nejdřív některá základní sdělení:

- Časopis je dostupný prostřednictvím sítě INTERNET na www.valencik.cz
- Časopis vychází jednou za dva měsíce, vždy 15. dne prvního z dvojice měsíců, které jsou po sobě. Nejbližší řádné číslo (02/2017) bude vydáno a objeví se na Internetu 15. března 2017.
- Rozsah časopisu je 40 stran tohoto formátu, což odpovídá přibližně 120 stranám standardního formátu.
- Příspěvky, případně připomínky a náměty, vzkazy redakci apod. lze rovněž zasílat na e-mailovou adresu: valencik@seznam.cz.

- V srpnu 1997 byl Marathon registrován ministerstvem kultury ČR

1. Úvodní poznámka

Druhé letošní číslo se vyznačuje pestrostí témat. Podstatnou část tvoří kritické reflexe z pera Pavla Sirůčka, další část je tvořena materiály zpracovaným v souvislosti s přípravou a konáním 19. ročníku konference Lidský kapitál a investice do vzdělání.

Monografie před recenzním řízením

K dispozici je již téměř definitivní text monografie, jejíž pracovní verze byla uveřejněna ve Zvláštním čísle Marathonu z minulého roku.

Vysoká škola finanční a správní

Radim Valenčík a kol.

Ekonomický základ odvětví produktivních služeb a zahájení komplexních reforem

Praha 2016

Zde jsou odkazy na dvě předcházející monografie:

První z roku 2014: http://www.vsfs.cz/prilohy/konference/lk_2014_perspektivy.pdf

Druhá z roku 2015: http://www.vsfs.cz/prilohy/konference/lk_2015_ctvrta_prumyslova_revolve.pdf

Monografii z roku 2016 najdete ke stažení zde:

<http://www.vsfs.cz/?id=1685-pracovni-materialy>

Objeví se:

Pracovní materiály

Ekonomický základ odvětví produktivních služeb a zahájení komplexních reforem

autor: Radim Valenčík a kol.

vloženo: 13.01.2017

 [monografie 2016 pro www vsfs.docx, 654 kB](#)

Zde rozkliknout

Zde je obsah monografie:

Obsah

1. Úvod
  - 1.1. Hledání programu pro strany a strany pro program
  - 1.2. Jak budeme postupovat
  - 1.3. Metody
2. Výchozí teze: Vyhodnocení a doplnění loňských tezí
  - 2.1. Podstata přístupu: Průmysl 4.0 a expanze odvětví produktivních služeb
  - 2.2. Výchozí teze a rozbor poznatků získaných při jejich rozpracování
  - 2.3. Připomenutí hlavních již rozpracovaných problémových okruhů a problémové okruhy pro rok 2017
3. Čím začít, proč a proč a nyní: Plně zásluhová a plně uzavřená postgraduální nadstavba penzijního systému
  - 3.1. Úvodní poznámka – Čím začít komplexní reformy
  - 3.2. Návaznost na stávající teoretické řešení dané problematiky
  - 3.3. Širší kontext zavedení a rozšiřování plně zásluhové a plně uzavřené postgraduální nadstavby současného průběžného systému penzijního pojištění
  - 3.4. Matematický model
  - 3.5. Problematika realizace navrhovaného systému
  - 3.6. Vznik přebytků při náběhu systému
  - 3.8. Shrnutí a závěr
4. Navazující aktivity (co a jak bude odstartováno na bázi transformace penzijního systému)
  - 4.1. Oblast vzdělání, výcviku, výchovy
  - 4.2 V oblasti zdravotnictví
5. Výnosy ze vzdělání, HCC a přenesená cena
  - 5.1. Teoretická východiska
  - 5.2. Mezní míra výnosu ze vzdělání a trh
6. Lázeňský cestovní ruch a prodloužení období produktivního uplatnění
  - 6.1. Úvod význam lázeňského cestovního ruchu při prodloužení horizontu produktivního uplatnění
  - 6.2. Pojetí lázeňského cestovního ruchu v současné teoretické literatuře
  - 6.3. Dlouhodobost a opakovanost lázeňské péče jako předpoklad její efektivity
  - 6.4. Nástroje sledování efektů lázeňské péče a rozšíření klientely s využitím vhodných forem financování
7. Metody myšlení (jak se vymanit z pasti stereotypů, uchovat duševní svěžest a odhalovat nové)
  - 7.1. O významu této kapitoly
  - 7.2. Úvodní poznámka k této kapitole
  - 7.3. Co je pojem a pojmové určení?
  - 7.4. Přesah stávajícího poznání a rozvíjení pojmových určení
  - 7.5. Schopnost přesahu a základní poznávací schopnosti
8. Metody vyjednávání (k problematice vývoje finančních trhů z hlediska přenesené ceny a jak vyjednávat)
  - 8.1. Úvodní poznámka k možnostem a významu použití teorie kooperativních her
  - 8.2. Konkretizace předmětu zkoumání
  - 8.3. Návaznost na stávající teoretické zdroje
  - 8.4. Mikroekonomický model vyjednávání
  - 8.5. Vybrané problémy vyjednávání
  - 8.6. Shrnutí a závěr
9. Motivace a hodnotové orientace lidí
  - 9.1. Hodnoty a lidský kapitál

- 9.2. Hodnotové orientace a ekonomie produktivní spotřeby
- 10. Problém realizace reform: Zde a nyní
- 10.1. Ke krizi tradičních stran a hlavně tradičních volebních programů
- 10.2. Struktura programu orientovaného na řešení problémů
- 10.3. Co by mohlo (a mělo) být v programu kterékoli rozumné (a volitelné) politické strany
- 11. Závěr

Superkulaté narozeniny, aneb z vlastně již historického nadhledu

Do tohoto čísla zařazuji malou reflexi současné doby z hlediska mého blízcího se výročí.

V tomto znamení, tedy ve znamení ryb, se totiž dožiji (pokud se dožiji) 1.000.000 let. Nejkulatější výročí, jakého se člověk může dožít. Pochopitelně vyjádřeno ve dvojkové soustavě. Tedy 2^6 let, neboli $2 \times 2 \times 2 \times 2 \times 2 = 64$.

A jak to vidím? Někteří mně vyčítají, že jsem příliš kritický vůči současnému režimu. Hodně jsem se nad tím zamýšlel a myslím, že to není pravda. K minulému režimu jsem byl o hodně kritičtější. Protože jsem věřil v jeho reformu. Obětoval jsem leccos, abych veřejně projevily svoje přesvědčení, že takto dál (jak to tehdy šlo) to už nejde. K tomu např.:

<http://radimvalencik.pise.cz/3381-nemam-rad-fanatiky-opravdu.html>

Říkával jsem svým kamarádům, kteří měli obdobné názory (jedním z nich byl třeba Míla Ransdorf) – jednou nás budou kritizovat, ne za to, že jsme mlčeli, ale za to, že jsme držkovali málo účinně. A nějak tak to bylo. Vzal jsem si z toho poučení v tom smyslu, že **je nutné se ještě více opřít o sílu vědy a dělat vědu poctivě tak, aby byla oporou při nápravě toho, co se pokazilo, co selhalo.**

Z nadhledu těch dejme tomu 50 let, tedy doby, po kterou mohu posuzovat společenský vývoj s porozuměním, bych porovnal minulost a současnost, to, co jsem prožil, hodnotil asi takto:

- Druhá polovina šedesátých let až do 21. srpna 1968, byla léta, kdy se vše měnilo k lepšímu. A nějak jsme si ani nedovedli představit, že by to někdy mohlo být jinak. (Opak, tj. představa, že by to někdy mohlo být lepší a lepší, zase chybní některým současníkům.)

- Pak přišla okupace a normalizace. Považoval jsem to za dočasný exces, který se přežene a vše se zase vrátí k lepšímu. Měl jsem štěstí. Dobu nejhorší normalizace jsem prožil v Oděse, v té době snad nejsvobodnějším městě světa. Pět let studia matematiky, ale hlavně plnohodnotného studentského života.

- Po návratu jsem zjistil, že se to u nás pokazilo mnohem víc, než jsem si dokázal představit. Ale zase jsem měl štěstí. Dostal jsem se mezi přátele, kteří sdíleli obdobné názory jaké já. To je člověk vždy trochu víc odváznější a kritičtější. Tehdy jsme kritizovali minulý režim ani ne tak za to, že by se nepokoušel měnit věci k lepšímu, ale že to dělá příliš pomalu a polovičatě. Nebyla to "netrpělivost mládí" (to už jsme tak mladí nebyli), ale šlo o to, že Biľakovo "není důležité, jak rychle jdeme, ale to, že jdeme správným směrem" se pro nás stalo symbolem největší blbosti, jakou lze vyslovit. Společnost bez dynamiky se vždy mění ve společnost, kde vládnou žáby na prameni a která začne vysychat.

- Pak se věci začaly rychle měnit. To, že se udělala spousta chyb, s tím se muselo počítat. Tak už to v převratných dobách či dobách převratů bývá. Horší je, že se nejen nevrátil optimismus a dynamika zlatých šedesátých let, ale stalo se něco mnohem horšího.

Zatímco minulý režim se kdysi měnil k lepšímu pomaleji, než by si člověk přál, tak tento režim se mění k horšímu také rychleji, než by si člověk přál.

Naštěstí kolem sebe vidím víc a víc lidí, kterým dochází, že je s tím nutné něco dělat. A že k tomu, aby to, co se bude dělat, bylo víc než "málo účinné držkování", musíme mít oporu v kvalifikovaném pochopení doby. Tedy že i dnes **je nutné se ještě více opřít o sílu vědy a dělat vědu poctivě tak, aby byla oporou při nápravě toho, co se pokazilo, co selhalo.** To je hlavní zkušenost, kterou jsem udělal a za kterou si stojím. Tady je to, v čem ještě dokážu pomoci, monografie-ročenka na téma, jak měnit věci k lepšímu:

Radim Valenčík

2. Hlavní materiály

Neomarxismus ostudou, prohrou i hrozbou opravdu je

Pavel Sirůček

Deník Referendum 2. 2. 2017 uveřejnil rozhovor Jiřího Dolejše nazvané *Strašení neomarxismem* (<http://denikreferendum.cz/clanek/24570-straseni-neomarxismem>). Dolejš se pozastavuje nad tím, že se termín neomarxismus stále více dnes „začíná používat jako nadávka“ (tamtéž). Má to být ryze účelové, neboť: „Skutečný význam termínu je ... ohýbán v zájmu zesměšnění emancipačních snah“. Nemá přitom jít jen o „agitku krajní pravice“, kdy někteří její stoupenci údajně vůbec netuší, co tzv. neomarxisté kdy napsali a pouze ventilují své „iracionální nepřátelství k levici a intelektuálům vůbec ...“. Strašení neomarxismem totiž podléhají a stigmatizaci neomarxismem tuze rádi používají i „relativně sečtější“ lidé z okruhu Václava Klause a Miloše Zemana (kteří prý „nejspíš alespoň tuší, z jakých myšlenek autoři frankfurtské školy vycházeli“). Cejch „neomarxistická EU“ zde už tudíž nemá být jen „výrazem pouhé zavilé negramotnosti“, nýbrž obratně „plní funkci ideologické manipulace u tak hodnotově významných témat jako jsou třeba lidská práva“. A vůbec nejvarovnější, podle J. Dolejše, má být, že už taktéž „do oblasti samotné levice proniká tento odsudečný tón spolu se štěpící animozitou mezi umělými tábory takzvaných xenofobů a sluničkářů“.

Dolejš připomíná (a to správně) úzkou vazbu neomarxismu na postmoderní myšlení a vyzdvihuje, že tento „pomohl alternativně strukturovat otázku lidství“ (což je už diskutabilní, včetně samotného postmoderního vršení těchto slov). Dále konstatuje, že se neomarxismus „vymezuje proti některým tradicím“ a nelze mu rozhodně prý upřít „jeho nezastupitelnou roli v rozvoji moderního myšlení, při formování moderní civilizace“. Přitom odmítá upínání se „k vlně nacionálně konzervativního populismu“, což má být „dnes už jen cesta zpět“ (kdy má jít o „panikářskou a únikovou ideologii“). S poukazem na „destruktivní puďy“ či s tvrzením, že: „Čemu nerozumím, to popřu a dosáhnu tím slasti iluzorní jistoty“. Jako nešťastné Dolejš označuje zneužití „nálepky neomarxismu k bulvárnímu vyhocení sporu mezi konzervativní a liberální levicí“. Ti, kdož přisuzují neomarxismu „elitářské“, „destruktivní“ či „totalitární“ sklony pak už jenom „podléhají módní vlně a přebírají argumenty krajní pravice“. To by se jeden (z mnoha těch, co tzv. neomarxismus opravdu, ale opravdu nemusí) měl snad začít stydět a hanbou propadat. A to dostaneme korektně pokrokářsky¹ naloženo ještě více.

„Světová konzervativní vlna“ valící se všemi kontinenty totiž prý šíří, že „...světová kavárna“ svým neomarxismem vlastně slouží kosmopolitní plutokracii. A sice tím, že rozbíjí tradiční rodiny, tradiční náboženství, tradiční vlastenectví a tak dále. Intelektuálové, novináři a umělci se v očích hlasatelů velké neomarxistické konspirace paktují s nevolenými a nekontrolovanými neziskovkami, aby v zájmu globalizace ovládli svět. Magicko rituální jazyk zamlžuje rozdíl mezi pravdou a prefabrikovaným faktem. Nastupuje post-pravda s její falešnou konkrétností“. Symbolem této hrůzy má být D. J. Trump. „Konzervativní zostouzení jiných pohledů na svět nás ochuzuje“. Závěrem poučení o „civilizačně vyšší racionalitě“ i „kreativní racionalitě“ bořící „panství konzervativního nerozumu“ a „pravdivosti lidské emancipace“. Vznešeně řečeno. Bez ironie. Nicméně plné OOO (obecně oblíbených omylů) a kavárenských klišé.

K tuze oblíbeným omylům patří, že zabeđení konzervativci vývoji a objektivním trendům prostě nerozumí. Což kráčí ruku v ruce s dokola omílaným schématem, že všichni, kteří freneticky netleskají nádherně postmoderní „tekutosti“, odnárodnění a vykořenění, báječné multi-kulti společnosti příležitosti, bez všech omezení a hranic,² diktatuře menšin, vzývání jinakosti a obohacování nenormálnostmi (coby údajně progresivnější lidské emancipaci), pokrokářskému vymývání mozků, genderovým Koniášům a genderové policii, džihádu proti údajným tzv. diskriminacím nebo uměle vykonstruovanému, lživému evropanství jsou jen málo vzdělání, málo informovaní, málo sečtělí, málo zcestovalí, málo velkorysí, málo lidští a především hodně zakomplexovaní a hodně frustrovaní. Zkrátka fosilní monstra, tupí burani a nevzdělaní bílí vidláci, machisté, sexisté, šovinisté, xenofobové, bigotní ignoranti dusící se vlastními předsudky, maloměšťáctí reakcionáři a provincionální zápečníci, kteří se všech novot a úžasného pokroku jenom příšerně bojí. Připustit si, že někdo

¹ Pro úplnost a připomenutí: Ke korektnímu pokrokářství blíže viz materiál Tragédie korektního pokrokářství. *Marathon*, 138, 2016, roč. 20, č. 4, s. 4-34. ISSN 1211-8591 & doplňkové reakce K Honzovi, Pavlovi etc. a pokračující tragédii korektního pokrokářství. *Marathon*, 139, 2016, roč. 20, č. 5, s. 7-12. ISSN 1211-8591 či Politický bizár nebo raději politický kýč? *Marathon*, 140, 2016, roč. 20, č. 6, s. 38-40. ISSN 1211-8591.

² Pokrokářský multi-kulti ideál otevřené společnosti v praxi geniálně karikuje J. Keller v glose Máme co dohánět (*Právo*, 6. 2. 2017, s. 6. ISSN 1211-2119). Za modelovou zemi multikulturalismu označuje dnešní Libyi, kde „centrální vláda prakticky neexistuje“, neexistují ani „žádné omezující hranice“, ani uvěznění „v krunýři pevné identity“, ani „zastaralá instituce národního státu“, zkrátka bájný multi-kulti ráj nejrůznějších kultur a etnik ...

korektně pokrokářské fantasmagorie, pseudopokrok i zvrácené šílenosti tzv. kulturního marxismu proti člověku i přírodě odmítá právě proto, že moc dobře chápe, o co (a komu) vlastně jde, je přece politicky nekorektní a salonně naprosto neakceptovatelné. Stejně jako přiznání faktu, že každý intelektuál (či lépe vzdělanec) opravdu nemusí být liberální internacionalista, kavárenský progresivista a neziskový globální aktivista v jednom, jak je nám permanentně servírováno. Nemalá část akademické fronty i skutečných vzdělanců totiž jasně fandí a jasně přináleží nikoli ke světové (či pražské) „kavárně“, nýbrž k národní „hospodě“ (s normálními lidmi, tradicemi i kořeny)³, která dosud neztratila soudnost, zdravý rozum, ani přirozené, normální a zdravé instinkty. K pokrokářským, kavárenským a liberálním vytrvalým klišé přitom náleží osvědčené a oblíbené „strašení“ (a ještě oblíbenější cejchování) populismem, národovectvím, deglobalizací či protekcionismem, včetně zehrání nad „panstvím konzervativního nerozumu“.

Přiznávám, že zcela přesně termín neomarxismus definovat nedokážu a silně pochybuji, že někdo ano. Nejrůznějšími neo- či post- (a to zdaleka nejenom tzv. marxismy) se to dnes jen hemží. Problémy jsou i u tzv. kulturního marxismu. Nicméně asi míním to samé, co Dolejš. Tzv. neomarxismus (raději bych šířeji hovořil o tzv. nové levici) je radikálním zpochybněním marxismu skutečného a především jeho ekonomických aspektů. Tzv. nová levice všelidskou emancipaci už nespojuje s překonáním vykořisťování, nýbrž blouznivě rozvíjí utopické prvky, které i samotný Marx raději opouští. Tito tzv. neomarxisté (přesněji západní marxologové) se přitom vyznačují tím, že hodně nenávisťně vytačují odlišné názory mimo přípustné (a korektní) debaty i celé politické spektrum. Činí si nárok na jedinou pravdu a jedinou správnou cestu. Když není vždycky přesně po jejich, hystericky obnažují „liberál-fašistickou“ podstatu. Namátkou se stačí podívat, jak tito „demokraté“ respektují výsledky amerických voleb.⁴

Nad tím, že se tzv. neomarxismus skutečně stal nadávkou, se nepozastavuji ani trochu. Není to ovšem pouze dilem údajných tupounů z krajní pravice, sečtějších manipulátorů s tzv. lidskými právy, ani pomýlených stoupců věci levice, kteří prý „nešťastně“ a „bulvárně“ vyhrocují spory mezi levicí liberální a konzervativní. Stačí se podívat na dnešní svět, na současný zlý a nebezpečný chaos, na hrozby lokální i hrozby globální, na hrozby pro kapitál i pro sociál, na velebení nenormálnosti a úchylnosti ohrožujících celou civilizaci i samotného člověka, na každodenní zručnou indoktrinaci „vědeckým“ multikulturalismem, „vědeckým“ genderismem, „vědeckým“ evropeismem⁵ etc. Kam až povede umanutá posedlost menšinami? Pokrokářským inkvizitorům přitom nestačí zlomit panství většiny nad tzv. diskriminovanými menšinami, oni chtějí většinu převychovat a zmanipulovat tak, aby se sama sebe štítla a radostně vzývala zcestné pseudohodnoty. Ve jménu globálního náboženství tzv. lidských práv⁶, imperativu globálního pseudopokroku, univerzální humanity i všelidské emancipace.

Vše páchané skupinami a institucemi hlásícími se právě k tzv. neomarxismu, k poselství a odkazu frankfurtských apod. škol a šířeji k poselství celého hnutí konce 60. let. A nebyli to právě oni, kdož začali politiku chápat a realizovat jako mýtický boj dobra se zlem, včetně překrývání skutečných problémů

³ O silící konfrontaci dvou světů (samozvaných apoštolů dobra, tzv. lidských práv a globálního pseudopokroku, obrazně ztělesněných liberální velkoměstskou modernistickou kavárnou versus svět normálních lidí normální práce, normálních chlapů a normálních ženských, včetně konzervativní inteligence, představovaný tradicionalistickou venkovskou hospodou) blíže viz text *Vstanou noví Fidelové? Marathon*, 142, 2017, roč. 21, č. 1, s. 14-19. ISSN 1211-8591. Včetně připomenutí, že kavárna, ovládající média a reprezentující kosmopolitní vrchnost i politický kýč, elitářsky – z výšin domnělé intelektuální převahy – povýšeně nahlíží na hospodu. Dodejme, že tyto světy přitom nejsou stejně početné, kavárna ve skutečnosti reprezentuje pouhých pár procent.

⁴ Být proti DJT je kavárensky cool. Trumpovi nesmí být přiznána sebemenší legitimita. Liberální kritikové se diví, že DJT plní předvolební sliby, na což oni zvyklí opravdu nejsou. Progresivističtí bojovníci svaté války proti DJT prohlubují rozdělení společnosti nejen americké, kde má už zuřit studená občanská válka. Rozštěpení USA má být největší od dob vietnamského konfliktu. Realita nebo mediální zveličování sil „dobra“, tj. odpůrců DJT? (I u nás kavárna suverénně vystupuje, jako by reprezentovala většinu). Tzv. celebrity ze showbyznysu, byť jsou pouze nestoudně přeláčenými prodejnými komedianty, přitom sami sebe pasují na morální titány a svědomí národa, které má poslání a je k němu předurčeno. Jejich hysterie, se kterou se předhánějí, kdo DJT pouráží nejvíce, připomíná fanatismus středověkých sektářských mystiků. Profesionální ženy na protest proti DJT ze sebe strhávají oděv a dosahují při provokacích snad i orgasmu. Šéf norského mírového institutu důrazně žádá, aby Nobelovu cenu míru získal někdo z odpůrců DJT. Vysocí představitelé EU varují, že americký prezident má být vážným ohrožením demokracie. Na protitumpovské vlně zuřivě surfují německá média, německá politika toužebně vyhlíží a především konstruuje „Antitrumpa“, což je mimořádně nebezpečné i pro nás, neboť Německo už nepokrytě diktuje celé Evropě. Proti DJT je umanutými pokrokáři vedena globální totální válka. Nenastal už čas na poučení se z moudrosti našich předků, kteří moc dobře věděli, že „na hrubý pytel patří hrubá záplata“?

⁵ Připomeňme, že strategickou oblastí, které se zmocnila právě tzv. nová levice je oblast vzdělání a školství, se všemi pokrokářskými modernizacemi (namátkou i krajně nezodpovědnou a nebezpečnou inkluzí), panstvím a dominancí NGO vzdělávacích agentur a think tanků (a pochybných tzv. expertů, kteří obvykle nikdy neučili) ... A nesouvisí jádro patálií se vzděláváním v neposlední řadě i s tím, že se stalo jednoznačnou doménou žen? Komu přitom slouží zhoršující se kvalita vzdělávacího procesu? Neprivilegovaným vrstvám nebo spíše elitám?

⁶ Které má své uctívané velekněze i fanaticky oddané mnišské řády etc., a které přitom nepodléhá žádné diskuzi a nemilosrdně trestá kacíře, bezvěrce i pochybovače. Mediálním lynčem, cejchy i vyhazovy z funkcí, z práce ...

personifikací politiky? Západní tzv. levicovní intelektuálové se od marxismu během 70. a 80. let zcela odvrátili a začali mesiášsky prosazovat globální spasení a univerzální dobro, včetně silících prohibičních posedlostí a vsudypřítomné kontroly. Kdo, a proč, chce vykořenit ze světa kouření tabáku, pojídání masa, pití piva, stělné zbraně nebo hotové peníze? A odkud se dodnes bere fanatická nenávisť k autoritám (které je podle nich nutno popřít) či odmítání organizace a řádu? Přitom právě rehabilitace skutečných autorit, návrat k řádu i pořádku, jistotám a otázkám sociálním je dnes prvořadým úkolem levice. Taktéž instituce jako národ, lid, rodina nebo škola neslouží jen k ochraně a reprodukci kapitalistického systému a jejich řízeným rozvratem automaticky nevznikne kvalitativně lepší společnost. A opravdu je ona „společnost různosti“ oním vysněným levicovým ideálem? Opravdu je nezbytným mezikrokem k jejímu vybudování důsledné zbavení se národní suverenity a dovršení projektu EU? Projekt, který nestaví na svých tradicích a dědictví, nýbrž se od všech svých kořenů distancuje? Ano, stávající projekt EU tzv. neomarxistický je.

To, že tzv. neomarxismus míří k totalitě, je destruktivní a elitářský nejsou pouze argumenty krajní pravice. To je reálný fakt i vážná hrozba. A je poškozování posvátné věci levice jejím štěpením „*umělými tábory xenofobií a sluníčkářů*“ či aktuálním rozdělováním na „*kavárnu*“ a „*hosrodu*“ jen vykonstruovaným výplodem, nebo už i pojmenováním věcí pravými jmény? Kdo vlastně nejvíce rozdmýchává rozdělování na západní síly „*světla, dobra (& pravdy a lásky)*“ a východní autoritářské síly „*tmy a zla*“? Opravdu je to hospoda, národovci, populisté a konzervativci? Nejde o rozdělování šířené především těmi, kdož jsou přesvědčeni o své prozřetelnosti, svém morálním imperialismu a svém monopolu na výklad i konání dobra? Opravdu je ona pověstná „*kavárna*“ (světová, newyorská, berlínská i pražská) výmyslem Zemana, Putina či Trumpa? Nebo velmi reálně existuje a velmi tvrdě prosazuje určité zájmy? Zájmy opravdové levice a neprivilegovaných to ovšem rozhodně nejsou. A opravdu každý, kdo si troufne položit prostou otázku, kým (a proč) jsou tisíce tzv. neziskovek financovány, je hlasatelem „*velké neomarxistické konspirace*“? Mnohé z tzv. neziskovek jsou ve skutečnosti velice ziskové. Aktivistické a nátlakové neziskovky přitom už nepomáhají, nedělají charitu, nýbrž účinně a propracovaně lobují a mění svět podle svých představ a plánů. Dobrodějní (přesněji pseudodobrodějní)⁷ lobbisté náleží k těm k nejagresivnějším. Existují samozřejmě neziskovky, které tvoří opravdové hodnoty či potřebně pomáhají opravdu potřebným. Těm všechna čest. Je jich však většina? Ty nepotřebnější přitom obvykle žádné granty a velmi štědré dotace z domova i zahraničí nezískávají a ani mediální tlačence se obvykle příliš neteší.

Pyšná pražská kavárna odmítá dělení na „*kosmopolitní kavárnu*“ a „*českou hospodu*“, které prý do světa vypustili „*podivné think tanky*“ (zřejmě putinovské). A deklamuje: „*Nebojte se kavárny*“. Švejkovský Prague Pub si přece musí sluníčkářsky podat ruku s kaskovským světem Prague Café a dobrovolně uznat jeho nadřazenost a vyvolenost. Jejich elitářská argumentace,⁸ včetně oblíbeného klíše „*vzdělaná kavárna*“ a „*nevzdělaná-primitivní-hloupá-národovecká hospoda*“, je dalším důkazem, že toto dělení si putinovské think tanky opravdu nevymyslely. Kavárně ovšem vadí a překáží, že se normální lidé konečně ozývají a probouzí.

Zopakujme, že politická levice nezlenivěla, ona stvrněle zdegenerovala. Zdegenerovala v korektní pokrokářství, přitom sama vyklidila pozice, ztratila nebezpečnost pro kapitál a namísto řešení palčivých sociálních témat se tragikomicky utápí ve vytváření pseudoproblémů a jejich pseudořešeních.⁹ Kdo politickou levici odklonil od tradičních témat sociálních? Nebyl to především právě tzv. kulturní marxismus, tzv. neomarxismus a liberální nová tzv. levice? Ideologie i praxe nové tzv. levice jsou přitom čím dál patrnější a silnější

⁷ Opravdu pouze namátkou. Ryze ušlechtilými cíli se hrdě zaštiťuje okázale intelektuální projekt HateFree a na emoce cílící jeho kavárenští kampanisté, mediálně viditelní i protěžovaní, s plnými ústy i visačkou tolerance. Dosáhl štědrě financovaný projekt deklarovaného cíle? Nevedl spíše k posílení nenávisti, a to i proti samotnému NGOsektoru? Lze se divit? Nyní vláda konečně plánuje jeho zrušení (snad si to ale lidskoprávní ministr nakonec nerozmyslí). Projekt má mít „*pošlapanou pověst*“. Už dříve médiu prolétlo, že kampaň fakta aktivisticky ohýbala do „*postpravdy*“ (příčemž umně vyráběla pseudokauzy mající nezvratně prokazovat naši xenofobnost, malost a rasismus) a nyní se ukazuje, že ani financování asi nebylo až tak „*křesťalově čisté*“. Nicméně kavárnici spustili povyk, že argumenty proti kampani jsou nadsazené a účelové a, že i jistá „*provokativnost*“ k tomuto přirozeně patří (Pro někoho zajímavá provokativnost, pro jiného bohupustá lež). Nevládní lobbisté s ušlechtilým jménem Evropské hodnoty mají ve vínku odhalování dezinformací. Přitom je sami vypouštějí a cíleně šíří (jak nerada přiznávají už i mainstreamová média). Nevědeckými postupy i samozvanými tzv. experty (Kdo předpovídal např. úspěch Trumpa?). Pochybná odbornost i financování, ideologická předpojatost, umanutost až fanatismus.

⁸ Znovu připomeňme přesné demaskování myšlenkové prázdnoty, falše, nezodpovědnosti, totální pomýlenosti a v neposlední řadě potřeby oslňovat a elitářské povýšenosti např. V. Bělohorského. Včetně jeho urputné, a přitom úsměvně dětinské, snahy „... *vypadat jako vysoko nad námi se vznášející nadčlověk* ...“ (Klaus, V., Weigl, J.: Dialektický postmodernismus „zeleného“ Bělohorského. *Právo*, 18. 8. 2016, s. 6. ISSN 1211-2119).

⁹ Namátkou možno připomenout na všech stupních škol tvrdě prosazované předměty, které přímo učí, jak se cítit tzv. diskriminovaný. Vytvořit pseudoproblém, zinscenovat pseudokauzy a báječně parazitovat na jejich pseudořešeních. Jen aby byly „*vědecky*“ ospravedlněny štědré penězovody. Módním termínem, a prý hlavním problémem lidstva, mají být i tzv. mikroagrese. Raději tudíž vesele lžeme, abychom se někoho nedotkli. Pokrytecky zavíráme oči před realitou, že svět není spravedlivý, bezpečný, ani sluníčkový. Opravdu problémy automaticky zmizí, když o nich sluníčkářsky nebudeme mluvit? Newspeak, eurospeak, safe spaces na univerzitách, mikroagrese, gender neutral, společné záchodky ... Či zmiňme migraci, kdo na ní vydělává a tuto podněcuje?

propojeny s byznysem. Ku prospěchu obou, ale nikoli levice skutečné a především nikoli v zájmu neprivilegovaných lidí. Tzv. nová levice už dávno je, a vždycky přitom byla, lokajským slouhou velkokapitálu.

Emoce hystericky a podle nezneužívají, fakta fatálně nepřekrucují a dnes tolik, tolik oblíbené „*postpravdy*“ soustavně nešíří především putinovští hackeři, jeho think tanky, dezinformační weby a bájní ruští trollové, ani demonizovaný DJT a s ním spojovaná globální konzervativní kontrarevoluce, nýbrž naopak především aktivistická mainstreamová média (stačí na malou chvíli zapnout ČT) & znejistělá kavárna & nekontrolovatelný byznys chobotnice neziskovek & jejich mecenáši a vládcí. Není přitom právě tzv. kulturní marxismus, minimálně alespoň z části, loutkovou ideologií právě dosud vládnoucího establishmentu?¹⁰ Není městská, liberální a korektní tzv. inteligence, obvykle okázale tzv. levicová, právě na tzv. kulturním marxismu až těžce návykově závislá? A nevede tento (namátkou zcela jednostranným zdůrazňováním bezmezných výjimečnosti a práv každého, a to při opomíjení jakýchkoli povinností) lidstvo k egoistické bezohlednosti? A nepřispěl v neposlední řadě právě tzv. kulturní marxismus k přehnané samostatnosti žen, která se už dávno obrací především proti ženám samotným?¹¹

Je nutné znovu a znovu opakovat, že nic není větší urážkou a fatální prohrou politické levice a skutečného marxismu, nežli jejich ztotožňování s tzv. kulturním marxismem a liberální novou tzv. levicí. A znovu připomínat, že levice opravdu nemusí, ani nesmí, být vždy pouze liberální (a korektně pokrokářská) a, že konzervatismus není nadávka, ani synonymum pro pravicovou reakci a maloměšťácké zpátečnictví, nýbrž spíše vizitka normálnosti a zdravého rozumu.

Opravdová a sebevědomá levice se musí rychle vrátit k ekonomickému jádru i neliberálnímu odkazu skutečného marxismu, a tento tvůrčím způsobem aplikovat, a kategoricky odvrhnout postmoderní zcestné bludy, a to i zhoubné posedlosti všech tzv. neomarxismů. Musí se navrátit ke zdravému rozumu, k vládě normálnosti, k řádu, pořádku, sociálním právům a jistotám i k politice a přitažlivým vizím pro neprivilegovanou většinu – pro normální lidi normální práce. S rehabilitací zdravého populismu, hrdého patriotismu i uklidňujícího provincialismu. Je nutné především právě na levici ukončit hermafroditní změkčilost i alibistickou a objektivistickou připonost a rázně skoncovat s nedůstojným fňukáním a věčnými omluvami za údajné viny a křivdy. Politika, politici i političky musí zase mít „*gule*“.

V uvedeném ovšem levici nikterak nepomůže zhoubné snění o prý komunistickém, idylicky unifikovaném EU ráji s „*novým evropským člověkem*“ (odnárodněným, vykořeněným a patřičně nařaděným migrací), ani nezodpovědné experimenty se základním nepodmíněným příjmem (levice by spíše měla oprášit úvahy o zkrácení pracovní doby, ale i práva na práci spojeného i s povinností pracovat) a v neposlední řadě ani marketingové „*kecy 4.0*“. Také je třeba přiznat si, že skutečná globalizace (tj. objektivní, a neúprosný, vývojový trend poháněný rozvojem výrobních sil¹² a nikoli politický projekt) celoplanetární univerzální civilizaci opravdu nepotřebuje. I to, že tzv. levicové volání po globální regulaci, globální administrativě a světových regulačních mechanismech nemusí být ve své podstatě ničím jiným, nežli iluzí a především snahou vyhnout se, a zabránit, skutečně systémovému řešení a změně. Cestou, výzvou i odpovědí – a to i ohledně tradiční levicové touhy po

¹⁰ Nepatřily snad zřetelné prvky tzv. kulturního marxismu k povinné výbavě dosavadního, tj. předtrumpovského, washingtonského establishmentu a establishmentu bruselského? A neprosazoval právě tento samý establishment současně i washingtonský, resp. postwashingtonský konsensus? Navenek tvrdé prosazování Západních hodnot a liberálně-tržních receptů a dovnitř destrukce Západu multi-kultí apod. ideologií. Paradox anebo dialektika?

¹¹ Opravdu jsou u nás ženy hrůzně diskriminované, např. ve světle statistik ohledně vysokoškolského vzdělání? Není už vyšší u žen? (Necelá čtvrtina mužů mezi 25 až 34 lety oproti 38 % stejně starých žen). Jsou soběstačné, sebejisté ženy budující kariéru opravdu spokojenější a úspěšnější, a to např. při výběru partnera? Že statistiky ukazují, že přitom ženy mají menší výdělků? Ano, jednoduše proto, že méně pracují a mají jiné priority, což je správné, normální a přirozené (v tom má spočívat ona hrůzná tzv. diskriminace). Existují snad odlišné tarify a platová ohodnocení pro muže a pro ženy? Nicméně posedlí pokrokáři a pokrokářky straší tím, že marnotratně „*plýtáme ženskými talenty*“ a, že lidstvo pořád podléhá „*nesmyslným stereotypům*“. Nepřesvědčí je přitom ani vědecké studie prokazující nezpochybnitelné přirozené genderové rozdíly, oni jen umanutě opakují, že muži a ženy dělají pouze to, co jim „*tmářská*“ společnost dovolí. Pokud nějaká žena sama pocítí potřebu, štěstí i své poslání vidí v mateřství a péči o rodinu, a nikoliv v politické či manažerské nebo aktivistické kariéře, je pouze zmanipulovaná, nedostatečně informovaná a málo emancipovaná – je vlastně odpadlickou zrádkyní báječného pokroku. Je zoufale zaostalá a reakční. Feministky se sice zaklínají tím, že prý jim „*mateřství nevdá*“ a žádná genderová cenzura ani policie přece neexistují. Jádro problému spočívá v tom, že ve skutečnosti vadí i existují.

¹² Sféra moderních technologií musí být jedním z klíčových center pozornosti levice. A to zdaleka nejenom ve smyslu naivního snění o všespasitelnosti pokroku a úžasných možnostech nových technologií. Jejich pohled musí být střízlivější a chladně realistický. Včetně nepřehlížení nebezpečí a ohrožení, který nekontrolovaný a překotný vývoj technologií přináší, a to nejen pro samotnou věc levice, nýbrž i pro celou civilizaci a člověka samotného. Připomeňme za všechna např. využití, resp. masové zneužití, moderních technologií pro špehování a neustálou kontrolu všech a všeho. Nové technologie jsou též spojeny se zahlcováním nepodstatnými informacemi, což vede a přispívá k dezorientaci, manipulaci i lepšímu ovládnutí a kontrole. Jsou úvahy o usměrňování, řízení, plánování (ale v neposlední řadě i nutné regulaci a kontrole) vědy a výzkumu i samotného technologického pokroku pouze úsměvným „*ekonomickým romantismem*“, nebo už i systémovou nezbytností? I tady je možné připomenout, že z celoplanetární unifikace (včetně tlaků na stále více a více integrace v Evropě) profituje nejvíce velký byznys a globální kapitál. Unifikovaný „*univerzální*“ svět se totiž daleko lépe kontroluje i ovládá. A likvidace národních států plně vyhovuje těm, kteří se již nechťejí nalézat pod přísnějšími národními drobnohledy.

pestrosti a rozmanitosti – jsou dnes spíše trendy lokalizace, které nové technologie už i podporují. A to taktéž z hlediska soustředění se především na problémy vlastní, našeho vlastního dvorku. Přestaňme si konečně hrát na spasitele, směšně a komicky peskovat velmoci a poučovat celý globál, co údajně má být správné!¹³ Závěrem zopakujeme, že národní obrození a globální konzervativní perestrojka (včetně konzervativní glásnosti) jsou cestou a nadějí lidstva i opravdové levice 21. století.

3. Z nové literatury

Několik titulů o ekonomii (aneb o ekonomii nejen zábavně)

Pavel Sirůček

Na českém knižním trhu lze narazit na nemálo titulů z oblasti ekonomie, přesněji především standardních ekonomických teorií (a daleko méně často i ze sféry přístupů alternativních). Možná dokonce, že knih o ekonomii je skoro příliš. Jejich úroveň je přitom propastně odlišná. Rozhodně tudíž nelze doporučit např. každý text obsahující v názvu slovo mikroekonomie nebo makroekonomie. Byť jsou tyto na mnoha pultech hojné, přitom reklamou (a vždy pozitivně naladěnými – a hlavně správně zvolenými – recenzenty) velebené a i na některých institucích studentům třeba i závazně doporučované. Ostražitost je na místě především před texty některých tzv. vysokých škol a amatérských grafomanů píšících o všem. Každý má dnes přece právo vyjadřovat se úplně ke všemu a ekonomii přece také každý rozumí ...¹⁴ Občas přitom míra neumětelsví a lidové tvořivosti už přesáhne všechny akceptovatelné hranice a publikované výtvořy jsou tragikomickým paskvilem a hodně nepovedenou parodií na skutečné učebnice, skripta či další tituly.¹⁵ Jakýsi TOP žebříček toho nejstrašidelnějšího a nejhoršího by sice sestavit i šel, leč raději nebudeme publikovat. Níže je stručně představeno několikero publikací, na které si autor těchto řádek konečně udělal čas v poslední době. Do zmiňovaného anti-žebříčku žádná z nich nepatří a některé je dokonce možno, pro určité účely, i doporučit. Spíše nežli ekonomické knihy to však jsou knihy o ekonomii. O převratná a zásadní pojednání se opravdu nejedná a řeč bude vesměs o titulech populárnějších a současně popularizujících, určených především přemýšlivějším neekonomům. A vlastně všechny jsou psány v duchu, že složité problémy a jevy lze vysvětlit (a řešit) jednoduše a srozumitelně. A také, že ekonomické knihy i knihy o ekonomii musí být především zábavné. S čímž má ovšem autor těchto řádků vážný problém a dovolí si nesouhlasit. Dodejme, že následující text není recenzí ani anotací v tradičním smyslu, jde pouze o stručné představení knih, včetně rýze subjektivních postřehů. Vezměme to neuspořádaně, v abecední pořadí, podle jmen autorů představovaných publikací.

¹³ Nelze neuvést kouzelný výrok – sice z pravcového spektra, leč výstižný i inspirativní – ohledně zaměření institutu V. Klause mladšího. Ten pronesl, že ho „více zajímá omáčka v Pelhřimově, nežli lachtan v Antarktidě“.

¹⁴ Srov. apely ohledně zdravé pokory před opravdovými velikány a osobnostmi ekonomické vědy, i před touto vědou samotnou (jakkoli přitom nemusíme standardní ekonomii fandit), jakožto připomínání nenahraditelnosti pracného a intelektuálně náročného studia, včetně trpělivého studia literatury pramenné (a další náměty) in text Aby ekonomická věda (a její dějiny) nebyla lidovou tvořivostí, resp. sluníčkářským kejklářstvím (recenze publikace Klaus, V.: Velcí ekonomové jsou mou inspirací. Publikace č. 22/2015. Praha: Institut Václava Klause 2015. 184 s. ISBN 978-80-7542-005-3). *Marathon*, 136, 2016, roč. 20, č. 2, s. 19-28. ISSN 1211-8591.

¹⁵ Zopakujeme parafrázi vousatého vtípu z dob před rokem 1989 – na mnoha vysokých (a i jiných) školách se dnes „*studenti tváří, že studují a učitelé se tváří, že je učí ...*“. Některé vysoké i tzv. vysoké školy jsou dnes také už pouhou trpce smutnou parodií na skutečné vysokoškolské studium. Pokrokářskou destrukci školství, s uvedeným úzce související, smutně rekapituluje II. část materiálu Tragédie korektního pokrokářství. *Marathon*, 138, 2016, roč. 20, č. 4, s. 4-34 (Část I. Pokrokářská cesta do záhuby aneb pokrokářská nová tzv. levice, s. 4-17, Část II. Pokrokářská destrukce školství, s. 18-25, Část III. Jak dál?, s. 25-34). ISSN 1211-8591. A není už i na místě nekorektní otázka, zdali úpadek vzdělání nesouvisí s tím, že se stalo jednoznačnou doménou žen? Bolestně totiž absentují mužské vzory, přirozené autority, řád i jasná pravidla a mantinely, resp. také povinnosti a nejen práva.

**Conway, E.: *Ekonomie. 50 myšlenek, které musíte znát*
Praha: Slovart 2013. 208 s. ISBN 978-80-7391-752-4**

Anglický originál vychází roku 2009 a jeho autorem je ekonomický redaktor zpravodajského kanálu *Sky News* jménem Edmund Conway. Má jít o mediálně známou osobnost, která se zúčastnila několika zasedání Světového ekonomického fóra v Davosu. A dodejme, že i na českém knižním trhu figuruje několik dalších titulů edice „50 myšlenek, které musíte znát“ (z matematiky, fyziky, filozofie, managementu, psychologie nebo digitálního světa, od autorů jiných). Na přebalu vcelku sympaticky působící publikace nevšedního formátu (spíše jako kniha básní či pohádek) neskromně stojí, že tato „... podává ucelený a relevantní obraz o tom, jak ekonomie ovlivňuje všechny stránky našich životů ...“ (s. 2 přebalu rec. publ.). Jde o soubor 50 esejů, které mají vysvětlit ústřední pojmy ekonomie, kdy E. Conway „objasňuje všechna zásadní témata ...“ nezbytná k porozumění, „jak svět doopravdy funguje“ (dtto). Vše má být doplněno příklady z reálného života či citáty klíčových osobností dneška i minulosti.

Za připomenutí stojí již začátek úvodu citující tradující se satirický popis ekonomie z pera spisovatele T. Carlylea z roku 1849 („*Pochmurný, skličující a vskutku zoufalý a hrozivý to obor, jenž bych si dovolil nazvat vědou ponurou*“ – s. 3 rec. publ.). Připomenuto je následně i to, že ekonomie nemá být jenom o studiu čísel, statistik a teorií, nýbrž „je ... ve své podstatě studium lidí“ (tamtéž). Conway konstatuje, že k lidské přirozenosti přitom patří, že „úspěchy bereme jako samozřejmost a máme sklon soustředit se jen na ty ponuré stránky“ (dtto). Prosperita bohatých a vyspělých zemí však zdaleka nemá být, a také ani není, samozřejmou jistotou. A to ve světle finanční aj. krize koncem první dekády 21. století či situace např. zemí subsaharské Afriky, kde se lidé mají nalézat v obdobné situaci, jako Evropa ve středověku.

Conway přitom neohodlá vytrvalé iluze ohledně samozřejmosti prosperity rozptylovat, snaží se „jednoduše vysvětlit, jak funguje ekonomika“ (s. 4 rec. publ.). Přidává další z tradovaných mýtů, a sice že: „Přísně strážným tajemstvím ekonomie je, že vůbec není složitá – a proč by také měla být? Je to studium společenství, jehož myšlenky nebývají ničím jiným než aplikací selského rozumu“ (tamtéž). No, nebudeme s ním tady polemizovat, leč jistě by se i dalo ...

Ještě uveďme, že kniha není „koncipována jako jeden velký příběh“, kdy Conway dodává, že „každá z 50 myšlenek by měla dávat smysl sama o sobě“ (s. 4 rec. publ.). Většina z 50 esejů je skutečně psána srozumitelně a mnohde skutečně i poutavě. Úplně ucelený a zcela relevantní obraz ekonomických dopadů na lidské životy, ani úplné vysvětlení fungování ekonomiky, samozřejmě nepřináší. A ani přinášet nemůže. Nicméně úplný či mírně poučený laik se něco o ekonomii i ekonomice dozvědět z textu může. A právě k nejširší veřejnosti je publikace primárně orientována. Což nevylučuje, že náměty k přemýšlení a inspirace zde nenalezne i ten, kdo je s ekonomikou obeznámen fundovaněji, přesněji obeznámen se standardní ekonomickou teorií, včetně dějin sociálně-ekonomických učení. Publikace jako celek přitom sice neoslňuje, ale ani neurazí a jako pozitivum lze jmenovat fakt, že zmiňuje i alespoň některé aktuální trendy (a problémy) ekonomie a ekonomiky konce 20. a počátku 21. století. A v neposlední řadě Conway zcela nepřehlídí ani alternativní (a kritické) přístupy a pohledy. A ani přehnaně nesklouzává k podbíživě kejkliřské „pop-ekonomii“, kromě několika výjimek.

O jaké ekonomické myšlenky a relativně samostatné příběhy se tedy jedná? Padesátka je docela chytře rozdělena na oddíly „Základy“, „Směry“, „Jak funguje ekonomika“, „Finance a trhy“, „Sporná témata“, „Alternativní ekonomie“ a na téměř samostatnou kapitolkou (myšlenku) padesátou, kterou je „Ekonomie 21. století“. „Základy“ tvoří sedm myšlenek, přesněji témat: neviditelná ruka trhu, nabídka a poptávka, malthusiánská past, náklady obětované příležitosti, incentivy, dělba práce a komparativní výhody. Mezi „Směry“ (které jsou trochu dost nesourodým pel-melem ala „pejsek s kočičkou pečou dort“) figuruje kapitalismus, keynesiánsství, monetarismus, komunismus, individualismus, ekonomie strany nabídky a marginalistická revoluce. Oddíl „Jak funguje ekonomika“ zahrnuje následující témata: peníze, mikro a makro, hrubý domácí produkt, centrální banky a úroková míra, inflace, dluh a deflace, daně, nezaměstnanost, měny a směnné kurzy, platební bilance, důvěra a právo, energie a ropa. Oddíl „Finance a trhy“ pak hesla: trhy dluhopisů, banky, akcie a cenné papíry, riskantní podnik, konjunktury a krize, důchody a sociální stát, peněžní trhy, nafukování bublin a úvěrová kontrakce. K oddílu „Sporná témata“ jsou řazena témata: kreativní destrukce, vlastnictví a ceny nemovitostí, vládní deficity, nerovnost, globalizace, multilateralismus, protekcionismus, technologická revoluce. Oddíl poslední nese název „Alternativní ekonomie“ a seznamuje s tématy: rozvojová ekonomie, ekonomie životního prostředí, behaviorální ekonomie, teorie her, kriminomie a štěstonomie. V publikaci závěrem nechybí slovníček pojmů (opět s hodně rozvolněnou terminologií) a podrobný rejstřík.

Každé z padesátky témat je vždy telegraficky uvozeno, obvykle s využitím nějakého dobře zapamatovatelného výroku, resp. citátu a souvisejících reálií. Následuje stručný úvod do problematiky, okořeněný atraktivním příkladem z 20. či 21. století. Na konci je vždy heslovitě v několika slovech příslušná myšlenka „v kostce“ rekapitulována a připomenuta. Nechybí ani čtivá a úderná citace, resp. parafráze výroku nějakého „klasika“ ekonomické vědy, mnohde doplněná v rámečcích krátkým populárně pojatým životopisem-kariérou zmiňované osobnosti či nástinem klíčového grafu (např. poptávky a nabídky), tabulky (např.

naznačením principu komparativní výhody). K přehlednosti a orientaci přispívá sympatická časová osa u řady témat. Vcelku živé, čtenářsky příjemné i didakticky zvládnuté. Ovšem všechno klouže pouze po povrchu, hlubší, ani kritičtější, náhled očekávat od této formy i koncepce samozřejmě nelze. Sice jde o jakési „výkřiky“, bez bližších odkazů na literaturu, ale nutno uznat, že jistá logika i nadhled knize na mnoha místech nechybí. A celá kniha nepůsobí přehnaně nesourodě. Je přitom psána chytře i vtipně a snadno se čte. I když právě ta neustále předhazovaná jednoduchost a snadnost pochopení je v mnohém hodně, hodně ošidná ... Ono opravdu nestačí ve vlaku prolistovat jednu, dvě publikaci tohoto typu. Opravdu nikdy nenahradí učebnice ani prameny, ani stovky hodin usilovného trpělivého studia. A „spornými“ tématy ve skutečnosti určitě není jen ona osmice, nýbrž celá padesátka a samozřejmě nejenom tato.

Velkoryse pominěme mnohá zjednodušení, která jsou u takovéto publikace snad ještě akceptovatelná. Opravdu pouze a jen namátkou: tvrzení, že s koncepcí NAIRU přichází M. Friedman, ohledně New Dealu vztahovanému ke keynesiánství, sice dosti běžné, nicméně ne zcela přesné označování komponenty G ve struktuře HDP coby vládní výdaje atd. Taktéž zdůrazňování teorie her ve sféře alternativní ekonomie může být diskutabilní. Dodejme, že celý text je poplatný standardnímu „mainstreamovému“ náhledu, s jeho liberální podstatou. Což znamená, že se čtenář musí smířit s vytrvalými mýty v podobě tvrzení (předkládaných ve smyslu svatých nepochybnitelných dogmat) typu „*Proteccionismus = Největší hrozba světovému míru a prosperitě*“ či s iluzí, že z principu komparativní výhody opravdu vždy šťastně profitují všichni (v teoretickém modelu snad ano, v realu to bývá složitější). Otevřená taktéž zůstává závěrem formulovaná vize, že s moderní ekonomikou je to obdobné jako s moderními romány, přebírajícími a kombinujícími řady různých stylů. Ekonomie 21. století tudíž má „*sbírat poznatky různě z keynesiánství, monetarismu, teorie racionálních trhů a behaviorální ekonomie a ... je spojovat dohromady*“ (s. 203 rec. publ.). Zkrátka taková postmoderní koláž, bez jednotící linie i metodologie. Nicméně i eklektismus má své hranice.

K vydání českému pomenší postesk: Proč jsou stimulační pobídky vytrvale všude překládány, přesněji nepřekládány, jako incentivy, to snad ví jenom pan překladatel ... (a to máme v češtině třeba i stimuly, podněty, motivace aj.). Ani se směnnými kurzy se přehnaně nevyznamenal, o značně invenčním patvaru „*štěstonomie*“ nemluvě (kam se hrabou obrozenecké nosočistoplenky). A proč zrovna mýtický sošný býk na titulu? Ale konec konců obdobná publikace o managementu má na titulu sytě zelený žalud i s lístečkem ... Symboly?

Goodwin, M. (ilustrace Burr, D. E.): *Ekonomix. Jak funguje (a nefunguje) ekonomika* Praha a Litomyšl: Paseka 2014. 304 s. ISBN 978-80-7432-492-5

Autor těchto řádek přiznává, že pouhé otevření *Ekonomixu* ho stálo hodně, hodně sil, vůle a přemáhání. Ne, že by byl apriori proti komiksům (takové Rychlé Šípy ...) či starosvětsky nemohl rozdychat devalvací veliké a posvátné vědy jejím podání právě kreslenou komiksovou formou. Hlavním důvodem byla velmi negativně, ba přímo odpudivě a varovně, působící megalomansky nabubřelá chvála na přední i zadní straně obalu, která je už za hranou. Erik Best své ódy končí větou: „*Přečíst si Ekonomix je lepší než si udělat doktorát z ekonomie*“ (nepochybují přitom nikterak o tom, že doktorát z ekonomie má a může tak srovnávat). Profesor práv z University of British Columbia zase předpovídá, že nemáme být překvapeni, že to bude „*první komiksová kniha, které vynesla svému autorovi Nobelovu cenu za ekonomii ...*“¹⁶ a bývalý šéfredaktor jakéhosi časopisu ji zase řadí mezi stovku „*nejdůležitějších knih, které by měl člověk v životě přečíst*“. Já vím, reklama trochu přehánět snad i musí, ale co je moc, to je už příliš. K přitažlivosti ani serióznosti (alespoň pro autora těchto řádků) rozhodně nepřispívá ani nepřehlédnutelné hodnocení odborníka na slovo vzatého – Tomáše Sedláčka, který hned nad názvem publikace na titulu píše, že: „*Tato kniha umí podat dějiny ekonomie správně ...*“. Vše k tomu servírováno v tuze oblíbeném stylu, že ekonomie je ve skutečnosti velice jednoduchá, kdy přece stačí použít pouhý selský rozum. Z čehož v neposlední řadě pro mnohé i zcela mylně vyplývá, že není třeba namáhavého studia, četby ani práce, stačí přece prolistovat *Ekonomix* a případně zapnout wikipedii ... Tudíž očekávání byla téměř nulová.

Poctivě je však hned zkraje přiznat, že *Ekonomix* samotný až tak strašlivý a strašidelný není. Tedy až na závěrečné desítky stránek jednostranně, a urputně (až je to mnohde komické), adorující americké „*hodné*“, „*moudré*“ a „*odpovědné*“ demokraty-liberály, kdy naopak „*zlí*“ a „*hloupí*“ republikáni, tj. konzervativci jsou odpovědní za všechny hrůzy Ameriky i světa. Černobilý *Ekonomix* je opravdu hodně „*černobilý*“. No, alespoň oceňme, že autor nějaký názor má a nebojí se ho prezentovat. Ve značně negativním světle je v *Ekonomixu* obvykle vykreslován Wall Street (či Mezinárodní měnový fond), v duchu náznaků kritiky nadměrné

¹⁶ I když v dnešní zvrácené pokrokářské době není vyloučeno snad nic. Ve světle toho, co už napáchali (a ještě asi i napáchají) ti, kdož rozhodují třeba o Nobelově ceně míru. Poctivě je však nutné zdůraznit a připomenout, že tzv. Nobelova cena za ekonomii – i když nemá s původním testamentem A. B. Nobela vůbec nic společného – sice politickým aj. tlakům také podléhá, nicméně vážnost, serióznost a prestiž si nepochybně zachovává. I přesto, že k výběru mnoha lze mít celou řadu připomínek v podstatě všichni z dosud 78 laureátů osobnostmi byli a jsou.

financionalizace dnešního světa. Kritiky zcela na místě. Nicméně zde nikoli v kontextu podstaty neoliberalismu, nýbrž opět v duchu naivního schématu, že samotná kapitalistická globalizace je přece báječná a pokrok přece nádherný, jen kdyby nebylo moci těch peněz a konzervativců. *Ekonomix* vychází poprvé roku 2012, takže samozřejmě nezachycuje nástup D. J. Trumpa. Jak by asi tento byl, jistě zcela „objektivně“, tady vymalován? Ani se snad nechce domýšlet.

Ekonomix je přitom všem, trochu překvapivě, trochu nudný a především hodně monotónní. Na jeden záťah zvládnout celou knihu opravdu poctivě je opravdu těžká fuška. Unavuje nejenom oči. Nicméně jako stručný úvod (spíše úvod do úvodu) „do dějin ekonomie, finančnictví a hospodářského vývoje od počátků kapitalismu do současnosti ...“ (rub první strany rec. publ.) snad někomu posloužit i může. Jeho forma je opravdu srozumitelná, místy opravdu i humorná či přesněji zábavná (nehrajme si na nic, o zábavu a o kšeft přitom tady jde ve skutečnosti především) a jeho autor publicista na volné noze Michael Goodwin nějaké znalosti, a místy i nadhled, zřejmě také i má. Kreslířská zkratka Dana E. Burra sice nemusí úplně oslíňovat každého, ale je přehledná, účelná i promyšlená. Ještě douška k avizovanému nadhledu autora *Ekonomixu*, ten ovšem zcela ztrácí v posledních dvou či třech kapitolách, kdy už jen agituje proti konzervativcům. Tyto pasáže přitom už nemají s avizovanými „dějinami ekonomie“ moc společného. Což je trochu i škoda. Dodejme, že vlastně celá kniha se hodně soustřeďuje na americké hospodářsko-politické reálie, včetně amerických prezidentů, což je patrně především ve druhé polovině celé publikace. Neamerický čtenář se tak může v těchto pasážích ztráct, ovšem na druhou stranu mu to jistým způsobem obzory mírně rozšířit může.

Ocenění přitom zaslouží nejenom snaha naznačit (podle přebalu dokonce „objasnit“) základní ekonomické pojmy a zábavnou formou shrnout dění na americké i mezinárodní politické i hospodářské scéně, ale v neposlední řadě taktéž snaha představit nejdůležitější světové ekonomy a jejich teorie. Což by mělo být vysoce inspirativní i pro tuzemského čtenáře, včetně stávajících či budoucích posluchačů ekonomických vysokých škol, u nichž je gramotnost (přesněji totální ngramotnost) v oblasti alespoň základů dějin ekonomických teorií a příbuzné sféře dějin hospodářských dnes zarážející a těžce katastrofální. Věřme, že i pod vlivem *Ekonomixu* si někteří půjčí nějaké významné ekonomické pojednání či alespoň pocítí potřebu zalistovat v seriózní učebnici dějin ekonomického myšlení. Což už taková zábava pro většinu asi nebude, nicméně dobrodružné je to ve skutečnosti také určitě nemálo.

Co konkrétně čtenáře *Ekonomixu* čeká a nemine? Na začátku stručnější (ale mohly by klidně být ještě daleko více stručné) pasáže „Úvod“ (od Davida Bacha, psán s typickou americkou skromností, opět s nadpozemskými chvalozpěvy na dílo, které je prostě „fenomenální“, mělo by být povinnou četbou všude a pro každého a vlastně mu úplně změnilo život), „Předmluva“ (Joela Bakana, o chloupek strážlivější a zdůrazňující, že nejde jenom o „zábavný výklad“, nýbrž *Ekonomix* má přinášet mnohá „nečekaná odhalení ...“, kdy se jedná i o „mocnou protilátku proti falešným ekonomickým představám“ – parafrázovaně dle s. 7 rec. publ.) a konečně už kreslený krátký „Prolog“. Tento shrnuje motivy k napsání tohoto „příběhu“ a obsahuje i správné postřehy ohledně rozmanitosti ekonomie, různých názorů, ale taktéž připomenutí souvislosti ekonomiky a moci či politiky a peněz a taktéž vlastně už i názky materialistického náhledu na dějiny, který mnohde problemke docela zřetelně. Vlastních kapitol následuje celkem osm a závěr obstarává „Slovníček“, „Další četba“ (aneb „knihy, které autorovi pomohly pochopit, co to ekonomika vlastně je“), „Poděkování“ a „Rejstřík“. K tomu krátká „Poznámka překladatele“ ohledně děl a autorů citací na úvod každé z kapitol.

Kapitola 1 nese název „Neviditelná ruka (z hlubin minulosti do roku 1820)“ a je uvozena samozřejmě citací A. Smitha. Startuje představením kapitálu, kapitalistů a kapitalismu (stejně jako všude jinde autor operuje s ekonomickými kategoriemi velmi, velmi volně), kde vykoukne také mazaný ministr Colbert, hloubavý F. Quesnay a následuje vcelku i dobře zapamatovatelné představení Smithova „Bohatství národů“ v duchu *laissez-faire*. Přitom nejsou ignorovány ani limity trhu a další poselství knihy. Představena je následně umělá, ale velmi důležitá osoba – korporace, americká a francouzská revoluce a vědci T. R. Malthus a D. Ricardo (včetně i pracovní teorie hodnoty). Celkem svižně, vtipně i výstižně (samozřejmě v mezích „zákona“ i komiksu). Kapitola končí průmyslovou revolucí, která „mění všechno“.

„Plnou parou vpřed (1820-1865)“ se jmenuje kapitola 2 a startuje citací z Komunistického manifestu. Nastihuje revoluční, leč pro mnohé i hodně krušné časy průmyslové revoluce i snahu o spravedlivou dělbu v podobě socialistických idejí. Nutno ocenit, že Engels není zkarikován přehnaně, u Marxe je to už mírně sporné. Představena je samozřejmě i „jasnější strana“ průmyslové revoluce, přínos průmyslu i demokracie v Americe (včetně vytrvalého mýtu, že zaostalý zlý Jih zaslouženě prohrál pouze a jen díky menší efektivnosti). Opomenuty nezůstávají odbory ani Bismarck (zde coby tvůrce „moderního smíšeného hospodářství“). Kapitola končí vznikem neoklasické ekonomie, se svými svatými grály v podobě poptávky a nabídky (vcelku trefně pojatými) i připomenutím, že se tato „držela klasických ricardovských postupů“ (s. 71 rec. publ.) a s nezbytným dodatkem, že: „Pořád však zůstávala systémem logických modelů založených na zjednodušujících předpokladech, které v reálném světě nemusí platit“ (tamtéž). Pomiňme, že kapitola je datována do roku 1865 a neoklasická ekonomie startuje rokem 1871 a Marshallovy „Principles“ vycházejí 1890. Rok 1865 tímto jasný není (Marxův Kapitál I. vychází 1867), nicméně má jít o rok konce války Severu a Jihu.

Glosa „*Veřejnost ať jde k čertu!*“ bohatce Vanderbilta otevírá kapitolu 3 „*Moc peněz (1865-1914)*“, zaměřenou na realie USA. Končí občanská válka, Amerika se otevírá a nachází se „*na kolejích*“ (se zdůrazněním role železnic), mění se technika, rozjíždí se podnikání s ropou a na scénu vchází „*šéf Spojených států*“ mocný bankéř J. P. Morgan, jeho trusty a skupina dalších podnikatelů, z nichž se vyklubou i „*loupeživí baroni*“. Ruku v ruce s ekonomickou mocí kráčí moc politická. Nová úžasná technika proniká i na americké farmy, přicházejí však problémy a „*lidé z ulice*“ se dostávají do konfliktu s mocným Wall Streetem. Dobře to však myslí progresivisté (typu „*nového liberála*“ Tedyho Roosevelta), rozbíjeny jsou trusty a posléze vzniká trochu tajemný Federální rezervní systém i globální ekonomika. Přičemž svět ovládaný Brity „*byl fajn, pokud byl člověk Brit. Jenže Německo se svou smíšenou ekonomikou Británii s převažující laisses-faire dohnalo a Němci se ptali, proč by Británie měla mít navrch*“ (s. 93 rec. publ.). Do této kapitoly by vyloženě pasoval britský T. B. Veblen a jeho kritika instituce byznysu. Okázalé nicnedělání a okázalá spotřeba se právě podle Veblena stala zvráceným ideálem americké společnosti přelomu 19. a 20. století. Dodejme, že američtí bohatci (a dědictvím zbohatlí hejskové) nejsou zobrazováni vesměs přehnaně sympaticky. I když ale není opomenuto, že Morgan, který umírá 1913, „*odkázal všem svým zaměstnancům roční výplatu. Nikdy se nepokusil shrábnout miliardy, jež ovládal ...*“ (s. 91 rec. publ.).

Kapitolu 4 „*Svět se rozpadá (1914-1945)*“ uvozují slova J. M. Keynesa a kapitola začíná připomenutím hrůz „*Velké války*“, včetně „*války ekonomik*“ a posléze i „*velkých plánů*“ např. bývalého socialisty B. Mussoliniho. V Rusku moc uchvacuje Lenin a „*rudí*“ po svém řeší problémy se zemí i nástupnictvím po Leninovi. Wall Street „*chystá odplatu*“, přicházejí bouřlivá dvacátá léta, rozjíždí se naplno montážní linky automobilek. Pravidla byznysu jsou však neúprosná, investoři nepoučitelní, bubliny bobtnají a po konjunktře přichází zlá krize. Tentokrát ne lečjaká, nýbrž přímo „*Velká hospodářská krize*“, s pěkně vymalovanou výstižnou časovou osou i některými dopady. Situace je v USA pro mnohé více než zoufalá, leč nastupuje odvážný prezident FDR a jeho zázračný „*Nový úděl*“ s novými institucemi. Dokonce i finanční sektor se „*zklidnil. Bude následovat čtyřicet nudných let bez bublin a bez velkých krizí. Život bankéřů se bude řídit pravidlem 3-6-3*“¹⁷ (s. 117 rec. publ.). Odborům „*rostou svaly*“, leč v USA přichází druhá krize a je tudíž nutné konstatovat, že: „*Nový úděl krizi pouze zmírnil, ale nikdy ji nevyřešil*“ (s. 120 rec. publ.). Ale někdo už ví, jak krizi řešit. Návratem k realitě je Keynes s knirkem a svou „*Obecnou teorií*“. Příjmově-výdajový přístup versus neoklasické rovnice a grafy poptávky a nabídky, modelově fungující pouze za jinak stejných podmínek. Snahou autora jistě bylo Keynesovu teorie efektivní poptávky vyobrazit co nejsrozumitelněji, i s využitím Keynesových slavných výroků, leč v českém překladu je výsledek poněkud kostrbatý, toporný a těžkopádný (termín agregátní či efektivní poptávka v něm explicitně nefiguruje vlastně vůbec, „*celková poptávka*“ se objevuje až ve slovníčku). Text se dále pokouší o naznačení taktéž i širších příčin 2. světové války, leč činí tak nepříliš povedeně a nepříliš uceleně. Stalin a jeho „*obludné zločiny*“ jsou knihou přitom zkarikováni hodně neúměrně. Stalin je přitom knihou líčen, resp. vyznívá mnohem hůře nežli Hitler. Právě tato kapitola, především její druhá polovina, náleží v celé publikaci k těm méně zdařilým.

„*Kanóny a máslo (1945-1966)*“ se nazývá kapitola 5 a začíná citátem z *Business Weeku*. Americká ekonomika válkou nabrala hodně na síle a „*rozumná politika*“ začala poválečné problémy rychle řešit, třebaš pomocí Marshallova plánu. USA prosazovaly taktéž i širokou mezinárodní spolupráci, leč „*americká štědrost a zájem se netýkaly každého*“ (s. 136 rec. publ.). USA a SSSR se ocitají ve studené válce. Přitom v Americe se podnikání daří jako nikdy předtím a nastává zde dlouhá konjunktura. Ekonomika rostla díky poválečnému utrácení a i následně, neboť „*lidé měli kupní sílu*“ (s. 138 rec. publ.). Pro ekonomiku se přitom stává prioritou sledování růstu HDP. Nicméně „*udržovat ekonomiku na hranici plné zaměstnanosti a nevyvolat inflaci byla fuška. Celé desítky let po válce odváděli ekonomové dobrou práci*“ (s. 143 rec. publ.). Leč bylo to opravdu dobrou prací ekonomů, nebo spíše souhrou příznivých faktorů vývoje? (Takto se ale autor představované knihy neptá). Kde se oni dobří ekonomové vzali? Jde o Samuelsona a „*neoklasickou syntézu*“. I jeho učebnice *Economics*. Americký sen nekončí, nicméně orientace na konzum přináší i určitá negativa, ve světě propukají další války a roztáčejí se kola zbrojení, sílí vojensko-průmyslový komplex, své problémy mají i americká média, která si „*nechtějí rozhněvat zadavatele reklam*“. V USA se šíří politická apatie. „*Nové vize a energii*“ Americe přináší prezident JFK, který přitom „*objevuje chudé*“. Jeho program však prosazuje, po zavraždění JFK, až nástupce LBJ a pokračuje éra „*nových hranic a velké společnosti*“. Opravdu velké a smělé plány má po válce SSSR, začíná se probouzet i třetí svět.

Citát z kultovního díla *Malé je milé* E. F. Schumachera startuje kapitolu 6 „*Doba limitů (1966-1980)*“. Někdy od přelomu 60. let a 70. let se stagflace stává problémem nejenom akademickým, nýbrž i politickým. Letmo se tu mihne R. E. Lucas, se striktním důrazem na matematickou analýzu, která má být ekonomickou teorií („*Všechno ostatní jsou jen obrázky a řečičky*“ (s. 166 rec. publ.)). Následuje mírná odbočka do ekonomie „*mimo hlavní proud*“. Něco kritičtější o reklamě či o vyjednávací síle ekonomických subjektů aj., včetně připomenutí J. K. Galbraitha (coby „*osina za krkem bohatých*“ na s. 169 rec. publ.). Několik dalších stran vyznívá značně zmateně, následuje připomenutí éry Nixonova a „*návrat Malthuse*“ i první varování ohledně mezi

¹⁷ Tj. „*Vklady úročíme 3 %, půjčky 6 % a ve 3 odpoledne jsme na golfu*“ (s. 117 rec. publ.).

růstu ze 70. let. „Zvěstovateli svobody“ se stávají F. A. Hayek a M. Friedman, když „oživují liberalismus“ coby neoliberalismus. Oživovány jsou ideje „laissez-faire“ a ostře kritizován „překynutý stát“. Nejen v USA v čele gigantických podniků stanul nový typ specialistů na řízení, kteří se vyznali ve financích a účtech – manažerů. Američané začali kupovat japonská auta a USA „vyprodávají kapitál, aby zaplatily zboží“ (s. 193 rec. publ.). Což prospívá pouze někomu, především „Američanům, kteří kapitál vlastní“ (dtto). Demokratický prezident Carter tak vítězí do neklidné doby, včetně další ropné krize etc.

Další citát ze Smithova „Bohatství národů“ otevírá kapitolu 7 „Vzpouza bohatých“ (1980-2001)“. První stránky sedmé kapitoly vyznívají opět trochu zmateně a v duchu opatrného „pokrokářství v mezích zákona“ z dílny tzv. nové levice i opatrné kritiky některých fundamentů neoliberalismu, vytrvale však spojovaných s konzervativci. Včetně např. kritiky „dotovaných idejí“ (zřejmě ve smyslu konzervativních bludů) či rekapitulace toho, oč po roce 2000 své modely rozšířil ekonomický „hlavní proud“ i několika obrázků, týkajících se konzervativců a jejich přínaléžitosti (či nepřínaléžitosti) k mainstreamu. Což má tvořit úvod k nekonzervativní revoluci a reaganomice, která je líčena (přesněji kritizována) relativně hodně podrobně. K jejím základům se autor propracovává přes spojení dopadů „Reaganových deficitních výdajů s monetární rigiditou Fedu“ (s. 208 rec. publ.). Přičemž celá kniha konzervativním prezidentům USA zcela očividně opravdu nefandí. Text dále celkem plasticky líčí „návrat moci peněz“, včetně stále aktuální „privatizace zisku a socializace ztrát“ (s. 213 rec. publ.). A připomíná, že „vládní záchrany Wall Streetu se v 80. letech staly normou“ (s. 214 rec. publ.). Neopomíná velmi nebezpečnou „hru s finančními nástroji“, ani „americkou kocovinu“ (coby „Reaganovo dědictví“). Reaganovy časy mají být dobou „divokých výdajů, ekonomického růstu (s výjimkou jednoho roku), přesunu daňové zátěže z bohatých na chudé a střední třídu ...“ a dobou „finanční bubliny, se kterou musela pomáhat vláda“ (s. 216 rec. publ.). Na uvedeném růstu však neměli podíl zdaleka všichni, po Reaganovi dále zbyl velký dluh nebo i „šlamastyka se Savings & Loans“ (špatné řízení asociace malých bank, která ze zákona půjčovala s regulovaným úrokem peníze na lokální hypotéky), se kterou si „musel poradit až Bush“ (s. 218 rec. publ.). Postupně přichází konec studené války, v Polsku požadují zaměstnaneckou samosprávu, v roce 1985 se vlády SSSR ujímá reformista Gorbačov („otevřenost v politice a přestavba v hospodářství“) a brzy se SSSR rozpadá. Za pozornost přitom stojí konstatování, že: „Centrálně řízené hospodářství vyžaduje zřejmý cíl směřování, a ten už Sověti neměli ...“ (s. 222 rec. publ.). Kolaps sovětského impéria po sobě zanechává chaos a následnické státy potřebují „pomoc v rozsahu Marshallova plánu“ (s. 224 rec. publ.). Leč „... USA si ponechaly mohutnou armádu, i když nebylo s kým bojovat“ (dtto). Hospodářská situace v USA se v 90. letech pro mnohé nezlepšuje a všeobecné nespokojenosti využívá Bill Clinton, který je však „paralyzovaný prezident“. Hrozby deficitu se už „báli i finančníci a stala se prioritou. Clinton zvýšil daně bohatým ...“ (s. 227 rec. publ.). Vážným problémem se stává v neposlední řadě systém zdravotní péče, která „zůstávala ve značné míře v soukromých rukách“ (s. 228 rec. publ.). Přitom „Kongres a Bílý dům stály proti sobě a vláda byla paralyzována. Problémy reaganovského hospodářství setrvaly a dokonce se zhoršovaly“ (s. 229 rec. publ.). A propast mezi bohatými a chudými se v USA ještě prohlubuje, v duchu ekonomiky typu „vítěz bere vše“ (s. 230 rec. publ.). K tomu sílí fatální „zahřívání planety“ (s. 232 rec. publ.). „Krátký oddech“ byl spojen s „Clintonovou prosperitou“, kterou mu však konzervativci „přiznat nemohli, a tak nadsazovali roli Alana Greenspana“ (s. 235 rec. publ.). V 90. letech rostla produktivita rychleji, než kdykoli dříve („Možná proto, že pracovní místa nebyla celá zaplácena, ale možná taky díky počítačům a zejména díky internetu“ (s. 236 rec. publ.)) a nastupuje úžasná „nová ekonomika“. Skok od jednotlivých počítačů i internetu je oslavován coby veskrze „revoluční“ a formována má být taktéž „nová veřejnost“ (s. 239 rec. publ.), spravedlivě protestující proti nespravedlivé globalizaci. Dále s kritickou odbočkou k MMF a vnucováním neoliberalních receptů všem, kdy M. Goodwin je zde značně udiven tím, „jak pevně se MMF i další instituce drží chybných řešení“ (s. 242 rec. publ.). Připomínané pasáže jsou sice zkratkovité, ale místy i zajímavé a v něčem snad možná i inspirativní. Nicméně samozřejmě diskutabilní a čtenář se zkrátka musí smířit s tím, že všechno je psáno, kresleno a účelově vyargumentováno z nepokrytých silně proclintonovských (a implicitně proobamovských) pozic. Následuje tak nepřekvapivě „nášup reaganomiky: Bush II“, kdy G. W. Bush měl mít „jednu prioritu: snížení daní“ (s. 247 rec. publ.). V roce 2001 splaskává internetová bublina, přibývá špatných zpráv o ekonomice (což Bushův program ovšem nemění a naopak slouží k ospravedlnění daňových úlev), taktéž A. Greenspan považuje Clintonovy přebytky za nebezpečné a pak už přilétají letadla 11. září ...

Teze A. Greenspana z roku 2008 „Poměrně často jsme se mylili“ uvozuje kapitolu 8, kapitolu poslední, nazvanou „Dnešní svět (po roce 2001)“. Od 11. září 2001 USA zesilují „válku proti teroru“, která americké vojenské výdaje vystřeluje na úroveň studené války. Náklady na armády byly ospravedlňovány eliminací hrozby z Iráku, který je obsazen roku 2003. A tento Irák se měl stát „výkladní skříní konzervativního programu“, kdy autor *ekonomixu* s ledabyly skrývaným zadostiučiněním líčí, že se tak nestalo a, že došlo k následnému fiasku (vojenské eskapády Clintona však vůbec nezmiňuje). Dále líčí, co se stane „když svěříte dohled nad vládou lidem, kteří vládu ve všech podobách nesnášejí ...“ (s. 255 rec. publ.). Nejen na těchto místech text nepokrytě sklouzává na úroveň laciné agitky demokratické strany a s původním cílem *Ekonomixu* to už mnoho společného nemá (Proč nejsou ani slůvkem zmíněni např. noví keynesovci nebo další směry a problémy soudobé ekonomie?). Sugestivně však hovoří názvy „krizových“ příběhů: „Opět v červených číslech“, „Průšvih

s hypotékami“, „Pád“, „Světová krize“. Oceňme velmi zřetelné spojení „Velké deprese“ s přehnanou financionalizací či poukazy na nesrozumitelnost finančních derivátů atd. Za nadějí je *ekonomixem* označován rok 2009 a nástup Obamy. Zdůrazňováno přitom je, že: „Konzervativní program obrací tok času zpět do 20. let ...“ (s. 268 rec. publ. s odvoláním na s. 201 rec. publ.), karikován pak uštěpačně třeba i „konzervativní mediální moloch“ (s. 271 rec. publ.) etc. Následuje výčet údajných úspěchů Obamovy skvělé administrativy, která začala dohlížet na Wall Street, prosadila „keynesovský stimulační program výdajů a daňových slev“ a „Obama dokonce zreformoval zdravotní péči“ (s. 268 rec. publ.). Opomenuto dále není „hodné“ hnutí „Occupy Wall Street“ (a na straně zla a tmy hnutí „Tea Party“, které sice vyrůstalo zdola, leč samozřejmě s pomocí „deště peněz shora“, aby se mu „lépe rostlo“ na s. 271 rec. publ.), apely na „globální oligopoly“, něco obrázků z Indie a Číny („tržní leninismus“) i pokrokářské (a korektní) varování ohledně „naší choré planety“. A závěrem už jen posledních pár stránek „Co dělat?“ s názorem autora (originál vychází v New Yorku 2012). Na tento necht' si p.t. čtenář udělá názor sám. I na prezidentování opěvovaného B. H. Obamy a na globální chaos, který po sobě zanechává.

Kolektiv: *Kniha Ekonomie*

Praha: Euromedia Group – Knižní klub 2014. 352 s. ISBN 978-80-242-4498-3

Český překlad výpravné publikace poprvé vydané v Londýně roku 2012 (jako *The Economic Book*) nezamlčuji ani před studenty pokročilejší ekonomie a opatrně uvádím v seznamu doporučené literatury. Samozřejmě nikoli jako plnohodnotnou náhradu učebnic, skript, pramenných textů či cvičebnic. Jako jeden z řady různorodých doplňkových materiálů, který srozumitelnou i zábavnější formou může pomoci rozšířit obzory ekonomům (budoucím i stávajícím), ale též neekonomům. Může snad podnítit k přemýšlení a dalšímu studiu. Kniha je směřována k veřejnosti širší, nicméně i přes populární formu a zkratkovitost s ekonomickými pojmy a teoriemi zachází sice zjednodušeně, leč na úrovni snad i ještě akceptovatelné. A orientuje pozornost též na témata aktuální a v neposlední řadě na velké ekonomy minulosti i dneška. Publikace spíše nežli podobu učebnicovou připomíná populárněji pojatý výkladový slovník. Chytrý a užitečný, ke kterému je možné se vracet ohledně připomenutí i inspirací.

Přehledný, přístupný a živě i svižně sepsaný text je účelně doplněn o krátká, výstižná objasnění důležitých ekonomických pojmů či problémů, o grafy, časové osy, diagramy a schémata, které zpřehledňují složitější teorie, o „klasické“ výroky, které mohou ekonomické teorie a ideje učinit snáze zapamatovatelné i o výstižné ilustrace a velké množství obrázků a fotografií. Čtivý text obohacuje i to, že u jednotlivých témat jsou uváděny širší kontexty (rámečky „v kontextu“), které se váží ke sledované sféře dění, v neposlední řadě včetně klíčových ekonomických myslitelů, kteří jsou stručně představeni. Autory *Knihy Ekonomie* jsou britští ekonomové, popularizátoři ekonomie, spisovatelé, publicisté či různí experti (někteří přitom dokonce vše současně). Hlavním redaktorem je Niall Kishtainy, dalšími členy autorského kolektivu George Abbot, John Farndon, Frank Kennedy, James Medway, Chrostopher Wallace a Marcus Weeks. Jak sami uvádějí, *Kniha Ekonomie* „zkoumá některé z nejdůležitějších idejí ekonomického myšlení od jeho nejranějších počátků přes evoluci politické ekonomie až po široké spektrum témat, jaké zabírá dnes“ (s. 334 rec. publ.).

Kniha Ekonomie sestává z „Úvodu“ a relativně uceleného výkladu, atraktivně rozčleněného do chronologicky navazujících šesti širších tematických oddílů. Které celky knihu tvoří? „Obchodování začíná 400 př. Kr. – 1770 po Kr.“, „Věk rozumu 1770 – 1820“, „Průmyslová a hospodářská revoluce 1820 – 1929“, „Válka a krize 1929 – 1945“, „Poválečná ekonomie 1945 – 1970“ a „Současná ekonomie 1970 – současnost“. Každá oddíl obsahuje dvouciferný počet relativně samostatných témat, kterými jsou klíčové kategorie ekonomické teorie i její významné teorie a modely. Připojena je užitečná kapitola „Další ekonomové“, orientaci usnadní „Výkladový slovník“ (živý a sestavený na akceptovatelné úrovni vědecké rigoróznosti a přesnosti), nezbytný, a podrobný, „Rejstřík“ a obligátní „Poděkování“, zde značně rozsáhlé (díky jmenovitým poděkováním za svolení k reprodukci opravdu mnoha a mnoha fotografií).

Již „Úvod“ je uvozen výstižným citátem, resp. přináší i slavné výroky slavných a známých další, a je opatřen obrázky. Klade, mimo jiné, otázky ohledně „vědeckosti“ ekonomie a telegraficky uvádí do rozsáhlé problematiky myšlenkových škol minulosti, ale i současnosti. Nezamlčuje přitom zcela ani přístupy alternativní, a to především v hospodářsko-politickém kontextu. První oddíl „Obchodování začíná“ startuje tématy vlastnická práva (aneb „Vlastnictví má být soukromé“), trhy a morálka (aneb „Co je spravedlivá cena?“), funkce peněz (širší heslovité, resp. sloganovité názvy jednotlivých témat dále už zde neuvádíme, i když jsou vesměs výstižně trefné i lehce zapamatovatelné), finanční služby, kvantitativní teorie peněz, protekcionismus a obchod, měření bohatství, akciové společnosti, zemědělství v ekonomice, ekonomický koloběh a zabezpečování veřejných statků a služeb. Všechny oddíly začínají přehlednou časovou osou s komentářem. Oddíl „Věk rozumu“ mapuje témata: člověk ekonomický, ekonomie volného trhu, zákon klesajících výnosů, paradox hodnoty, daňové břemeno, dělba práce, demografie a ekonomie, kartely a koluze, přesycení trhu, výpůjčky a dluh, konjunktura a krize, komparativní výhoda. Třetí oddíl pojmenovaný „Průmyslová a hospodářská revoluce“ seznamuje s těmito problémy, resp. tématy: účinky omezené konkurence, monopoly, ekonomické bubliny, marxistická ekonomie,

pracovní teorie hodnoty, nabídka a poptávka, užitek a uspokojení, paradoxy utrácení, ekonomická rovnováha, elasticita poptávky, konkurenční trh, efektivnost a spravedlnost, úspory z rozsahu, náklady obětované příležitosti, kolektivní vyjednávání, okázalá spotřeba, externality, náboženství a ekonomika, problém chudoby, centrální plánování a konstruktivní destrukce.

Oddíl čtvrtý „*Válka a krize*“ uvádí do problematiky u témat: krize a nezaměstnanost, riziko a nejistota, keynesiánský multiplikátor, ekonomiky a tradice, správa a řízení společnosti, testování ekonomických teorií, definice ekonomie, ekonomický liberalismus, vznik moderních ekonomik, cenová diskriminace. Oddíl „*Poválečná ekonomie*“ přináší náhled na témata: mezinárodní obchod a Bretton Woods, rozvojová ekonomika, iracionální rozhodování, monetární politika, inflace a nezaměstnanost, tržní informace a incentivy (zase ty anglické „*incentivy*“), trhy a jejich vliv na společnost, teorie společenské volby, ekonomie štěstí, teorie druhého nejlepšího řešení, sociálně tržní hospodářství, teorie ekonomického růstu, tržní integrace nedostatek v plánovaných ekonomikách, teorie her, teorie závislosti, racionální očekávání, paradoxy v rozhodovacím procesu, měnové kurzy a měny, teorie nároku. Poslední oddíl pojmenovaný „*Současná ekonomie*“ poskytuje základní orientaci ohledně aktuálních témat: finanční inženýrství, behaviorální ekonomie, zdanění ekonomické incentivy, efektivní trhy, konkurence a spolupráce, tržní nejistota, nezávislé centrální banky, komplexita a chaos, sociální kapitál, signalizování a screening, ekonomika asijských tygrů, spekulace a měnové devalvace, prokletí vítěze, finanční krize, incentivy a mzdy (zase ty „*incentivy*“), strnulé mzdy, vyhledávání a párování, ekonomie a životní prostředí, pohlaví a ekonomie, obchod a geografie, technologické skoky, prominutí mezinárodního dluhu, runy na banky, globální nerovnováhy v úsporách, nerovnosti a růst, blokována ekonomická změna, rezidenční trh a hospodářské cykly (nezní „*rezidenční*“ trh divně?).

Poslední kapitola „*Další ekonomové*“ zdařile reaguje na koncipování celé knihy, v její šíři i rozsahu, což „*vedlo nevyhnutelně k tomu, že se kniha zaměřila na ideje a úspěchy hlavních představitelů, jako byli Adam Smith, John Maynard Keynes a Friedrich Hayek ...*“ (s. 334 rec. publ.). Autoři následně připomínají, a to velmi správně i příhodně, že vedle nich „*existuje mnoho jiných ekonomů, kteří svou prací významně přispěli často v několika oblastech této teorie a zaslouží si více než pouhou zmínku*“ (tamtéž). Hodně telegraficky je představen pestrý mix myslitelů od Colberta až po Krugmana etc., „*kterí se významně zasloužili o postavení ekonomie v moderní průmyslové společnosti*“ (dtto). V řadě případů se jedná o jména sice významná, ale ne vždy úplně obecněji povědomá a šířeji známá (včetně např. i učence japonského či jihokorejského kritika mainstreamu nebo i N. D. Kondratěva, jehož heslo je však trošinku „*odfláknuté*“). Jejich výběr však samozřejmě není, a ani nemůže být, vyčerpávající. Nicméně právě důraz na kontinuitu ekonomického myšlení a na poznání „*historie ekonomie*“ patří k největším přednostem této publikace, která zdůrazňuje i to, že lepší poznání ekonomických teorií velkých ekonomických osobností může napomoci k lepšímu pochopení ekonomických principů, které mají zásadní význam pro život každého.

Závěrem dodejme, že samozřejmě by s mnohým v knize uváděným šlo polemizovat, a hledat puntičkářsky nedotaženosti či nepřesnosti, leč svůj účel *Knihy Ekonomie* plní. Nicméně opět zdůrazněme, že nejde o plnohodnotnou učebnici, ani o všeobsahující „*studnici moudrosti*“.

**Lipovská, H.: *Moderní ekonomie. Jednoduše o všem, co byste měli vědět*
Praha: Grada 2017. 256 s. ISBN 978-80-271-0120-7 (print)**

Zkraje autor těchto řádků konstatuje, že objednání knihy analytičky (a vycházející superstar) Institutu Václava Klause Hany Lipovské¹⁸ bylo v rozhodující míře ovlivněno vřele doporučující předmluvou Václava Klause. Po otevření ale přichází jisté zklamání, očekávání byla totiž poněkud odlišná. Nicméně peněz za tuto publikaci nelitují, seznámení s ní užitečné bylo. Doporučující předmluvu jsem přitom prolétl trestuhodně nedbale, začíná totiž větou: „*Dobrých knih o ekonomii není nikdy dost*“ (s. 11 rec. publ.). Nějak jsem zkrátka zaměnil ekonomické knihy a knihy o ekonomii. Varující mohl být v neposlední řadě i poslední odstavec předmluvy připomínající „*slavnou učebnici Paula Heyneho ...*“ (s. 12 rec. publ.). Nic proti „*ekonomickému způsobu myšlení*“, ale knihou Heyneho¹⁹ jsem oslněn a nadšen nikdy přehnaně nebyl (přesněji nebyl skoro vůbec). Zejména tím, že byla předkládána, propagována a některými neúměrně opěvována jako nejpoužívanější vysokoškolská učebnice ekonomie pro ekonomickou vysokou školu. Propagace přitom úspěšná přehnaně nebyla,

¹⁸ Zkoumající aktuálně např. teorii konfliktu, včetně ekonomických příčin separatismu, v duchu důrazu na vlastnická práva, v duchu populární ekonomické analýzy práva. Připomeňme také její výstižnou, z liberálně-pravicových pozic obratně vedenou, ostrou kritiku plánu ekonoma K. S. Rogoffa bojujícího za rušení hotovosti, kdy Rogoff načrtává pokrokářskou cestu vybudování zruďné „*bezhotovostní společnosti*“ i proti vůli (a zájmům) občanů in Rogoffův plán na zrušení hotovosti. *Newsletter*, IVK, prosinec 2016, s. 6-7. Znovu zopakujme, že *Rogoffův plán je osvědčený a pokrokáři oblíbený. Vymývání mozků (mediální, akademické, školní), salámová metoda, ostrakizace a v neposlední řadě cílené zesměšňování kritiků, označovaných za zpátečnické zbedněnce.*

¹⁹ Heyne, P. T.: *Ekonomický styl myšlení*. Praha: VŠE v Praze 1991. ISBN 80-7079-781-9.

pamatují ty těžké stohy posléze již zadarmo rozdávaných tlustospisů ... Což však rozhodně neznamená, že pověstný „Heyne“ význam neměl, a že bylo špatně, že byl rychle přeložen.

Také jsem měl, a částečně pořád ještě i mám, jisté pochybnosti, komu má být publikace H. Lipovské vlastně určena? Podle autorky samotné má kniha sloužit „jako váš průvodce po světě ekonomie“ (s. 13 rec. publ.). Konkrétně ale koho? Autorka odpovídá, že: „Primárně je tato kniha určena každému, kdo se chce naučit myslet jako ekonom“ (tamtéž). Dodává, že předpokládá hojně používání studenty a učiteli na středních školách a ve vysokoškolských kurzech ekonomie pro neekonomy. S tím první souhlasit lze, druhé je už značně sporné (Ke cti autorky slouží, že nemá ambice dílo prezentovat jako učebnici ekonomie pro ekonomy). Nakonec z toho vychází, že autorka solidním, a srozumitelně-zábavným,²⁰ způsobem sepsala učební pomůcku pro střední školy, včetně naznačení aktuálních reálií a náhledů. Nic více, ale samozřejmě ani nic méně. Vzniká však nikoli nepodstatná otázka, jak se publikace vlastně odlišuje od rozšířených, a velmi obdobně koncipovaných, učebních textů R. Holmana?²¹ Což přitom pro někoho nemusí vyznívat kriticky, nýbrž naopak jako pochvala. Pro jiného opačně.

V pochvalné předmluvě – vedle, pro V. Klause, obligátního připomenutí, že: „*Ekonomie je vědou o člověku* ...“²² (s. 11 rec. publ.) – též stojí, že nikdy není dost dobrých knih o ekonomii od našich domácích autorů, „psaných s plným vědomím našich domácích poměrů“ (dtto). No, osobně jsem hodně, hodně skeptický ohledně – obvykle dosti násilného a nezřídka i spíše komického –, urputného roubování standardních ekonomických dogmat a schémat na realitu, a na tu naši obzvláště (kdy na standardní neoklasickou ekonomickou teorii nahlížím spíše ve smyslu teoreticko-metodologického východiska, a v neposlední řadě i ideologie, a nikoli jako na nástroj vysvětlení a objasnění všech problémů hospodářské praxe i každodenního života). Nicméně snahu H. Lipovské náležitě okořenit nástin ekonomických pojmů, teorií i problémů „šťavnatými“ a zábavnými reáliemi i z našich luhů a hájů upřít nelze. V. Klaus správně vzpomíná, že na počátku 90. let „byly překládané, převážně z Ameriky importované knihy východiskem z nouze ...“ (dtto), kdy odrazovaly „cizí“ reálie i špatné překlady ... Zde by se chtělo dodat, že situace s překlady se zase až tak výrazně nezlepšila.²³ Daleko důležitější než převážně z Ameriky importované ekonomické knihy ovšem byly převážně právě z Ameriky importované cizí zkušenosti a cizí ideály ohledně školství, v tomto kontextu vysokého zvláště. Tradice a osvědčené postupy, instituce a nakonec i knihy z, v řadě ohledů, nám bližších oblastí německy či i francouzsky mluvících byly, a stále jsou, v podstatě ignorovány. A často jsme v duchu české národní vlastnosti přitom „papežšější než papež“. Namátkou přehnaná volitelnost ze strany studentů, dnes už nikoli studentů, nýbrž „klientů“, neúčelná a v mnohém

²⁰ Podle Lipovské je „knížka koncipována jako populárně-naučná“. Má přitom být i „trochu cimrmanovská, má více vstev. Jednu pro pro studenta, druhou pro poučeného laika, třetí potěší i hotového ekonoma ...“ (cit. dle časopisu *Týden*, č. 9, 2017, s. 43. ISSN 1210-9940). Cílem bylo, „aby to čtenáře bavilo a ekonomy pobavilo“.

²¹ V tomto kontextu např. Holman, R.: *Ekonomie*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck 2016. ISBN 978-80-7400-278-6 či *Základy ekonomie pro studenty vyšších odborných škol a neekonomických fakult VŠ*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck 2015. ISBN 978-80-7400-007-2 (Nebo v publikaci samotné uváděný text Holman, R., Pospíchalová, D.: *Úvod do ekonomie pro střední školy*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck 2012. ISBN 978-80-7179-304-5, který však autor této recenze nečetl, ba ani neprolistoval). Učebním textům R. Holmana nelze upřít fundovanost, promyšlenost, srozumitelnost, čtivost i snahu, o co nejjednodušší podání problematiky založené na příkladech „ze života“. Upřít jim určitě nelze ani prodejnost, nemalé náklady v řadě vydání i v neposlední řadě jistou oblíbenost u studentů (zlé jazyky ovšem tvrdí, že především díky snadnosti, jednoduchosti a nenáročnosti ve srovnání s jinými učebními texty, odlišně koncipovanými). Zmíněné publikace, a i na tyto navazující tituly z ekonomie pokročilejší, jsou psány „indoktrinačním stylem“ (což není pejorativní označení, nýbrž pouhý terminus technicus), se všemi výhodami, ale i nevýhodami z toho plynoucími. Pro autora těchto řádek jsou přehnaně liberální a zcela jednostranně „pro-tržní“ (což samozřejmě nemusí být problémem těchto textů, nýbrž autora postesknuti). Taktéž autor těchto řádek je tradičním stoupcem odlišně pojaté výuky i učebních textů, v duchu přístupů spíše „reportérských“. Což je však už na úplně jinou debatu. Jiným (a dlouze, i košilatě, košatým) vzpomínáním by také bylo to, jakou roli právě zelená učebnice R. Holmana sehrála v jisté době na nejmenované celkem známé vysoké škole ... Nicméně autor těchto řádků stále trvá na tom, že zelené učebnice *Ekonomie* (dnes již v 6. vydání) R. Holmana jsou osobitým, promyšleným a profesionálně zvládnutým textem „úvodu do ekonomie“ a to ještě spíše pro školy neekonomického typu. Nicméně nejsou jedinou a vyčerpávající pomůckou k adekvátnímu zvládnutí bakalářské standardní ekonomické teorie na univerzitní veřejné vysoké škole ekonomického zaměření. Což ovšem přitom už není problémem, ani ambicí, této učebnice samotné.

²² Je pěkné, že za ekonomii zde nejsou považovány jen „matematické rovnice, složité vzorečky, grafy a křivky, i když toto instrumentarium k moderní ekonomii nezbytně patří ...“ (s. 11 rec. publ.). Leč platí uvedené pro soudobou standardní ekonomii, stále dominantně neoklasickou, opravdu v plné míře? Nebo je to vyjádřením toho, co by ekonomie být možná měla? Tedy třeba i ve směru moderních, ale i módních, proudů behaviorálních ...? Doporučme v těchto souvislostech, z česky psaných titulů, i materiál Macháček, M.: *Soumrak ekonomie? K problému formalizace a krize smyslu společenské vědy*. Ostrava: VŠB-TU Ostrava 2015. 146 s. ISBN 978-80-248-3749-9, resp. recenzi od J. Kodery (Je formalizace projevem krize, nebo rozvoje ekonomické teorie? *Politická ekonomie*, 2016, roč. 64, č. 7, s. 891-896. ISSN 0032-3233). Se vším v publikaci, ani v recenzi, souhlasit nelze, ale s tím, že by do této měli nahlédnout stoupcem i odpůrcem kvantitativní ekonomie asi ano.

²³ Ono chtít, aby nakladatel dal překlad zkontrolovat i někomu znalému ekonomické hantýrky je asi požadavek přehnaně profesionální ... Ale na druhou stranu uzejme, že na obdobná zvěrstva, která figurovala např. v – jinak celkem čtivé i zajímavé – knížce o „živých myšlenkách mrtvých ekonomů“ dnes už narazíme jen zřídka.

kontraproduktivní kreditní systém, fanatické rozbíjení všeho minulého, byť osvědčeného a dobře i úspěšně fungujícího (od studijních skupin, přes pevné rozvrhy, indexy, zápočty ...).²⁴

Předmluva dále připomíná, že má jít o „úvodní text“, který však přitom „není triviální“ (s. 11 rec. publ.) a je psán „jazykem blízkým generaci“ dnešních studentů. A je napsán srozumitelně i přístupně. S čímž souhlasit lze. Nicméně, položme si kacířskou otázku, není-li té srozumitelnosti a soustavného zjednodušování přehnaně a neúměrně už příliš? Má to vůbec nějaké meze? A to i z hlediska studentů středoškolských? Není ono stále ulehčování práce studentům i otravně-umanutá fanatická snaha o zábavnost všeho za každou cenu už vlastně v mnohém kontraproduktivní? Také tato kniha je po formální stránce vyvedena náramně, s maximálním čtenářským komfortem, s respektováním všech soudobých „cool“ trendů a nároků. Přehlednost, odlišná písmena, stínování, symboly (žárovky, terče, tlampače etc.), loga, jednoduché a lehce pochopitelné definice, rámečky, shrnutí „*Ekonomie ekonomicky*“, čtivé úkoly na porozumění textu, chytlavé křížovky, chytré doplňovačky, osmisměrky, úkoly typu „*Mysli jako ekonom*“ a jiné báječné „cool“ vychytávky. Všechna čest. Proč ne. Leč i jako gymnazista bych možná i byl (ne)mírně dotčen tím, že je i tady skoro všechno servírováno formou jako „*pro debily*“ (nebo alespoň polodebily). Ale holt asi nejsem dnešní generace ...

Buďme však spravedliví a přiznejme, že uvedený postesk cílí spíše na tituly a texty jiné. Některé tzv. učební texty vysokých či tzv. vysokých škol i mnoha škol jiných to už totiž s názorností, srozumitelností, jednoduchostí a především s kontraproduktivním ulehčováním práce čtenářům opravdu přehánějí. Samozřejmě nejde přitom o užitečná i nezbytná shrnutí, klíčové pojmy, symboly, otázky a úkoly k zopakování či důležité odkazy na další literaturu, nýbrž o to, že kapitoly už musí obsahovat i studijní cíle, časové plány, co se čtenář dozví („*co Vám kapitole nabídne*“), co si osvojí (jaké dovednosti, jaké znalosti, jaké návyky, na což existuje propracovaný newspeak se speciálními obraty a formulacemi), kam kapitola čtenáře posune, „*odpovědi na jaké otázky budeme společně nalézat*“ etc. etc. Apriori nic proti, ale obvykle přitom jde o prázdné fráze, úplné banality, laciné floskule a podbízění se čtenáři. Mnohdy právě toto bývá vlastně důležitější, nežli samotný obsah kapitoly. Nemálo předmětů a kurzů právě tímto, více či méně obratně, maskuje, že jsou vlastně o ničem a na vysoké školy opravdu, ale opravdu nepatří. Což samozřejmě není případ ekonomie, ani představované publikace. Jde však především o následující. Neúměrná zjednodušování a neustálá ulehčování práce studentům na školách základních a středních, ale i tzv. vysokých, ve svých důsledcích napomáhá a vede k absenci sebemenších studijních návyků, řádu i povědomí, že skutečnému studiu je třeba vždy i něco obětovat, v podobě píle, potu, umu i času. Dnes už i mnoho studentů dokonce magisterských (!) si neumí dělat poznámky, vůbec nezná výpisky (o konspektech textů nemluvě), nerozumí jednoduchému textu (přitom mnozí vlastně nečtou vůbec), tragicky nezvládá samostatně cokoli nastudovat a pochopit, neumí formulovat smysluplnou větu, neumí si zpracovat témata a okruhy ke zkoušce etc., zkratka neumí se vůbec učit. Často to totiž nikde a nikdy nepotřebovali, ani nikdy nedělali (A že by uměli „alespoň“ kriticky a samostatně myslet, jak je neustále vychvalováno, o tom si dovoluji též velmi vážně pochybovat. Ono to bez alespoň elementárního přehledu a znalostí, ale i studijní kázně a trochy zdravé pokory jde hodně těžko). Mohou za to pouze studenti samotní, nebo je daleko větší díl viny na pokrokářských modernistech a progresivistických nových trendech?

Dokola omílajících, že učení a studium musí být především zábava, že není možné vyžadovat cokoli obtížného, abychom se nijak nedotkli jedinečné a výjimečné osobnosti každického žáka či studenta a nezpůsobili jim sebemenší stres ani nejmenší nepohodlí? Jádro problému spočívá v tom, že školy byly pokrokářsky přeměněny na zábavné²⁵ instituce, které dnes už neposkytují nejenom znalosti a dovednosti, ale ani nezbytný řád a kázeň. Učitel už nemá (ba ani nesmí) být respektovanou autoritou, nýbrž zženštilé ohleduplným průvodcem. Vlastně ani neučícím a především nic nevyžadujícím, nýbrž pouze se svými žáky a studenty o všem kamarádsky diskutujícím a diskutujícím. Otevřeným, plně respektujícím a plně chápajícím individualitu každého, a ani v nejmenším neomezujícím rozvoj jejich jedinečných osobností (např. domácími úkoly nebo příkazy a zákazy). Nezřídka však bývá spíše mizerně placeným sluhou. Když žák něco neumí a nezná, nebo se nechová adekvátně, vinen je vždy pouze kantor a zkonstatěle instituce „*tmářsky*“ lpící na znalostech²⁶ či kázni.²⁷ Opravdu takto to

²⁴ S odkazem na rekapitulaci in Tragédie korektního pokrokářství in *Marathon*, 138, 2016, roč. 20, č. 4, s. 4-34. Včetně neúměrné a do extrémů hnané (pseudo)liberalizace zdaleka nejenom našeho školství všech stupňů.

²⁵ Klesající kvalita vzdělávacího procesu obecně pak úzce souvisí i se zahlcováním informacemi, „*informačním spamem*“, neschopností pracovat s nadbytkem informací či nerozlišování podstatného a nepodstatného a v neposlední řadě právě důrazem na „*ubavení se až k smrti*“. Což může představovat nejenom výnosný byznys, nýbrž i promyšlenou taktiku přispívající k dezorientaci, manipulaci i neustálé kontrole a sledování všech.

²⁶ Odpudivou praxí biflování znalostí mají přitom podle pokrokářských expertů, vzdělávacích agentur a think tanků uplatňovat především školy státní, výuka na školách soukromých má být mnohem „*osvícenější*“.

²⁷ Odkud se berou stále častější poruchy chování žáků i studentů? Nejde přitom o pouhou dětskou nezbednost, klukovské (a samozřejmě genderově vyrovnané i holčičí) rošťáctví a přirozené uličnictví či pubertální rebelství, nýbrž o krajní bezohlednost, zlou agresi, šikanu, nerespektování jakýchkoli autorit ani pravidel a nedodržování elementárních společenských norem. Je na vině současný svět a jeho hodnoty? Přebírá dítě pouze patologické chování svých rodičů? Nesouvisí uvedené ale také s přehnaně liberální tzv. moderní výchovou, absencí kázně, řádu i přirozených autorit a vzorů? Děti jsou neúměrně hýčkány, vždy omlouvány a zbavovány jakékoli odpovědnosti i všech povinností. Lenost je moderně prokastrinací, nevychovaný rozmazlený spratek výjimečnou osobností s jakousi lékařskou diagnózou ... Student už dnes není

myslel J. Á. Komenský, opravdu je toto „*tvůrčí*“ interpretací jeho odkazu? Namísto znalostí, dovedností, přehledu a rozhledu, vnitřní kázně, odpovědnosti k sobě i světu, potřebného řádu i trochy zdravé pokory jen plytké tzv. diskuze bez obsahu, fráze a plky o strategiích učení, motivacích, otevřené komunikaci, podnětech k tvořivosti, vedení k uplatňování svých tzv. lidských práv v multi-kultí prostředí bez předsudků, omezení i hranic²⁸ etc. Živná půda a ráj pro různé neziskovky, vzdělávací agentury, experty, think tanky ... Hlavně náležitě „*vědecky*“ a náležitě moderně ospravedlnit štedré penězovody a především děti a studenty nic nenaučit.

Zpět k představované publikaci. Hned první věta autorčina úvodu zní: „*Nejdůležitější otázka, kterou si musíme neustále klást, zní: „K čemu to je?“*“ (s. 13 rec. publ.). Zase, proč ne. Leč opět se vynořují nemalé pochybnosti a lidová moudrost „*všeho s mírou ...*“. Proč by mělo být vždycky nutné např. i žákům škol základních a středních neustále vysvětlovat a znovu a znovu opakovat, „*k čemu jim to bude dobré*“? A vlastně se jim pořád nepřímo omlouvat, že je zase něčím otravujeme a trapně zatěžujeme. Nakonec to modernisticky dopadá tak, že se žáci chtějí učit (a mnohde i tzv. učit) jenom to, co sami považují za vhodné a pro sebe za přínosné. Proč namáhavě a pracně biflovat matematické vzorce nebo dějinnářské letopočty, když se dá přece vše rychle nakliknout přes wikipedii? Kdo v životě vlastně potřeboval derivace, integrál či odmocniny? Proč se tedy učit něco nezábavného, co nebudeme nikdy tzv. potřebovat, a čím se hlavně nechceme ani v nejmenším obtěžovat, zatěžovat a unavovat? Opravdu jsou to správné otázky a správný směr úvah ohledně skutečného vzdělání a skutečné vzdělanosti?

Zase na chvíli odskočme na půdu ekonomické vysoké školy, poměrně stále i prestižní. Studenti by místo nezábavného a pracného studia tuze rádi pouze diskutovali, k čemu jim tuze neoblíbená (neboť je náročná) ekonomie je vlastně dobrá. Nejlépe s výsledkem, že vůbec k ničemu, tudíž se jejím studiem netřeba zatěžovat, unavovat ani stresovat. Není ale přitom už samotná otázka, proč studovat ekonomii na ekonomické vysoké škole, mající ostatně ekonomii už v samotném názvu, trochu nesmyslná? Neměl si to student rozmyslet, nežli podal přihlášku? To na matfyzu také učitelé soustavně přesvědčují studenty o tom, k čemu je dobrá matematika či fyzika a soustavně se jim kajicně omlouvají, že tyto vědy musí pracně a namáhavě studovat? Přitom se jim systematicky podbízejí a pořád všechno zjednodušují a zjednodušují? Rád používám příměr s anatomii na lékařských fakultách (neboť ekonomická teorie takovou anatomii, včetně své krajní neoblíbenosti i velkého postrachu a síta, na fakultách ekonomických je). Co by asi řekli budoucím lékařům, kteří by zpochybňovali, k čemu je anatomie vlastně dobrá? Mnohý si pomyslí, že přirovnání silně kulhá. Medici si pověst a svou úroveň přece drží a nikdo by samozřejmě nikdy nechtěl být léčen od špatného, v oboru negramotného či pologramotného, doktora. Opravdu však nikomu nikterak nevdáí stovky špatných ekonomů, které ročně naše školy masově chrlí? A oni v mnoha případech opravdu zoufale negramotní jsou. Opravdu jsou ekonomické (samozřejmě ale nejenom ony) vysoké školy pouhým odkladištěm mladých, aby nebyli tito hned nezaměstnaní? Opravdu lze „*snížit neúspěšnost studentů při zkouškách, ovšem při zachování kvality, nároků a úrovně výuky*“,²⁹ jak je vyžadováno? Já to nedokážu, obdobně jako neumím nakreslit kulatý čtverec.

---

nezodpovědný, neschopný či prostě líný, nýbrž učitel má zcela nepřiměřené požadavky a adekvátně s ním nediskutoval o tom, k čemu mu učivo vlastně bude ...

²⁸ Připomeňme každodenní vymývání mozků a silící indoktrinaci „*vědeckým*“ multikulturalismem, „*vědeckým*“ genderismem či „*vědeckým*“ evropeismem etc. K tomu předměty na všech stupních škol, které přímo učí a nabádají, jak být tzv. diskriminovaný. Nebo krajně nezodpovědný (především vůči dětem samotným) a nebezpečný projekt inkluze na státních školách za každou cenu. Pokrokářské „*slumíčkové*“ dobro přece musí zvítězit, i kdybychom přitom všichni měli vyhnout! Proti inkluzi jsou přitom nezřídka právě rodiče obtížně zařaditelných dětí. Těm nezbyvá, než se obracet na školy soukromé. Je na místě otázka, zda to nebyl pravý cíl?

²⁹ Výsledky kurzů ekonomie, i zkoušek (a to i státních), jsou tristní a katastrofální. Je např. opravdu chyba jen a pouze v osobě přednášejícího, pokud mu i na úvodní lekci pravidelně chodívá pouhá hrstka přihlášených? Kdyby se přišli alespoň jednou podívat, a pokud by nebyli s výkladem spokojeni, pak by už dále nechodili – to by se samozřejmě chápat dalo, nicméně když masově nezavítají ani jednou, ani letmo nahlédnout? Na cvičení se nemálo studentů objeví pouze tehdy, když se píše test. Proč by chodili i jindy? Přitom přibývá tzv. studentů, kteří mají objektivní poznávací bariéry a prostě nejsou schopni se sebeméně náročnější látku nikdy naučit. Těch ale většina ještě není (Jejich podíl se v populaci přitom asi ani nezvyšuje, nicméně s tím, jak je na vysokoškolské studium přijímán v podstatě už každý, jejich procento na školách varovně narůstá. I na školách prestižnějších minimální bodové hranice k přijetí rok od roku klesají). Většina prostě a jednoduše na studium kašle, a ani se tím nikterak netají. Jejich priority jsou docela jiné než studium a jednoduše spoléhají na to, že i ekonomii nakonec nějak „*uchodí*“. Takže opakují vesele dvakrát, třikrát, ba i vícekrát. A pokud je přitom ekonomie vlastně už takřka jediným předmětem, kde se po studentech něco málo obtížnějšího stále ještě vyžaduje, je to pro její učitele hodně, hodně těžké ... V anketách ohledně oblíbenosti předmětů obvykle ekonomie nevíteží. Přitom jako správné obvykle figuruje hodně diskutabilní schéma: Předmět s vysokou propadavostí = špatný předmět = špatný učitel (A tudíž se nepíše a nehovoří o předmětech nejobtížnějších, nýbrž o předmětech „*nejhorších*“). Se všemi důsledky z toho plynoucími, pro hodnocení, pro výkony, pro finance ... Nároky se přitom rozhodně nezvyšují, ba právě naopak, mnohdy to více už vlastně ani nejde. O matematické či finanční gramotnosti nebo všeobecném přehledu mnoha studentů raději ani nemluvě. Kontraproduktivní benevolentnost vůči „*klientům*“ je bezmezná a svoboda jejich volby (kterou sami ale obvykle neocení) zcela nepřiměřená a neúměrná. Namáhavě studium z učebnic a jiné relevantní literatury? Proč? Přece si stačí odněkud cosi stáhnout. Nejlépe přímo vypracované testy, které vesele kolují a tyto se recitují. Celý systém je špatný a od základů chybně nastavený.

Konec obecnějších úvah a telegraficky konečně představme představovanou publikaci. Pokud tato alespoň nepatrným dílem přispěje k tomu, že alespoň část středoškolských studentů pochopí, k čemu je teoretická i praktičtější ekonomie dobrá (a tito nadšeně postoupí a nastoupí na ekonomické vysoké školy) nebyla sepsána zbytečně. Po zmiňované „*Předmluvě*“ a „*Úvodu*“ následuje třicítka kapitol. Které mají probádat „*základní ekonomické disciplíny*“ (s. 242 rec. publ.). Nejprve se jedná o témata úvodní a obecnější („*Ekonomie jako věda*“, „*Ekonomický koloběh*“, „*Role cen v ekonomii*“, „*Základy ekonomického myšlení*“ a „*Racionální jednání*“), poté rázu spíše mikroekonomického („*Užitek*“, „*Hranice produkčních možností*“, „*Poptávka, nabídka a rovnováha na trhu*“, „*Dokonalá konkurence*“, „*Monopol*“ a „*Ekonomie práce*“) a dále makroekonomického („*Nezaměstnanost*“, „*Hrubý domácí produkt*“, „*Peníze*“, „*Banky a bankovníctví*“, „*Centrální banka*“, „*Inflace*“, „*Státní rozpočet*“, „*Daně*“, „*Ekonomie státních zásahů*“, „*Otevřená ekonomika*“, „*Měnové kurzy*“, „*Hospodářský cyklus*“, „*Hospodářské krize*“). Závěrečná témata tvoří kapitoly „*Stručné dějiny ekonomického myšlení*“,³⁰ „*Vývoj světového hospodářství*“, „*Ekonomická integrace Evropy*“,³¹ „*Transformace české ekonomiky*“ a dvě, mírně překvapivé, kapitoly praktičtější a podnikohospodářské „*Podnik*“ a „*Podnikatelský plán*“. Následuje krátký „*Závěr*“ (Mimo jiné, se správným i velmi sympatickým upozorněním i varováním, že: „*Zavřením této knižky studium ekonomie nekončí, ale naopak začíná*“ (s. 243 rec. publ.)), „*Seznam literatury*“ (Snad mohl být, ve smyslu doporučení pro další studium, i pestřejší a vhodnější. Přitom vydání např. Samuelsona i čerstvější. A celkově si s ním autorka mohla dát více práce i po stránce formální. A Schumpeterova monumentální *History of Economic Analysis* jako čtení pro středoškoláky? Nebo jen jako použitý pramen? Použitý v čem?) a užitečný „*Rejstřík*“.

Struktura nijak překvapivá (ale co také vymýšlet) a snad i funkční. Zopakujme, že text (až na seznam literatury) je zpracován čistě, přehledně, úpravně, čtivě, čtenářsky sympaticky, obratně, promyšleně i velmi moderně. Rezumé – jako ryze středoškolský úvod do ekonomie, nakonec proč ne. Pro čtenáře jiné už však s jistými otazníky a vždy se stálým zdůrazňováním autorčina varování, že tímto textem studium ekonomie opravdu nekončí. Problémem zůstává, že takto koncipované texty obvykle svádí k nebezpečné iluzi, že je všechno jednoduché, snadné a zábavné, a tudíž netřeba poctivě a namáhavě studovat ani přemýšlet. O čemž konec konců vypovídá a svědčí i jeden z nadšených ohlasů na zadní straně titulu. Klavírní virtuos z Brna knihu, byť v jisté nadsázce, přirovnává k zázračné pilulce (která čtenáři navíc „*bude chutnat*“), po jejímž požití máme být schopni ekonomicky myslet a především jednat.

Původní plán práce zahrnoval přečtení a kritické představení taktéž publikace Schiff, P. D., Schiff, A. J.: *Ekonomické bajky pro studované i laiky. Jak ekonomika roste a proč krachuje*. Praha: Dokořán 2015. 254 s. ISBN 978-80-7363-325-7. Po letmém prolistování však prvotní entuziasmus citelně ochládá. Jde o podobenství ohledně ekonomické historie USA poprvé publikované v roce 2010, sepsané v žánru bajky o ostrovanech a rybách. Explicitně deklarovaná snaha o ekonomickou srozumitelnost je tady možná už hodně, hodně přehnaná (a ilustrace jsou opravdu mimořádně nepěkné a krajně nesympatické). I když přemyšlení, kdo z reálných politiků či ekonomů vlastně má být oním Oldou Barakudou, Alanem Grenhornem či Frankie Rejnokem atraktivní a zábavné pro někoho snad i být může. Možná někdy přistě.

A to v policích leží a odevzdaně čekají na otevření seriózní tituly jako Roth, A. E.: *Kdo dostává co a proč. Nové ekonomické směry v konceptu vhodného párování a návrzích podoby trhů*. Praha: Práh 2016. 230 s. ISBN 978-80-7252-646-8,³² pod nimi ještě o něco déle útlejší brožurky z Karolina (sborník Mlčoch, L. a kol.: *Soudobá ekonomie očima tří generací. Dvacet let ekonomie na Univerzitě Karlově*. Praha: Karolinum 2013. 149 s. ISBN 978-80-246-2148-7 či Mlčoch, L., Kameníček, J.: *Ekonomie, ekologie, eudaimonia. Lidské hodnoty a problémy rozvoje civilizace*. Praha: Karolinum 2016. 95 s. ISBN 978-80-246-3280-3 coby připomenutí dvaceti let studentské ceny Josefa Vavrouška na FSV) nebo trochu zvláštní kniha nazvaná *Ekonomická demokracie. Teorie a praxe* (s podtitulem *Jak osedlat ekonomickou demokracii*). Sepsal a vydal kolektiv České společnosti pro zaměstnaneckou participaci pod vedením Jana Procházky. Praha: KSPL – Česká společnost pro zaměstnaneckou participaci 2016. 200 s. ISBN 978-80-270-0805-6). Podle anotací má jít „*o pozoruhodné dílo*“, s charakterem podobným „*encyklopedii, jaká stála u kořenů francouzské revoluce ...*“ (s. 3 přebalu rec. publ.). No, uvidíme. Zatím se publikace přehledná, čtivá, živá, ani přehnaně profesionální až tak moc nejeví. Ani rádozybžertovná

³⁰ Je velmi lehké kritizovat a velmi těžké shrnout na pouhých pár stránkách dějiny ekonomického myšlení formou přístupnou pro středoškoláky. I přesto si dovolím kriticky podotknout, že to šlo napsat lépe (Tak si vybavuji třeba kapitolkou textu Sojka, M., Konečný, B.: *Malá encyklopedie moderní ekonomie. 6. vydání*. Praha: Libri 2006. ISBN 978-80-7277-328-2. I když to samozřejmě nebyla učebnice pro střední školy a M. Sojka byl také jenom jeden ...). To kapitola další „*Vývoj světového hospodářství*“ vyznívá lépe a působí i promyšleněji. Leč končit v roce 2016 rokem 1989, Thatcherovou a Reaganem? To měl opravdu pravdu Fukuyama se svým „*koncem historie*“? Na obranu autorky nicméně dodejme, že vývoj následný částečně popisují kapitoly další.

³¹ Je možná diskutabilní zařazovat už do středoškolské učebnice Mundellovu teorii optimálních měnových oblastí, nicméně na druhé straně je nutné autorku pochválit, že čtenářům nikterak nezatajuje, že opravdu: „*Evropská unie není optimální měnovou oblastí*“ (s. 212 rec. publ.).

³² Stručné představení A. E. Rotha – coby nobelovského laureáta pro rok 2012 – je dostupné např. in *Politická ekonomie*, 2013, roč. 61, č. 1, s. 134-141. ISSN 0032-3233. Ovšem, to že na přebalu výše avizované publikace figuruje text „*nositel Nobelovy ceny za ekonomiku*“ moc bodů českému vydavateli a překladateli nepřidává.

titulní fotografie, s vazbou na podtitulem avizované „osedláni“, s hodně nehezským houpacím koněm na péru povedená příliš není.

K tomu všemu hned navrchu hromady pečlivěji nezpracovaných titulů trůní pracovní verze připravované knížky Ilonky Švihlíkové a ... o ... (Nebudeme prozrazovat. „*My nesmíme ani naznačovat ...*“). Práce zajímavá, inspirativní i provokativní, leč dozajista nemálo kontroverzní a silně diskutabilní). Nemálo ostudné je, že na adekvátní prostudování stále dosud čeká taktéž český překlad textu Atkinson, A. B.: *Ekonomika nerovnosti*. Brno: BizBooks 2016. 376 s. ISBN 978-80-265-0508-2. Jeho autor se ekonomické Nobelovy ceny už ovšem nedočká.³³

Na úplný závěr obsáhlejšího povídání a zamyšlení nad několika tituly z oblasti ekonomické literatury, resp. nad publikacemi o ekonomii, je třeba znovu zopakovat a zdůraznit, že žádné popularizační, zábavné nebo komiksové knihy nikdy nenahradí ekonomickou literaturu opravdovou. Dále nikdy nezapomínejme, že studium (nejen) ekonomické teorie je pracné a časově i intelektuálně přiměřeně náročné a vyžaduje v neposlední řadě náležitý řád i nezbytnou vnitřní kázeň. Nepodléhejme nebezpečné iluzi, že studium má být pouze zábava, ani dalším pokrokařským mýtům, šířeným – v duchu tzv. modernizace – různými vzdělávacími „*myšlenkovými tanky*“ a pochybnými tzv. experty v oblasti školství, kteří přitom obvykle nikdy nikoho nevyučovali. Takže skončeme doporučením pro přemýšlivější neekonomy, aby si raději než další a další zábavné tituly o ekonomii raději otevřeli skutečně profesionální ekonomické dílo. Pro úplný začátek třeba nějakou klasickou standardní ekonomickou učebnici, např. především pořád vlivného „*starého dobrého Samuelsona*“,³⁴ v mnohém stále vlastně i nepřekonatelného. Anebo ať alespoň zkusí zalistovat fundovaným dějinnářským pojednáním M. Sojky.³⁵ Nic nikdy také nenahradí seznámení s originální literaturou pramennou, knižní i časopiseckou. Lehké, odpočinkové a zábavné čtení „*do vlaku*“ to ovšem vždycky nebývá. On reálný svět také není pouze sluníčkový a jen zábavný.

P.S. Existuje řada žebříčku deseti „nej“ ekonomických knih, které nejvíce ovlivnily svět. Jeden z nejnovějších vypadá takto: 1. Adam Smith: Pojednání o podstatě a původu bohatství národů (1776), 2. Karel Heinrich Marx: Kapitál (1867, 1885, 1894), 3. John Maynard Keynes: Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz (1936), 4. Karl Polanyi: Velká transformace (1944), 5. Joseph Eugene Stiglitz: Globalizace a její kritici (2002), 6. Joseph Alois Schumpeter: Kapitalismus, socialismus a demokracie (1942), 7. Thorstein Bunde Veblen: Teorie zahálčivé třídy (1898), 8. John Kenneth Galbraith: Společnost hojnosti (1958), 9. Friedrich August von Hayek: Individualismus a ekonomický řád (1948), 10. Amartya Kumar Sen: Rozvoj jako svoboda (1999). Polemizovat by se nad ním široce samozřejmě dalo,³⁶ leč všechna díla za přečtení stojí. A vesměs jsou dostupná i v češtině.

---

³³ Zemřel 1. ledna 2017.

³⁴ Poslední české vydání posledního (?) vydání je toto: Samuelson, P. A., Nordhaus, W. D.: *Ekonomie*. 19. vydání. Praha: Svoboda 2013. 720 s. ISBN 978-80-205-0629-0. Originál 19. vydání vychází v roce 2009 (v českém překladu uváděno 2010) a pro někoho dokonce „*největší ekonom všech dob*“ umírá 13. prosince 2009.

³⁵ Sojka, M.: *Dějiny ekonomických teorií*. Praha: Havlíček Brain Team 2010. 544 s. ISBN 978-80-87109-21-2. Sojkovo životní dílo bylo představeno in *Marathon*, 101, 2011, roč. 15, č. 2, s. 26-32. ISSN 1211-8591.

³⁶ Zde s využitím portálu ListMuse.com – podrobněji viz <http://www.listmuse.com/100-best-economics-books-time.php>. Mnohem kontroverznější nežli první desítka jsou ovšem uváděné desítky ekonomických knih dalších. Např. hned na místě 11. figuruje kniha H. P. Minskyho *John Maynard Keynes*, na místě pak 12. *The Spirit Level. Why Greater Equality Makes Societies Stronger* autorů R. G. Wilkinsona a K. Pickettové atd. atd.

4. Diskuse na aktuální témata

Migrace jako individuální pokus o řešení rozdílů v ekonomické úrovni států

Michael Kroh

Migrace je stará jako lidstvo samo. Co je člověk člověkem, migruje. Původní příčina tohoto pohybu byla stejná, jako je i ta dnešní – hledání lepších životních podmínek. V době lovců a sběračů to bylo relativní vyčerpání zdrojů obživy ve vztahu k rychle rostoucí populaci, později to byl nedostatek volné orné půdy, vysychání vodních pramenů a další ekonomické příčiny. Podnětem pro migraci byla i válečná tažení, obchod a později i získávání know-how a pracovních dovedností. Speciální příčinou migrace byly i objevitelské cesty na počátku novověku, které nastartovaly obrovskou migrační vlnu (částečně i nucenou v podobě obchodu s otroky) napříč kontinenty, kdy oddělení mořem přestalo být překážkou. V tomto smyslu je současná migrační vlna v podstatě jen opakováním minulosti v nových podmínkách informační společnosti, kde se povědomí o „zemi zaslíbené“ šíří rychlostí blesku, a i tam, kde ještě nedávno neměli o možnostech přestěhování ani potuchy.

Migrace měla na rozvoj světové ekonomiky pozitivní vliv, pokud nešlo o ničivou válku. Zatahovala do mezinárodní dělby práce nová území, přepravovala zboží i znalosti, šířila tím výsledky poznání. Byla to zkrátka cesta z míst, kde něco chybělo, něčeho se nedostávalo, do míst, kde se to dalo získat – ať již to byly výrobní zdroje (mezi něž patřila kdysi i lidská pracovní síla – otroci, nevolníci) či know-how. Díky migraci se tak urychloval společenský pokrok.

I dnes se za migračními vlnami jako červená nit táhne ekonomický faktor. Vždyť i za nejpočetnější skupinou migrantů je krvavá válka v Sýrii, jejíž navenek skrytá příčina bylo úsilí Turecka a některých evropských mocností postavit plynovod z Kataru přes Sýrii do Turecka, čemuž se syrská vláda postavila na odpor. Kdyby Asad souhlasil s plynovodem, byl by dnes patrně oslavován a vynášen do nebes jako vzor demokracie. Takto peníze za ropu přizívají dlouhý a urputný konflikt, jakkoli islamističtí radikálové slábnou a jejich porážka by mohla být otázkou několika týdnů – pokud by ovšem výsledkem byla vláda, která povolí stavbu plynovodu.

Stále více se ukazuje, že neoklasická liberální ekonomie, založená na víře v nespoutané tržní síly a volný obchod, ztrácí schopnost realisticky hodnotit nastalé události a poskytovat vědecké hypotézy dalšího vývoje. Jen tak se mohlo stát, že neposkytla žádné doporučení politikům ve věci největšího sociálního konfliktu dnešní doby, kterým je migrační krize. Politici byli dlouho bezradní, ale částečně i proto, že neměli po ruce teoretickou analýzu příčin a návrhy řešení.

Bohužel oficiální mainstreamová ekonomie zůstává ještě poplatná podmínkám meziválečného období či uvízla ve stroji času někde hlouběji v minulosti. V této době se totiž globální ekonomické vztahy teprve utvářely a teorie je ještě nedokázala dostatečně reflektovat. Stále ještě předstírá, že vrcholem ekonomického myšlení je mezní míra substituce rohlíku za makovou buchtu a před výdobytky globálního světa zavírá oči. Může se utěšovat tím, že rozhodování konzumenta v pekařství není globalizací dotčeno natolik, aby se křivky nabídky a poptávky vydaly jiným, než nám známým směrem.

Celá klasická a neoklasická ekonomie kapitalismu je založena na komparativních výhodách z tržní směny, včetně trhu pracovního¹. Klasické modely ovšem vycházely z podmínek, které v praxi nikdy nefungovaly v „čisté“ podobě, a čím větší byla abstrakce, tím větší byl odstup od reality a omezenější platnost vyslovených pouček. To, co nás zajímá z hlediska analýzy, je *nerovnost účastníků směny* (ačkoli se neoklasické modely tváří, jakoby platil opak). Z ní vyplývá, že zapojení do mezinárodní dělby práce přináší sice výhodu všem (to klasičtí ekonomové dokázali), nicméně v různé míře. A protože všechny modely jsou v podstatě statické a schopny odrážet pouze cyklicky se opakující situace, nejsou schopny zajistit vyrovnávání ekonomické úrovně účastníků směny, ale naopak nerovnost ještě násobně prohlubují. *Liberální tržní modely nemohou samy o sobě zrušit původní rozdíly mezi účastníky mezinárodní dělby práce, naopak je konzervují a ještě dále prohlubují.* S touto situací si ekonomický mainstream neví rady, protože mu v duchu původní ricardovské koncepce stačí, že všichni účastníci realizují nějakou výhodu. Vztaženo k našemu původnímu příkladu z oblasti pečiva to znamená, že zatímco se u bohatších a silnějších účastníků prohýbají stoly s voňavými makovými buchtami, slabší partneři si na rohlík mohou v rámci komparativní výhody namazat máslo.

Není potom divu, že se v současné turbulentní době stále více množí disentanční koncepce, které nejen kritizují slabiny klasických a neoklasických modelů, ale hledají i další faktory, které působí v oblasti globální ekonomiky. Ti, co se hlavnímu proudu vzdalují nejvíce, nevidí jinou cestu, než zapojit dávno pohřbívaný ochrannářský systém a pokusit se o syntézu dosud protikladných a navzájem se vylučujících koncepcí. V praxi světové obchodní politiky se tento rozpor projevuje v nekonečných tahanicích v rámci jednotlivých jednacích kol v rámci Světové obchodní organizace. To poslední, které se koná v Dauhá, trvá již 15 let a výsledek není

stále v dohlednu. Účastníci z rozvojových zemí si totiž stále více uvědomují, že *rovné měřítko na nerovné partnery působí destruktivně a prohlubuje nerovnost mezi nimi. V rámci ekonomické praxe je tento rozpor řešitelný pouze pomocí masivních soukromých investic v méně rozvinutých regionech podpořených různými státními zárukami, investičními pobídkami a dotacemi. To však liberální ekonomie kritizuje jako neliberální přístupy, narušování svobodné konkurence a označuje bůhvíjakými ještě podobnými přídomky.*

Jenže i u vyspělých zemí se permanentní tržní konkurenceschopnost a „válcování“ (technologicky, finančně, vzdělanostně ...) slabších partnerů postupem času mění v nevýhodu. Vysoká životní úroveň a štědrý sociální systém lákají přistěhovalce z celého světa, kteří se mohou poměrně snadno „chytit“ v době konjunktury, ale patří k prvním propouštěným v době krize. **Migrační pohyb se tak stává individuálním řešením nadměrně velikých rozdílů v životní úrovni jednotlivých zemí.** Migranti z rozvojových zemí mají také z různých důvodů, především náboženských, obvykle vyšší porodnost, což způsobuje potíže v procesu začleňování dalších generací. **Tato situace se ještě prohlubuje v důsledku vědeckotechnického pokroku, který spolu uvedenými domácími příčinami vytváří explozivní mix relativního přelidnění v oblastech s nízkou úrovní ekonomiky, ale přeneseně i v ghettech evropských metropolí².**

Jakkoli se první generace poválečných migrantů dokázala v nové domovině jakž takž integrovat, u jejich početných potomků to již je složitější. Jen část z nich se dokáže uplatnit v pracovním procesu, ostatní padají mezi „sociálně vyloučené“. Mezi dětmi imigrantů se proto vyskytuje nadprůměrná nezaměstnanost a roste kriminalita. Svě o tom mohou vyprávět jejich spoluobčané z chudinských čtvrtí či lidé žijící v blízkosti etnických ghett.

Na růstu migrace se podílejí i podnikatelé hostitelských zemí, kteří chápou migranty jako levnou pracovní sílu, přičemž na kulturní či náboženské rozdíly nehledí v duchu, že „univerzální globální kapitál potřebuje univerzální, státně či národně neukotvené zaměstnance“. Ti se totiž nemohou účinně bránit, nejsou organizovaní a často jsou v dané zemi nelegálně. Že by podnikatelé z vyspělých zemí Evropské unie měli v rámci zdůrazňované solidarity přednostně zaměstnat spoluobčany z méně vyspělých regionů, to je ani nenapadne. Dosažení konkurenční výhody má v jejich myšlení přednost, jinak by v globální soutěži neuspěli.

Na růstu migrace se podílejí i zdokonalené komunikační a informační sítě, včetně sítí sociálních, které poskytují migrantům potřebné znalosti možných cest, procedur, nabídek pašeráckých sítí a sociálních výhod v možných cílových zemích.

Migrační vlny, z nichž tu největší prožíváme v době psaní tohoto příspěvku, představují mírumilovnější verzi dřívějšího stěhování národů, kdy se „barbarské“ národy vydávaly na válečné tažení s vidinou bohaté kořisti v tehdejší Římské říši. Příčina je ovšem stejná – příliš veliký rozdíl v životní úrovni mezi „periferií“ a „centrem“, které řeší zprvu tento rozpor budováním mechanických zábran, jako byla proslulá Čínská zeď nebo Hadriánův val ve Velké Británii. Dnes jsou to žiletkové ploty a podobné zátaras, ovšem stejně jako v době úpadku Říma nepředstavují stabilní a dlouhodobé řešení. Hadriánův val nikdo nedobyl a přece se Římská říše nakonec rozpadla.

At' již byla hlavní příčina ekonomického zaostávání jakákoli, na základě nevyvratitelných faktů lze s jistotou vyslovit hypotézu, že ricardiánské komparativní výhody nestačí a na určitém stupni vývoje vytvářejí takové rozdíly mezi jednotlivými státy či regiony, že k vyrovnávání ekonomické úrovně je třeba v podmínkách nepřipustnosti války a jiných forem násilného porobení slabších použít i tržně nekompatibilní opatření. Koneckonců i klasičtí ekonomové sami připouštěli, že jejich modely představují pouze tendenci, nikoli zákonitost přírodního typu. Moderní liberálové mluví o „selhání trhu“ a připouštějí zásahy do tržního mechanismu v zájmu nápravy. Jenže *odchytky od modelů s učebnicovými podmínkami nejsou „selháním“, ale naopak jsou přímo zakomponovány v zákonitostech trhu. Tzv. „volný trh“ a z něj vyplývající „dokonalá“ konkurence, které jsou předpokladem klasických a neoklasických modelů, včetně Marxových, nikde neexistují.* Dá se říci, že neexistovaly nikdy, vždy byly narušovány ochranářstvím, státními podporami, přirozeným či umělým monopolem a dalšími příčinami zvýhodnění určité skupiny výrobců (především domácích) vůči konkurenci. Dokonalá konkurence je iluzí předmonopolního kapitalismu, který do tohoto stupně své dokonalosti nikdy nedospěl. Ale je to i iluzí mnohých současných ekonomů, snících o svobodě podnikání bez omezení. Uplatní-li se tyto iluze v podmínkách „čtvrté průmyslové revoluce“, je to přímé směřování k potenciálně výbušné situaci, která může skončit válečnou katastrofou, nebo sociálním převrácením. **Již dnes se oficiálně přiznává, že vědecký pokrok prohlubuje nůžky mezi centrem a periferií, městem a venkovem, vzdělanými a méně kvalifikovanými.**

Vrátím-li se na počátek svého příspěvku, *jestliže politické elity vyspělého světa reagují pozdě a pod tlakem událostí, je za to spoluodpovědná i teorie, tj. intelektuální elity³.* Už dávno měly přijít masivní investice do rozvoje konkurenceschopné výroby v domovských zemích migrantů, budování vzdělávacích institucí atd. v zájmu rozvoje sociálního kapitálu, ne jen charitativní rozdělování potravin z přebytků dotované produkce. Je třeba také razantněji reagovat na probíhající klimatické změny, protože za přemísťováním statisíců obyvatel různých regionů jsou i zhoršující se podmínky pro zemědělskou výrobu. Tito lidé migrují nejprve do měst ve svých mateřských zemích, ale protože tam nenalézají pracovní místa, logicky se posunují dál, směrem ke světovým centrům průmyslu a obchodu. Tento vývoj popsál velmi přesvědčivě Paul Krugman v podobě modelu

„centrum – periferie“⁴, který lze aplikovat i na globální měřítko. Přestěhování severní Afriky a Blízkého východu do Evropy řešením není, to bychom brzy skončili jako starověký Řím. Obávám se však, že až migrační vlna pomine, bude snaha vrátit vše do starých kolejí, protože velkou slabinou liberální demokracie v praxi je nadřazení bezprostředního, ve volbách prodejného efektu, nad dlouhodobým udržitelným rozvojem, preference finančního kapitálu vůči kapitálu sociálnímu.

Řešením není ani rozšiřování společného trhu různými dohodami typu TTIP. I zde totiž musíme konstatovat, že to, co je někde plusem, je jinde mínusem a takové dohody poškozují nejvíce právě ty nejméně rozvinuté země. Rozdílné komparativní výhody ohrožují i celistvost pracným dlouholetým úsilím vybudované evropské integrace. Jejich rozdílnost umocňuje i zavedení jednotné měny v podmínkách, kdy je evropskou legislativou přímo zakázáno vytvořit všechny potřebné podmínky pro tzv. optimální měnovou unii. Naděje rychlého vyrovnání ekonomických podmínek v zemích evropské unie, podnětené ještě iluzí o poučkách ekonomického mainstreamu, který hovořil o tržních silách, které toto vyrovnání pomohou realizovat, se nesplnily. Stoupá proto frustrace a skepse a migraci se přelévá i do těch nevyspělejších zemí, jejichž političtí představitelé se naivně domnívali, že jsou tak silní, že tuto nebývalou vlnu zvládnou.

Obávám se, že padá i iluze o kosmopolitním, kaleidoskopickém uspořádání světa, ve kterém jsou si všichni rovni, a z té postmoderní mlhy nám po jejím rozptýlení najednou vykoukl svět nikoli nepodobný podmínkám, které vedly k oběma světovým válkám. Z chaosu, který vytvořily inženýrské, násilné pokusy o implementaci univerzality liberální demokracie, se vynořil islámský stát a podobné organizace, které nastolenou svobodu pochopily především jako svobodu zabít kohokoli, kdo se jen trochu liší a nepodřídí se jeho nadvládě. Myslím, že by nebylo na škodu připomenout si, co o tom psala tehdejší kritická filosofie a ekonomie a přiznat si, že jsme od té doby nepokročili ani v ekonomii, ani v politice příliš daleko směrem k odpovědnosti ve svobodě. Ostatně dnes velmi populární ekonom Thomas Piketty byl nucen na základě průkazných statistických dat konstatovat, že poměr mezi prací a kapitálem (přesněji mezi důchodem z práce a důchodem z kapitálu) se víceméně nezměnil ve srovnání s podmínkami před 1. světovou válkou⁵. Po jejím skončení došlo k určitému zlepšení, ale později se vše zase vrátilo do starých kolejí. Navíc silně narůstá podíl parazitického, spekulativního a rentiérského kapitálu na úkor produktivního a sociálního. Piketty jako řešení navrhuje zvýšení zdanění majetku, což je řešení nejen polovičaté, ale především jen těžko pojmenovatelné jako liberální.

Na závěr uvádím varování velkého amerického ekonomy s rakouskými kořeny a narozeného v Třešti u Jihlavy, Josepha Schumpetera: „Příčinou zániku kapitalismu nebude jeho neúspěch, ale naopak jeho úspěch“⁶. Nic lépe totiž nevystihuje peripetie dnešní doby, jako tento citát. *Její krizové projevy, včetně migrace, přímo vybízejí k vytvoření nové ekonomie, ekonomie, v jejímž středu není individuální zisk jednotlivce, ale rozvoj blahobytu společnosti svobodných lidí.* Nazveme-li ji ekonomikou produktivních služeb či jinak, není rozhodující. Klíčové je, že **obrací pozornost k sociálnímu kapitálu, činí jej nadřazeným kapitálu finančnímu**, který si podřizuje jako systémovou, nikoli systémtvornou součást.

Poznámky:

1) Podrobný výklad klasických i neoklasických modelů komparativních výhod z mezinárodní dělby práce nalezneme ve všech dostupných učebnicích na celém světě. Uvádíme proto pouze jeden příklad české provenience: VARADZIN, František. Mezinárodní ekonomie jako teorie světového hospodářství, Praha: Kamil Mařík – PROFESSIONAL PUBLISHING, 2013, str. 240 – 284.

2) Už dnes se uvádí v demografických prognózách, že kolem roku 2030 bude například ve Velké Británii okolo 50 % muslimů, podobně i ve Francii.

3) Václav Klaus a Jiří Weigl uvádějí, že „pochod migrantů do Evropy vyvolala Evropská unie sama, resp. ti, kteří se ve své do nebe volající nepokoře za Evropu vydávají a kteří si nárokují, že ji reprezentují“. In: KLAUS, Václav – WEIGL, Jiří. STĚHOVÁNÍ NÁRODŮ s.r.o., Velké Přílepy: Nakladatelství Olympia, 2015, str. 19.

4) Paul Krugman ve svém článku Increasing returns and Economic Geography 25 rozvíjí komplexní model, který by ukázal, jak může být země endogenně rozdělena na industrializovaný střed a zemědělské periferie. Podle jeho závěrů se výrobní firmy usilující o úspory z rozsahu za minimalizace transakčních nákladů lokalizují v regionech s vyšší poptávkou, přičemž však lokalizace samotné poptávky závisí na distribuci výroby. In: KRUGMAN, Paul. Increasing returns and Economic Geography. The journal of political economy [online]. 1991, June, [cit. 2011-04-03]. Dostupný z WWW:

<<http://pioneer.netserv.chula.ac.th/~kkornkar/inter%20trade%20course/geography.pdf>>.

5) PIKETTY, Thomas. Kapitál v 21. století. Praha: Euromedia Group, k. s., 2015, str. 191 – 268.

6) SCHUMPETER, Joseph A. KAPITALISMUS, SOCIALISMUS, DEMOKRACIE. Brno: Centrum pro studie demokracie a kultury, 2004, str. 79.

(Pokračování serií o tom, jak řešit současné problémy, čím začít a jak stabilizovat sociální systémy)

Práce 4.0. – konec standardních přístupů v personální práci?

Otakar Němec

Předložený příspěvek se věnuje úvahám, které jsou spojené s rozvojem výrobních sil, který se konkrétně promítá do využívání manažerských nástrojů při řízení lidských zdrojů. Tématika rozvoje vědy a techniky je vděčným námětem pro vědce, myslitele, prognostiky z různých oborů, ale také spisovatele vědecko-populární literatury, žánru sci-fi, atd. Různá období v historii jsou spojená také s různou terminologií, která se měnila a vyvíjela. Současným „hitem“ v zachycení procesů v rozvoji informačních a komunikačních technologií jsou termíny jako např. Svět 4.0, Stát 4.0, Průmysl 4.0, Práce 4.0, Vzdělávání 4.0, případně atd.

O čem to je? Jde o vyjádření časového trendu v rozvoji vědy a techniky, který je spojen s revolučními vědeckými a technologickými objevy. Průmysl 1.0 (konec 18. a začátek 19. stol.) je spojen především s vynálezem parního stroje a stroji poháněnými parním strojem. Průmysl 2.0 (2. pol. 19. a 1. pol. 20. stol.) - rozvoj železniční dopravy a ocelářství, využití elektrické energie, spalovací motory, auta, letadla, elektroenergetika, elektrotechnika, průmyslová velkovýroba založená na úzké specializaci a hluboké dělbě práce. Průmysl 3.0 (2. pol. 20. stol.) – polovodičová elektronika, tranzistorová elektronika, mikroelektronika, čipy). Průmysl 4.0. (konec 20. stol., začátek 21. stol.) – rozvoj informačních a komunikačních technologií, mikroelektronika, mikroelektro mechanické systémy, kyberneticko fyzikální systémy, internetové sítě, cloudová úložiště, „chytré továrny“, „chytré sklady“, digitalizace, automatizace, 3D tisk, datová centra, propojení internetu věcí a služeb, atd., atd.).

Tyto procesy jsou zajímavé technicky a technologicky samy o sobě. Nicméně mají zásadní dopady na organizaci a řízení výroby a poskytování služeb a s tím spojené zásadní změny trhu práce a požadavků na zaměstnance.

O co jde? Tato fáze průmyslové „revoluce“ vytěšňuje živou práci z produktivních společenských procesů. To má své výhody a nevýhody. Existují názory, expertní odhady, které se liší třeba i zásadně v názoru, zda převažují pozitiva nebo negativa. Mezi výhody patří např.:

- Přírůstek pracovních míst (ICT, vývoj, marketing, apod.)
- Minimalizace selhání lidského faktoru
- Vyšší efektivnost a produktivita práce
- Zvýšení kvality lidského života
- Mizení monotónních a fyzicky náročných pracovních míst

Mezi nevýhody patří např.:

- Úbytek počtu pracovních míst (nizko kvalifikované procesy)
- Náchylnost ke kybernetickým útokům
- Zneužití dat
- Zánik „tradičních“ podnikatelských subjektů
- Výpadky energií

Tento příspěvek se chce věnovat dopadům těchto procesů do managementu lidských zdrojů.

Je možné vysledovat následující trendy v HR technologiích:

- ERP (enterprise resource planning) – rozvíjení podnikového informačního systému, který prostřednictvím počítače řídí různé oblasti činnosti podniku, tedy i HR, při existenci samostatných aplikací a zároveň jejich vzájemné propojenosti

- Cloudová řešení
- Big data
- On line vzdělávání
- Využití videa (např. při výběru uchazečů)
- Mobilní HR – mobilní aplikace a wearable technologie
- Robotizace personální procesů. Boti – sourcing, assesement, analýza, konverzace

Jak bude pravděpodobně v budoucnu vypadat výběr uchazečů? Jaké faktory ovlivní výběr?

- výrazné nahrazení lidské práce stroji a počítači
- nové formy spolupráce organizace – zaměstnanci
- automatizace administrativy
- nový způsob práce nastupující generace
- boj o talenty

Je nutné však konstatovat, že již dnes rozvoj informačních a komunikačních technologií zásadně změnil systém výkonu některých personálních procesů. Podívejme se na personální procesy spojené se získáváním zaměstnanců, kde jsou nové technologie nejviditelnější.

Je typické, že lidé hledají práci na internetu, kouzlo inzerce v novinách je už dávno pohřbeno v minulosti a prvotní osobní návštěva organizace s životopisem v ruce je již spíše výjimkou. Většinou se to tedy děje online. Uchazeč si informace o společnosti zjistí na internetu a o volných pracovních místech se dozví buď na webových stránkách konkrétní organizace v sekci „Kariéra“ nebo na pracovních portálech. A tak v dnešní době, kdy lidstvo žije internetem je logické, že společnosti ve snaze najít pracovníky, budou v těchto vodách lovit taktéž. Kouzlo e-recruitmentu spočívá v jeho efektivnosti a nízkých nákladech. Prostřednictvím internetu můžete zasáhnout široké pole lidí a oslovit tak potenciální zaměstnance.

Při hledání práce se lidé nejčastěji uchylují k hledání na internetu – na pracovních portálech. Poté, když se jim práci nedaří nalézt, zamíří do personální agentury, která jim hledání usnadní. Další tři nejčastější způsoby jsou představovány doporučením, sociálními sítěmi a weby konkrétních společností. Zde je odpověď, proč firmy tak často a s oblibou inzerují svá volná pracovní místa na pracovních portálech.

Organizace e-recruitment zpravidla realizují ve čtyřech různých podobách a jejich kombinacích. Nejčastější je inzerce volných pracovních míst na pracovních portálech. Jsou to místa, kde se shlukuje velké množství volných pracovních míst (pozice) a uchazeči si zde za pomoci filtru mohou najít právě tu pozici, která jim a jejich schopnostem nejlépe vyhovuje. Při hledání pozice, mají uchazeči možnost, zde vyvěsit i svůj životopis se svými preferencemi co do oblasti práce, úvazku či požadovaného platu. Vzniká zde tedy databáze plná uchazečů, ke které mají firmy za poplatek přístup a získají tak cenné kontakty lidí, kteří práci opravdu hledají. Setkávají se zde tedy dvě skupiny, ti co práci nabízejí a ti co ji skutečně hledají. Proto je tento typ e-recruitmentu velice populární, protože je zacílen právě na tu správnou skupinu.

Leadrem v tomto oboru je společnost LMC, která vlastní pracovní portály jobs.cz a prace.cz. To jsou dva nejuspěšnější portály na českém trhu. Mimo jiné společnost LMC řídí několik dalších zajímavých projektů jako je projekt „Práce za rohem“. Jedná se o mobilní aplikaci, která na základě uchazečovi GPS polohy, zašle zájemci pracovní možnosti v jeho nejbližším okolí. Podnětem pro tvorbu této aplikace byl výzkum, z něhož vyplynulo, že lidé jsou ochotni vzdát se poměrně velkého procenta své mzdy, pokud nebudou muset za práci dojíždět.

Sociální sítě jsou šlágry současnosti. Jedná se o službu na internetu, která registrovaným členům umožňuje vytvářet si osobní, firemní, či veřejné profily a komunikovat spolu, sdílet informace, fotografie, videa či diskutovat témata. Nejvýznamnější sociální síť je Facebook, který sice neslouží primárně jako pracovní portál, ale dá se k tomu tu účelu využít. Denně ho totiž navštíví 250 milionů lidí. Česko má registrováno přibližně 3,6 miliónu uživatelů. Firmy si proto často zakládají fanpage, aby světu přiblížily svou působnost, smysl, vizi. Často zde inzerují i volné pracovní pozice. (Online z www.ceskatelevize.cz). LinkedIn - na rozdíl od Facebooku byl LinkedIn stvořen právě pro komunikaci mezi profesionály. Ostatní sociální sítě slouží také pro zábavu, ale LinkedIn je jiný. Zakladatelé této sociální sítě tvrdí, že posláním LinkedInu je propojovat profesionály po celém světě, aby mohli být produktivnější a úspěšnější ve své kariéře. Uživatelé si zde tvoří profesní síť posiláním žádostí o propojení ostatním lidem. Vytvoří si tak unikátní síť pracovních a profesních kontaktů, které lze používat k řešení pracovních problémů, ale i hledání nových zaměstnanců a pracovních příležitostí a to neomezeně a celosvětově. Na LinkedInu se vyskytují odborníci z mnoha oblastí (IT, marketing, HR, finance, atd.). Méně užitečný je pro ty, kteří při své práci absolutně nepotřebují nebo nevyužívají počítač. V současné době je na LinkedInu zaregistrováno přibližně čtvrt miliardy lidí z 200 zemí světa a to z něho tvoří největší a nejvýznamnější síť kontaktů. (Online z www.podnikatel.cz). Každý uživatel si zde vytvoří vlastní profil, který je ekvivalentem jeho životopisu. Může si vybrat z mnoha jazyků a mít profily vytvořené i ve více jazycích. Tento profil pak jedince reprezentuje, proto je zvláště vhodné věnovat mu patřičnou pozornost, vyvarovat se gramatických chyb a dát si záležet na grafickém zpracování. V případě, že se spojí s kolegy či bývalými kolegy, zkrátka lidmi, kteří vědí o vašich schopnostech a činnostech, kterým jste se v minulosti věnovali, mohou vaše schopnosti potvrdit pomocí tlačítka „endorse“. Mimo to je zde možnost i veřejně napsat doporučení či prohlášení o dané osobě. Profil tak získá na důvěryhodnosti a líbivosti.

Jak slouží LinkedIn Talent sourcerům? LinkedIn slouží jako skvělý searchovací nástroj. Je možné si zde upravit filtr podle lokace, současného zaměstnavatele, odvětví, jazykové vybavenosti, předešlých zkušeností ale i dle studia či například zájmů. Po vyplnění kritérií, která definují vámi hledaného člověka, LinkedIn nabídne seznam jmen, která jsou relevantní k vašim požadavkům. Poté co se uživatelé propojí, mohou vzájemně komunikovat.

Zprávy však nejdou zasílat všem, pokud nejste vlastníkem prémiového účtu, který si pronajímají převážně talent sourceři či headhunteri. Zprávy jdou zasílat pouze kontaktům, které jsou tzv. „1st Connections“, tedy ti kterým byla odeslána žádost a vzápětí přijata. Skupina „2nd Connections“ je tvořena lidmi, můžeme nazvat také jaké „společní přátelé“, zkrátka jedná se o kontakty vašich prvních kontaktů. Těm nelze odeslat zprávu a je nutné nejdříve odeslat žádost o propojení. Skupina „3rd + Everyone Else“ jsou lidé, které nemáte v síti vy ani nikdo z

vašich kontaktů. V roce 2016 převzala síť společnost Microsoft, která ji zakoupila za 26,2 miliardy dolarů (přibližně 631 miliard korun).

Webové stránky - většina firem má své vlastní webové stránky, na kterých prezentuje své služby či produkty. Je to hlavní zdroj informací o firmě pro uchazeče. Proto se zde mimo jiné často vyskytuje záložka „O nás“ nebo složka věnovaná hodnotám, CSR firmy a podobně. Tyto informace jsou často to jediné, co člověk má při přípravě na pohovor. Také zde často bývají záložky „Kontakt“ či „Kariéra“, které právě slouží pro inzerci volných pracovních míst a sběr životopisů zájemců. Talent Sourcing - stále větší tlak klade e-recruitment na tzv. talent sourcing. Jedná se o aktivní oslovování uchazečů, nejen těch, kteří práci hledají, ale i těch kteří ji mají. Ekonomika přeplněná volnými pracovními místy a nedostatkem volných uchazečů často nemá jinou možnost. Talent sourcer hledá pracovníky na sociálních sítích jako je Facebook nebo LinkedIn a prostřednictvím pracovních portálů jako je např. zmiňovaný jobs.cz. Takový pracovník musí dokonale znát pozice, na které kandidáty hledá a přesně vědět, jaké vlastnosti by ten správný kandidát měl mít. Dále by měl mít obchodní talent a být schopný, danou pozici správně prezentovat. HeadHunting - doslova znamená lov hlav. Jedná se o získávání kandidátů pomocí různých forem vyhledávání, zvláště pak na internetu, protože tito lovci stahují mozky z celého světa, a proto se zpravidla soustředí na online komunikaci. Jedná se o získávání konkrétního kandidáta, kterého Head Hunter osloví bez ohledu na to, je-li tento pracovník zaměstnaný či nikoli. Zpravidla se jedná o pracovníky na vyšších pozicích, velice žádané a úspěšné. V momentě navázání kontaktu, přijde na řadu vyjednávání. Head Hunter se snaží dotyčného člověka zaujmout a osobně sejit. Poté přijde na řadu vyjednávání o pracovní pozici a platových podmínkách. Často toto vyjednávání trvá velmi dlouho.

Webové stránky:

- <http://www.lmc.eu>
- <http://www.podnikatel.cz>
- <http://www.ceskatelevize.cz>
- <http://www.denik.cz>
- <http://blog.vzdelavaniaprace.cz>
- <http://cs.wikipedia.org>
- <http://ekonomicky-denik.cz>
- <http://www.technickydenik.cz>

Spotřebitelské chování českých seniorů pohledem teorie životního cyklu

Miroslav Jurásek (VŠFS)

Úvod

Ekonomická teorie dosud neopustila myšlenku, že výše spotřebních výdajů závisí na disponibilním důchodu. V této souvislosti je spotřební chování jednotlivců na makroúrovni standardně popisováno následujícími ekonomickými teoriemi: modelem mezičasové volby, hypotézou životního cyklu a teorií permanentního důchodu (viz Wawrosz a kol. 2017).

Tyto teorie jsou starší více než půl století. Přitom proti sobě nevystupují ryze konfrontačně (tj. něco na způsob „hry s nulovým součtem“), nýbrž se vhodně doplňují a akcentují různá východiska.

Pochopitelně tyto teorie mají své limity či modelová (s realitou až hraničící) zjednodušení. Toho si ostatně byli vědomi i jejich autoři. Naskytá se proto otázka, do jaké míry jsou tyto „letité“ teorie stále funkční a konvenují spotřebnímu chování jednotlivých makroekonomických subjektů.

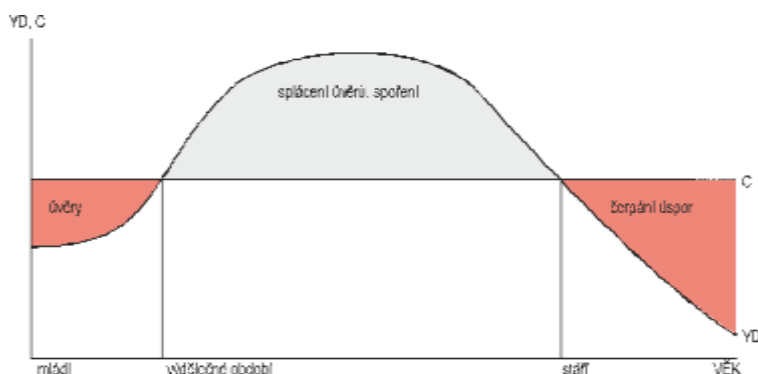
V této kapitole jsou konfrontovány závěry a postuláty teorie životního cyklu s empirickými daty spotřebitelského chování českých seniorů. Nejdříve je popsána teorie životního cyklu, která je následně interpretována ve světle dat o spotřebním chování českých seniorů (věková skupina 65+).

Teorie životního cyklu

Spotřební chování jednotlivce v různých etapách jeho života předložili američtí ekonomové Franco Modigliani (nositel Nobelovy ceny za ekonomii z roku 1985), Richard Brumberg a Albert Ando v 50. letech minulého století. Jejich teorie životního cyklu vysvětluje, jak budou vypadat spotřební výdaje v průběhu celého lidského života. Přitom se vychází z předpokladu, že jednotlivec se snaží v průběhu svého života zachovat

vlastní spotřebu na stejné výši; jinými slovy se snaží o rovnoměrnou spotřebu v jednotlivých fázích svého života, kdy již stojí na vlastních nohách.

Nicméně disponibilní důchod určený převážně na krytí jeho spotřebních výdajů stejný nebude: nejspíš zprvu s věkem poroste, následně bude klesat. Při splnění určitých podmínek (viz Wawrosz a kol. 2017) lze demonstrovat spotřební chování během lidského života následujícím obrázkem.

Zdroj: Wawrosz a kol. 2017

V teorii životního cyklu je formulována hypotéza, že člověk během svého produktivního života má takový příjem (tj. disponibilní důchod), aby nejenom splatil úvěry, které si bere zpravidla v mládí např. na bydlení, koupi auta atd., ale také si dostatečně naspořil na důchod.

Přijaté předpoklady, z nichž teorie vychází, jsou pochopitelně nerealistické: člověk nemůže vědět, jak dlouho bude žít, jak dlouho a v jaké výši bude dostávat určitý disponibilní důchod; lidé chtějí pro své bližní zanechat určité dědictví (tj. celý jejich disponibilní důchod není jimi spotřebován). Mylný je rovněž předpoklad, že člověk usiluje o rovnoměrnou spotřebu v průběhu života: v mládí se musí uskrovnit, jelikož řada jedinců naráží na bariéru rozpočtového omezení (pro některé z nich je úvěr nedosažitelný, protože jsou pro finanční instituce riziková). Na výši agregátní spotřeby budou mít vliv faktory jako např. věková struktura obyvatel, socio-kulturní charakter zkoumaného prostředí, popř. nastavení důchodového systému (viz Wawrosz a kol. 2017).

Kromě toho se od dob, kdy byla zformulována teorie životního cyklu, značně změnil životní styl seniorů. Mnoho lidí, kteří přechází z produktivního do postproduktivního období, se necítí na prahu svého života, kdy je čeká „nuzné dožívání“ a sebeobětování se pro své bližní, ale vidí v této životní etapě nové možnosti pro vlastní seberealizaci, pokud jim to pochopitelně dovolí vnější okolnosti.

Spotřeba seniorů v ČR v číslech

Jak vypadá typický český důchodce (pro zjednodušení předpokládejme je starší 65 let)? Poněvadž spotřeba je limitována disponibilním důchodem, je dobré se nejdříve podívat, z čeho je krytá jejich spotřeba. Český důchodce nekryje své spotřební výdaje z příjmů, které mu plynuly z výdělečné činnosti, protože již zpravidla nepracuje: „ve srovnání se Západem chodí do práce jen zlomek seniorů“³⁷. Naneštěstí se tak často děje nikoliv z jeho svobodného rozhodnutí či nižší pracovní morálky, ale z nedostatečných příležitostí (Petráňová – Mejstřík, 2013).

Na okraj poznamenejme, že důchodový věk je přesně oním obdobím predikovaným Johnem Maynardem Keynesem v jeho eseji „*Economic Possibilities for our Grandchildren*“³⁸ z roku 1930, kdy má přestat „hon za bohatstvím“ a zvyšování sociálního statusu; senioři by se již měli plně věnovat svým neekonomickým činnostem, které pojímá Keynes jako užitečnější. V tomto chápání práce začíná být spíše způsobem seberealizace.

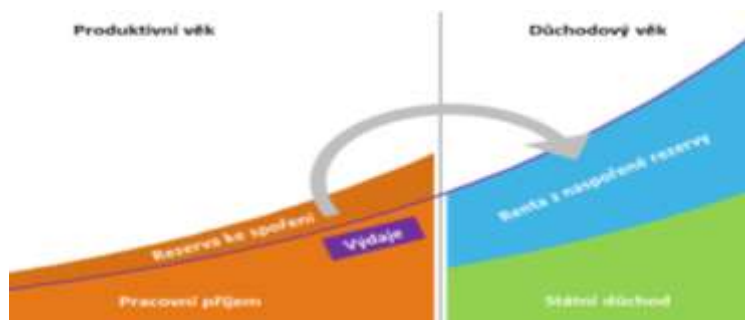
V současné době jsou zatím podmínky pro práci důchodců (+65) vytvořeny především ve velkých městech (Košťátková 2016). Do budoucna (a plně v souladu s Keynesovou predikcí) by situaci mohl řešit systém zkrácených lidí, který již nyní podporuje zaměstnanost starších osob (Řezníčková 2016).

³⁷ E15.cz: Čeští senioři pracují méně než na Západě. Častěji utrácejí úspory z aktivního věku. E15.cz. Online: <http://zpravy.e15.cz/domaci/ekonomika/cesti-seniori-pracuji-mene-nez-na-zapade-castěji-utraceji-úspory-z-aktivního-veku-1278749> (www.konzultovány 28.12.2016).

³⁸ Viz Ritschelová 2016.

Čeští důchodci jsou tak ve velké míře nuceni vyjít s tím, co jim poskytne stát; zhruba 93% (viz Zajíčková – Zajíček 2016) příjmů důchodců jsou tvořeny systémem důchodového zabezpečení. Jak je vidět, domácnosti českých důchodců jsou neúměrně závislé na vládě.

V tomto ohledu se však situace mění. Současní třicátníci neočekávají od státu téměř nic, podle vlastního mínění (Traxler 2016) o „důstojné stáří“ se budou muset postarat sami a během aktivního pracovního života si našetřit dostatek finančních prostředků. Traxler (2016) doporučuje k udržení si životní úrovně i v důchodovém věku odkládat si 10% ze svého příjmu po celou dobu výdělečné činnosti, což lze ilustrovat následujícím obrázkem.

Zdroj: Traxler (2016)

Ale ani s pomocí státu (tj. při poskytování penzí, které jsou mnohem vyšší než ty, jaké očekává generace dnešních třicátníků) se seniorům nedaří udržet si životní úroveň, jak se uvádí ve studii Z. Pernese (2014). Reálná spotřeba tzv. nezbytných výrobků a služeb poklesla o 41%; na důstojný život českému důchodci jeho důchod nepostačuje, proto si musí buď přivydělávat (v českém prostředí se tak ale neděje, jak bylo ukázáno dříve), anebo spotřebu krýt z jiných zdrojů, např. odprodejem dříve nastřádaného majetku (v tom horším případě) či úsporami.

Nicméně realita je taková, že u řady českých domácností příjem v produktivním věku není dostatečný k tomu, aby se mohly vytvářet rezervy na stáří: zhruba pětina českých domácností má problém vyjít se svým příjmem. V případě domácností seniorů bez pracujících má problém vyjít se svými příjmy (tj. i včetně dřívějších úspor) až třetina z nich (Bedřichová 2016). Tato situace je o to tíživější, že seniori již nemají možnost (anebo jen v omezené míře) vstoupit na trh práce a zlepšit své ekonomické postavení. Do budoucna se dá předpokládat, že tato otázka bude představovat pro českou vládu velmi palčivý sociální problém.

Tento stav nedokážou vykompenzovat jiné české domácnosti, které jsou naopak schopné generovat úspory, což ale závisí na počtu členů v domácnosti (osamělým důchodcům se žije hůře), na zdravotním stavu jejich členů a na tom, zda stále pracují (aspoň někdo z této domácnosti). Pro specialisty na marketing je bezesporu cennou informací to, že domácnosti seniorů se stávají významnou skupinou spotřebitelů na trhu: jejich schopnost spotřebovávat tzv. zbytné statky (tj. mobily, počítače, zahraniční dovolené) roste (viz Zajíčková – Zajíčková 2016); tento trend se bude do budoucna nejspíše ještě prohlubovat čili spotřeba (alespoň u části domácností seniorů) nemusí nutně klesat.

Závěr

I když je možné z důvodu výše řečeného odmítnout teorii životního cyklu jako nefunkční, její vypovídající hodnota spočívá v něčem jiném. Lidé bezesporu projektují svou spotřebu do budoucnosti. Faktory jako současné a budoucí bohatství (složené z bohatství v podobě lidského kapitálu a ostatního bohatství jako třeba akcie, nemovitosti), současný a budoucí příjem, pravděpodobné zajištění ve stáří atd. jsou brány do úvahy a jedinec se na jejich základě rozhoduje o svém spotřebitelském chování nyní i v budoucnosti.

Aniž si to možná uvědomují, i finanční poradci nepřímo vycházejí z teorie životního cyklu, když svým klientům radí, kolik si uspořit na důchod, aby nesnížili svou životní úroveň, tj. aby zachovali svou spotřebu, což v souladu s teorií životního cyklu znamená snahu o dosažení rovnoměrné spotřeby v průběhu celého života.

Jenomže tyto rady jsou často nerealistické a nad možnostmi řady domácností seniorů. Nepracující penzisté jsou sice nuceni žít z úspor (to je plně v souladu s teorií životního cyklu), nicméně k jejich střídání dochází často až v době těsně před odchodem do důchodu (dá se tedy očekávat, že jejich výše nemusí stačit k udržení si stabilní životní úrovně v důchodovém věku).

Jelikož u nikoliv zanedbatelného procenta nebyly během produktivního věku vytvořeny dostatečné finanční rezervy, k čerpání úspor nemůže ani dojít (to je v rozporu s předloženou teorií). V jiných případech jsou naopak úspory důchodci generovány, tj. tito seniori nespotřebují celý svůj disponibilní důchod, jak předpokládá teorie

životního cyklu. To je možné přičíst prohlubující se majetkové nerovnosti, která se z produktivního věku bude přenášet i mezi seniory.

Použitá literatura

Bedřichová, Eva (2016): Se svým příjmem obtížně vycházela třetina domácností. *Statistika & My* (07-08/2016, Roč. 6), s. 20-22.

Koťátková, Hana (2016): Více důchodců pracuje v zázemí velkých měst. *Statistika & My* (01/2016, Roč. 3), s. 28-29.

Pernes, Zdeněk (2014): Osobní spotřeba důchodců v letech 2004 až 2013. Struktura a dynamika spotřeby domácností důchodců dle Statistiky rodinných účtů ČSÚ. Praha, srpen 2014. [On-line]: <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2014/pdf> (www konzultovány 31.12.2016).

Petráňová, Marta – Mejstřík, Bohuslav (2013). Důchodci chtějí pracovat. *Statistika & My* (05/2013, Roč. 3) s. 32–34.

Ritschelová, Iva (2016): Hodnota volného času aneb v čem se mýlil J. M. Keynes. *Statistika & My* (04/2016, Roč. 2016), s. 4-5.

Syrový, Petr (2012): Jak si spořit na důchod. Zorientujme se v důchodové reformě. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, s. 160. ISBN 978-80-247-44-79-7.

Řezníčková, Jitka (2016): Zaměstnanost starších osob podporují zkrácené úvazky. *Statistika & My* (04/2016, Roč. 2016), s. 30-31.

Traxler, Jan (2016): Analýza: kolik bych si měl spořit na důchod? (on-line): <http://www.penize.cz/investice/312974-analyza-kolik-bych-si-mel-sporit-na-duchod> (www konzultovány 29.12.2016).

Wawrosz a kol. (2017): *Magisterská učebnice makroekonomie* (v recenzním řízení).

Zajíčková, Drahomíra – Zajíček, Miroslav. Komparace struktury spotřeby domácností zaměstnanců a seniorů v ČR. *International Scientific Conference RELIK* (Reproduction of Human Capital – mutual links and connections). VŠE. Listopad 2016. s. 641-653.

Internetové zdroje

E15.cz (1): Čeští senioři pracují méně než na Západě. Častěji utrácení úspory z aktivního věku. E15.cz. Online: <http://zpravy.e15.cz/domaci/ekonomika/cesti-seniori-pracuji-mene-nez-na-zapade-casteji-utraceji-uspory-z-aktivniho-veku-1278749> (www konzultovány 28.12.2016).

Bankéřská sémantika a lidský kapitál

Pavel Čírtek

Když jsem v loňském roce psal stať o ekonomii a štěstí, jako příspěvek do diskuse o lidském kapitálu, dovolil jsem si se vši skromností doporučit ekonomické nauce více inspirace ve světě umění a krásné literatury zejména v situaci, kdy si nemůžeme být jisti, že se ve světě modelových předpokladů jako opor ekonomické teorie a praxe, ocitáme na půdě (skutečné) reality, jakkoliv jsem si vědom, že pojem skutečná realita je tautologií, ale jinak neumím vyjádřit paradox faktu, že realita života, či světa, do kterého jsme uvrženi, vzniká a existuje i pod vlivem nereálných, ve smyslu nepravdivých, či pouze neověřených, předpokladů. Jestliže ovšem může být neověřený předpoklad či model legitimním nástrojem utváření *existující reality*, připustíme-li v intencích výše řečeného použití takového pojmu, je snad nebo tím spíše legitimním připustit, že i umělá či chcete-li umělecká realita románu či dramatu má právo být stejně, ne-li více relevantním zdrojem pro vytváření obrazu reality či dokonce reality samotné, protože čím jiným, než modelem svého druhu je umělecký artefakt. Čertovo kopytko ovšem, jak jsem uvedl v mém loňském příspěvku, spočívá ve faktu, že zatímco umělecká fikce přiznává a vyplývá to už z podstaty věci, že je uměleckou fikcí a tedy ničím jiným než svébytným modelem, čtenář divák či posluchač ví, s kým a s čím má tu čest, svět modelů a předpokladů v ekonomické teorii a praxi se před publikem až trestuhodně často tváří, reprezentuje, jako realita sama, jako danost s kvalitou obsahu Pythagorovy věty v euklidovské geometrii.

Je-li letos jakýmsi sice subtématem, ale subtématem skutečně naléhavým, aplikace komplexu her typu Titanic na objasnování současných společenských procesů vč. problematik vlivu na lidský kapitál, pak, pokud jsem tématu alespoň trochu porozuměl, je řeč mimo jiné i tom, jak se na situaci titanicovského typu podílí i rozdílnost přístupu jejích účastníků k informacím, rozhodujícím o možnosti participovat na jejich eventuální záchraně či s odpuštěním „nezáchraně“ vyjádřím-li to eufemisticky.

Na tom se myslím všichni shodneme, že informovanost a na jejím základě i vlastní reflexe skutečného postavení člověka ve společnosti, tvoří základní předpoklad jeho emancipace. Myslím emancipace jako schopnosti hájit své právo vč. práva na místo v záchranném člunu, jako metafory útočiště pro každého, kdo riziko mořeplavby, tedy pobytu ve světě plném rizik podstupuje, aniž by si mohl vybrat jinou možnost či místo zítí, protože na palubu této lodi jsme uvrženi, aniž by se nás kdo ptal, zda o to stojíme.

Jestliže pak se tak často v současných diskusích ke stavu postmoderního světa poukazuje na jeho (hodnotovou) „tekutost“, v níž si nikdo nemůže být jist ničím, světa, podobného plavidlu na oceánu zmítanému bouřemi a plnému ledovců, pak je řeč mimo jiné i o tekutosti pojmů, termínů, prostě slov, jimiž s pasažéry lodi komunikuje posádka odpovědná za naše životy. Nota bene v situaci, když většina z nás za její služby platí a máme tedy zajisté i právo důvodně předpokládat, že za své peníze obdržíme přinejmenším férové informace, k nimž podle mého názoru patří i přiznání kapitánů lodí, že za určitých či dokonce neurčitých, protože prostě na lidské vůli nezávislých okolností, loď nemusí doplout tam, kam jsme si zakoupili jízdenku. A k této sumě informací pak jistě náleží i férové sdělení, že neexistují dokonce ani záruky, že se loď nepotopí, protože plavit se tekutým prostředím toto riziko samo sebou nese, jako je nese konzument umění, který si je plete se skutečnou realitou.

Patří však k praxi „lodních společností“ že nás jejich kapitáni přesvědčují o tom, že plavidlo je nepotopitelné a kdyby se to ujištění nějakou náhodou, za nějakých mimořádně nepředvídatelných podmínek ukázalo lichým... k dispozici jsou záchranné čluny. Což byla pravda i co se týče Titaniku, žel s čertovým kopytkem spočívajícím v tom, že jejich kapacita nemohla pojmout každého pasažéra. Jakkoli nereálné tedy bylo ujištění o bezpečnosti plavby v tom smyslu, že šanci na záchranu má každý, pasažéři lodi uvěřili kapitánům, že tato bezpečnost je realitou, jakkoli šlo o *realitu* vyfabrikovanou rejdařem metodou velmi podobnou licenci literáta, který má jak známo zcela svobodné a nenapadnutelné právo tvořit fikce bez ohledu na to, kolik obsahují či neobsahují skutečné reality.

Moderní společnost vytvořila řadu institucí, jejichž posláním je klást za nás otázky lodním posádkám, které si platíme, tak, abychom od nich získali odpovědi, které nám zaručí, že budeme informováni alespoň do takové míry, že budeme schopni, aniž bychom studovali navigaci na námořní akademii, přijmout rozhodnutí, zdali se nalodit na to či ono plavidlo a zvážit přitom míru rizika, které toto rozhodnutí přináší. Žijeme-li ve svobodném světě, jak se nám to tvrdí, pak svobodní můžeme být jen tehdy, je-li součástí našeho lidského kapitálu odpovídající vědění, jakkoliv z toho nemusíme mít zrovna dobrou náladu a podobni Adamovi a Evě to můžeme zaplatit vyhnáním z Ráje. Těžko polemizovat o tom, zdali má každý člověk dostatečnou intelektuální a vzdělanostní kapacitu na to, aby pochopil taje námořní navigace a co svět světem stojí, delegovali lidé na výkon toho, čemu nerozuměli, odborníky, ač také někdy a snad i mnohdy spíše ty, které za odborně způsobilé lidé pouze považovali. Když se v něčem nevyznám a táži se tedy autority co a jak, pak konec konců vždy řeším otázku její důvěryhodnosti, její schopnosti mluvit pravdu. Suma sumárum – k odborným kompetencím kapitána, a myslím tím kapitána čehokoliv, patří i schopnost přiznat, že něco nevím, nejsem si jist, mohu se mýlit. Spisovatel, dramatik, to má v tomto punktu jednodušší – limity jeho poznání a tedy i míru relevance odpovídání na otázky lidské existence přiznává z podstaty věci. A říká nám vlastně od počátku komunikace s jeho dílem – věřte nevěřte... A pokud uvěříte, odpovědnost je na vás.

Praví-li tedy básník Aragon, že pro šťastný život stvořený je a pro svobodu každý z nás, nebo dramatik Havel, že pravda a láska musí zvítězit nad lží a nenávistí, pak asi každý soudný člověk pochopí, že jde o čistě osobní výpovědi, která skutečné realitě „všedního dne“ nemusejí odpovídat, či, přesněji řečeno, jejich sémantika, resp. syntaxe si nenárokují povinnost publika je akceptovat jako pravdu a nic než pravdu, protože např. oba zmiňované výroky by byly skutečně a bezvýhradně pravdivé pouze tehdy, kdyby je jejich autoři doplnili sdělením, že jejich obsah nemusí být pravdivý vždy, resp. pravdivým bude jen někdy, nebo za těch či oněch podmínek.

Naplnit tedy požadavek přijetí nějaké informace jako sdělené pravdy za podmínek, kdy si její autor sám není jistý, že se nachází na půdě pravdy a z mnoha důvodů, počínaje snahou zachovat si tvář a konče snahou oblnout publikum, protože se to vyplatí, lze pouze tak, že sice nebudu lhát, ale o tom, že pravdu mít nemusím, prostě nebudu mluvit, nebo se budu vyjadřovat natolik vágně, že se v tom nikdo, nebo pokud možno skoro nikdo nevyzná.

rotTypickým příkladem takové vágní, v tomto případě ekonomické sémantiky odborného suveréna, může být interview časopisu Reflex s exguvernérem ČNB Singrem z 2. 9. 2016.

Na otázku - Oslabování koruny začalo v roce 2013 a bylo ze strany centrální banky řečeno, že bude trvat do března 2015. Dnes se však mluví až o polovině roku 2017. Proč se to posunuje?

Základním důvodem bylo, že ekonomický vývoj v zahraničí, jenž do značné míry určuje, jak tam porostou ceny, se zlepšoval mnohem pomaleji, než se čekalo. Pořád importujeme velmi nízkou inflaci a klesající ceny výrobců. Velké finanční skupiny a mezinárodní organizace, jejichž předpovědi vstupují do našeho modelu, byly před třemi lety přesvědčeny, že v Evropě ani ve světě nenastane dlouhodobější deflace. Jenže ona nastala a v Evropě byla dlouho mizerná poptávková situace, což i u nás tlačilo a stále tlačí ceny (ale i marže a pak

i mzdy) výrobců k zemi. Ale předpověď ČNB o postupném zvyšování cen se začíná naplňovat, což znamená, že oslabování měny bude zřejmě ukončeno v příštím roce.

Kvůli oslabování koruny jste si docela zničil pověst u české veřejnosti. Bylo to pro vás překvapivé?

Intenzita útoků nebyla šokující, protože centrální banky tohle zažívají často. Je samozřejmě rozdíl číst si o tom, jak jedete na horské dráze, a jet na ní. Vždycky jsem si myslel, že dostaneme od veřejnosti nandáno za to, že padne nějaká banka a my budeme peskováni za špatný bankovní dohled. U měnové politiky jsme si mysleli, že se veřejnost proti nám obrátí, když jsme šli s úroky na nulu. Nenastalo to, což nás ukolébalo, a začali jsme věřit, že lidé pochopí naši intervenci kvůli hrozbě možné deflace. Ale ono to bylo tím, že většina lidí, a dokonce ani odborné veřejnosti nakonec nevěřila, že skutečně začneme intervenovat.

Ono slavné hlasování o oslabení koruny bylo na bankovní radě v poměru 4:3. Mohl byste o tom něco říct?

Až v roce 2019, do té doby jsem vázán mlčenlivostí.

Co by se stalo s naší ekonomikou, kdyby hlasování skončilo 3:4?

Zažili bychom výrazně slabší ekonomický výkon. Nezaměstnanost, kterou máme nejnižší v unii, by byla na nejvyšších úrovních, a hlavně – ekonomika by se nacházela v mizerném stavu. Firmy v té době neměly zisky a díky oslabení měny získaly kapitál na investice. Fabrika, které najednou stoupne marže z deseti na patnáct procent, má rázem výrazně vyšší čistý zisk, a tím i peníze na investice a mzdy. A nakonec bychom k tomu kroku stejně museli sáhnout, jen později.

Takže si to přeložme:

Guvernér Singr praví, že „Základním důvodem bylo, že ekonomický vývoj v zahraničí, jenž do značné míry určuje, jak tam porostou ceny, se zlepšoval mnohem pomaleji, než se čekalo.“ Pokusme se přijít na kloub tomu, co se vlastně dozvídáme. Zastavme se prvně u použití termínu „ekonomický vývoj“. Ten se samozřejmě běžně používá, ale jak je patrné z každodenní komunikační praxe, můžeme jej chápat třeba jako diskursivní historii ve smyslu dějin vývoje ekonomiky Číny, Česka nebo Zambie, nebo EU, nebo světa celkově. Můžeme jej ovšem chápat i jako dílčí souhrn nějakých časově omezených vývoju těchto ekonomických výsledků od nějakého data k nějakému datu, kde obtíž nastává již u samotného použití substantiva „vývoj“, které může označovat i jako aktivní lidskou snahu něco nového vymyslet, vynalézt, vytvořit či vyvinout např. v oddělení vývoje nějakého podniku.

Zde totiž Singr maně inspiruje k úvaze, proč máme věřit oprávněnosti rozhodnutí přijatého na základě tak spekulativních předpokladů, jakými jsou analýzy vývoje, který je sám o sobě uměle vytvořen „vývojáři“, vyvíjejícími (ekonomický) vývoj! Jakkoli zmotaně to zní, když mluvíme o vývoji vývoje, jde prostě o to, že v tomto smyslu pojetí substantiva „vývoj“ ekonomové skutečně konstruují i ekonomickou, ale i politickou, kulturní, sociální a další reality, a především pak právě politickou praxi, která ji etabloje, a to jak jako akademičtí či jinak odborně aprobovaní projektanti teorií a modelů, tak jako poradci, experti, dokonce jako výkonní politici, ale i jako lobbisté honorovaní za to, že prosazují zájmy svých zaměstnavatelů a dokonce jako podnikatelé, kteří konstruují ekonomickou teorii a praxi šitou na tělo svým vlastním pekuniárním cílům a proč by to nemělo platit i pro centrální bankéře. Ekonomie je totiž naukou aktivní v tom smyslu, že si nikdy nemůžete být jisti, zdali se bazálně neopírá o výklad – vývoj světa, který je ovšem jen a jen jejím vlastním výtvořením.

Podíváme-li se pak pozorněji na to, co praví Singer, pak máme co do činění se sémantikou pohříchu až záhadnou. Takže – s odkazem na „ekonomický vývoj“ v zahraničí (jaký, čeho?) který „do značné míry“ (jak značné?) určuje, jak porostou ceny, se zlepšoval (co je to zlepšoval?) mnohem pomaleji, než se čekalo (kdo čekal - každý, nebo jen někdo a tedy opět kdo?) A dále – velké finanční skupiny a mezinárodní organizace (které?), jejichž předpovědi vstupovali do „našeho modelu“ (jakého modelu, čího modelu - kdo jej vytvořil a proč si máme myslet, že je správný, či spíše proč bychom jej měli respektovat, nota bene, když nám jej nikdo nepředstavil, nevysvětlil, neobhájil?). Tedy kdo a proč vybírá ten a nikoliv jiný model a kdo rozhoduje jakým „finančním skupinám a mezinárodním organizacím“ popřejeme sluchu, abychom pak zjistili, že se tyto vyvolené autority spletly a pokazili nám tak náš model! V podstatě zde máme co do činění s jakousi metonymií typu „celá ulice si myslí, že Franta je blázen“ ačkoliv v tomto smyslu nikdo netestoval, co si myslí každý obyvatel ulice. A celá tato záhadná metonymická sémantika pak vrcholí meteorologickým závěrem o začínajícím se naplňování „předpovědi ČNB“ o „postupném zvyšování cen“ (má autor na mysli, že postupném ve smyslu nikoliv skokovém neboť jinak nechápu, jaký pak má smysl užití adjektiva „postupný“).

K tomu je třeba podotknout fakt, že využití předpovědí nejrůznějších finančních skupin a mezinárodních organizací sice ne vždy funguje, ale přesto je centrální banky a vlády aplikují až s katastrofálními důsledky, pokud tyto předpovědi nejsou již samy o sobě výslednicí politik centrálních bank a vlád. Jako bychom se motali v začarovaném kruhu – předpovědi na základě zvolených či vyfabrikovaných modelů nefungují, protože tyto modely byly vadné a vadné byly z toho důvodu, že vycházely ze špatných předpovědí, které „vstupovaly do modelů“.

Typickým příkladem je globální krize v letech 2007, 2008, která nebyla ničím jiným než selháním předpovědí opírajících se o ekonomický neoliberalní koncept tak, jak se odrazil mimo jiné i v myslí Singrova legendárního kolegy, notábla centrálních bankéřů Allana Greenspana a poté v praktické národohospodářské

politice „jeho“ prezidentů zejména Clintona a Bushe juniora, kteří moderní bankovní ekvilibristice dali zelenou, když, obrazně řečeno, umožnili, aby se do farmářských košíčků s biozeleninou balily i shnilé brambory na základě předpovědi (ve smyslu přijatého předpokladu), že trh si poradí, když ho necháme ať si dělá co chce. Praktickou kvalitu takových předpovědí ostatně potvrzuje komunikační role Greenspenova kufříku, z jehož objemu vždy, když přicházel na Federální výbor pro volný trh, věštili novináři a analytici, jaké měnové politiky centrální banky lze očekávat.

Greenspane se, jak známo, za to, že jím vyvinutý vývoj, tedy jím a jeho institucí vyvinutý ekonomický vývoj, mohutně vyfútrovaný zástupem neoliberalních myslitelů - a na jeho základě přijatých předpovědí (předpokladů) selhal, před vyšetřovací komisí kongresu spojených států omluvil. V dikci české klasické pohádky odvolal, čemu „věřil“ (zde je patrné, jak mnoho víry je mnohdy v ekonomické teorii a praxi a jak málo racionálního respektu k principu *dubito dubitantum*), a pak se z toho tak nějak vzpamatoval a odvolal to, co odvolal, když z toho malému obvinil vládní úvěrové agentury, které zločinně či bezhlavě poskytovaly hypotéky i nezaměstnaným barevným páriům.

Vrátím-li se tedy k obtíži skryté v Singrově sémantice, pak by si snad i laici zasloužili explikaci toho, co Singr myslí „ekonomickým vývojem“. Ale přijmeme předpoklad, že pro potřeby časopisecké publicistiky Singr záměrně zjednodušuje, aby byl pochopen i laiky, dokonce se snad i spoléhá na to, že je se svými čtenáři na stejné myšlenkové vlně, ne-li rovnou na stejném sémantickém naladění, což je svatým právem každého, kdo se obrací k veřejnosti, pokud by takový předpoklad měl nějaký racionální základ. Protože lze ovšem při vši úctě ke čtenářům časopisu Reflex vcelku úspěšně předpokládat, ale mohu se i mýlit, že většina z nich, o veřejnosti vcelku ani nemluvě, neabsolvovala akademické kurzy ekonomie, snad bychom si i my, laici, zasloužili krapet explicitnější slovník, abychom mohli uvěřit, že centrální bankéři skutečně vědí, co a proč činí.

Namísto toho se ale dozvídáme, že měnová politika ČNB se opírá o tak nejistou veličinu, jakou je to, čemu centrální bankéři prostě věří, což je už sémantika bezmála teologická. Singr neříká „víme“, „je prokázané“, „vypočítali jsme“. Oni prostě věřili, že se proti nim veřejnost obrátí, když šli s úroky na nulu a když se veřejnost proti nim neobrátí, tak je to, jak píše Singr, „ukolébalo“ a oni začali věřit – povšimněme si znovu, kolik víry je v centrálním bankéřství – že lidé pochopí jejich intervenci kvůli hrozbě možné deflace. Posuďte sami, jakou hrozbou může být „možná“ deflace, což chápou tak, že deflace byla pouze „možná“ a tedy vůbec nemusela nastat, nebo byla vysoce „možná“, a tedy byla zapotřebí intervence, ale pak už tomu vůbec nerozumím, když dále autor praví, že „ono to bylo tím“, že „většina lidí“ (další metonymie) a dokonce ani „odborné veřejnost“ (o koho se jedná?) nakonec nevěřila, že ČNB skutečně začne intervenovat. Tady s prominutím marně hledám, co ono bylo tím, respektive, co bylo čím, protože tato výpověď je tak spletitá, že se v ní prostě nelze vyznat. Nabízí se snad vysvětlení, že lidé nepochopili intervenci prostě proto, že v její možnost nevěřili, a to mi tedy hlava skutečně nebere.

Dost možná, že spletitost bankéřovi výpovědi zasáhla i tazatele a ten se snažil téma „odlehčit“ otázkou: Ono slavné hlasování o oslabení koruny bylo na bankovní radě v poměru 4:3. Mohl byste o tom něco říct?

V tuto chvíli dosáhla tajemnost odpovědi předčasného vyvrcholení, když odpověď zněla: „Až v roce 2019, do té doby jsem vázán mlčenlivostí.“

Následovala tedy otázka: Co by se stalo s naší ekonomikou, kdyby hlasování skončilo 3:4? Odpověď je pak mlhavá a nezazní ani jediný argument. Singr totiž praví jazykem orákula: Zažili bychom výrazně slabší ekonomický výkon. Nezaměstnanost, kterou máme nejnižší v unii, by byla na nejvyšších úrovních, a hlavně – ekonomika by se nacházela v mizerném stavu. Firmy v té době neměly zisky a díky oslabení měny získaly kapitál na investice. Fabrika, které najednou stoupne marže z deseti na patnáct procent, má rázem výrazně vyšší čistý zisk, a tím i peníze na investice a mzdy. A nakonec bychom k tomu kroku stejně museli sáhnout, jen později.

Snad je namístě se ptát: Proč bychom zažili slabší ekonomický výkon? O jaký argument se toto tvrzení opírá, i když samozřejmě nevylučuji, že může být oprávněné. Ekonomika by se nacházela v mizerném stavu – opět, o jaký argument se toto tvrzení opírá i když samozřejmě nevylučuji, že může být oprávněné. Firmy v té době neměly zisky a díky oslabení měny získaly kapitál na investice. Máme věřit tomu, že všechny firmy neměly zisky, resp. jaké firmy? A opravdu získaly kapitál díky oslabení měny?

Proč se tak až školometsky zabývám jedním vystoupením bývalého centrálního bankéře? Protože, odkazují-li k úvodu tohoto vystoupení, je tady zřetelně patrný komunikační styl, který Shakespeare nazývá ústy Hamletovými „slova, slova, slova. Citované vystoupení svojí prázdnotou, opovržením k argumentům, nonšalancí, s jakou šermuje pojmy víra, předpoklad, model, jakoby si mluví nelámal hlavu ani s tím, aby byl pochopen, neboť sám ví, či přinejmenším tuší, že jeho modely a předpoklady jsou tekuté a nakonec - více než snaha o pochopenou participaci lidí rozhodne prostě fakt, že ten či onen má či měl *pouvoir* dělat si co chce a nikomu se nemusel zodpovídat ze svých experimentů, pardon zvolených modelů. A je-li už v samotném výkonu důstojenství centrálních bankéřů jako výraz nezávislosti zakotven předpoklad, že když už nejsme na půdě exaktní vědy, rozhodujeme hlasovacím střetem různých věr, pak máme právo alespoň na odpověď, z čeho ta či ona víra plyne. Snad se to v tomto případě dozvíme v roce 2019.

Tedy se ptám – čím do pokladnice našeho lidského kapitálu přispívá tato, když ne mlžící, tak přinejmenším nonšalantní sémantika, kterou používá kapitán centrálně bankovní lodi, placený za to, že ví, co činí a když nám tedy řekne, že ví, proč a kam pluje, tak, obrazně řečeno, si bez reptání koupíme místo na jeho palubě. Pokud totiž nejde o nedbalost, či zpuštěné opovrhování lodními pasažéry, jaký to tedy má účel?

Myslím, že především marketingový. Právě marketing, marketingová komunikace metonymický jazyk miluje - jak odolat argumentu, že všichni zubní lékaři doporučují tu či onu pastu, každý úspěšný muž na sebe lije ten či onen parfém, svět mobilní komunikace žasne nad výkonem nového produktu, děti milují plenky XY atd. A nemohu se zbavit dojmu, že tento marketingový současný ekonomický, resp. politický newspeak tak, jak tento pojem etabloval Orwell, v rukách marketingových autorů, dokonce funguje! Já nevyčítám svým studentům, že v závěrečných pracích používají diskursivní jazyk jako adjustáž pro obsahovou chudobu, prokazují tím mimo jiné, že když nic jiného, alespoň odbornou, akademickou sémantiku svého oboru znají. Ale trvám na tom, že když nemohou dokázat nějaké své závěry, svá tvrzení, ať alespoň přiznají barvu a uvedou je relativizujícím „zřejmě“, „pravděpodobně“ a či „možná, ale s možnými výhradami“. Tak pracuje s jazykem badatel, který si je vědom limitů svého poznání.

I když snad i dokážu pochopit marketingové pohnutky, které vedou nejrůznější politické, či politickoekonomické veličiny k používání této sémantiky v rámci snahy prezentovat se jako lidé odborně kompetentní a tedy hodné naší víry, přesto si myslím, že u makroekonomických rozhodnutí a taková přece dělají centrální bankéři, by měli ti, jichž se existenciálně týkají, tedy občané státu, mít právo na to, aby součástí jejich lidského kapitálu byla přinejmenším možnost získat pravdivou informaci namísto marketingových sentencí. Myslím pravdivou alespoň v tom smyslu, že informující, v případě, kdy nemůže doložit své předpoklady a modely důkazem, který by obstál z vědeckého hlediska jako vědecký poznatek, čestně přizná, že to co činí, opírá spíše o vlastní víru či o víru sdílenou s jinými nositeli vír ve smyslu modelů či předpokladů. Konec konců, je-li k přijetí praktického závěru zapotřebí hlasovat, pak relativita výroku o tom, co je a co není správné, vyplývá ze samotného principu fungování takové instituce. Nerad bych ovšem třeba u lékaře, architekta nebo konstruktéra letadla, nota bene kapitána lodi na takový princip rozhodování o operaci mozku, stavbě domu, konstrukci letadla či bezpečnosti lodi přistupoval. Proč ale centrálním bankéřům a ekonomům jako specialistům na určitý výklad světa vůbec takový přístup prochází, to je mi záhadnou.

Vztaženo k tématu konference o lidském kapitálu – tam, kde se jedná o vědomostní kapitál, je otázkou odpovědnosti badatele vůči pasažérům Titaniku znovu a znovu jim důsledně opakovat, že víra není vědecký argument a že nositelé víry málokdy otevřeně přiznají, že jejich víra nemusí ta jediná správná. Hádáme-li se tedy, jako se hádám já s kolegou Valenčíkem, o kořenech společenského zla, pak podle mého názoru k nejpevnějším, nejvytrvalejším patří deficit upřímnosti notáblů tohoto světa v tom smyslu, že jejich právo na ingerence do našich životů se opírá spíše o víru než o vědu v tom lepším případě, v tom horším pak jenom a pouze o to, prosazovat něčí či čistě osobní pekuniární zájmy. Pravda, je tu i možnost, že tak hovoří ti, kteří vlastně nemají co říct.

Shakespeare nebyl vědec, a už vůbec ekonom, ale jak přesně a výstižně popsal tento způsob textového autorství v dialogu Hamleta a Polonia, který praví: Co čtete, princí? A Hamletova odpověď zní: Slova, slova, slova. Což mě znovu přivádí k myšlence, že v jazyce umění literatury básnické může být více obrazu skutečného světa, než v odborném jazyce ekonomické nauky tak, jak, jak nám to ukázalo navýsost odborné vystoupení centrálního bankéře.

Vědět, na jaké lodi se vlastně (skutečně) plavím a co mi na její palubě hrozí, to je základní vědomostní kapitál, kterým by měl disponovat svobodný, emancipovaný člověk (pasažér). A odtud i povinnost kapitánů být přinejmenším upřímným zdrojem informací vč. té hlavní, totiž jaká hrozí rizika a jak jsou na ně připraveni. Schválně, kdo by nastoupil na loď, jejíž kapitán nám sdělí, že bezpečnost plavidla ověřil na modelu, který osobně slepil ze stavebnice v modelářském kroužku a otestoval v akváriu, které osobně vyrobil. V podstatě se totiž pouze dozvídáme, že je možná dobrý modelář.

Míra využití lidského kapitálu – předpoklad stability jednotlivých zemí

Jiří Šnajdar

Jak se projevuje to, že v současné době nepůsobí země EU dostatečně výrazně silou pozitivního příkladu?

Chci se věnovat tématu v pořadí, demokracie, kapitalismus, právní stát a občanská společnost. Tato témata jsou enormně komplexní a skrývají soubory vzájemně propojených a provázaných institucí. Tedy tyto instituce musí řádně fungovat a být činné, jestliže něco začne skřípat, není dobré pohlédnout na nablýskané formální pouzdro, ale je třeba nahlédnout do nitra instituce a institucí. Náš problém proč již tak dlouho stagnujeme je v zákonech a institucích, které nás řídí. Dalším rysem stagnace je schopnost zkorumpované elity, zneužívat administrativně – právní systém k vlastnímu prospěchu. Tedy tyto elity se těší velké bezpečnosti, ostatní vlastně chudí příbuzní s menšími kapitály, nemají snad bezpečnost žádnou.

Musíme vidět, aby instituce – tedy řekněme parlamenty, byly demokratické. Zvolení členové by měli dodržovat všechna pravidla, a též se věnovat neústupně zájmům svých voličů, též těm co hlasovali proti, nebo být v rukou těch, co financovali jejich volební procesy a kampaně. V novodobých národních státech je vytvořena řada institucí, které regulují a určují hospodářský, společenský život a zabývají se přerozdělováním příjmů na snivé úrovni.

Je třeba si položit otázku:

„Co přesně se v soudobém západním světě zvrtilo?“

Ferguson:

„ Zároveň mě však pohání obava, že ekonomická stagnace může paradoxně mít i nebezpečně dynamické politické následky“

Zcela jasně je třeba si uvědomit, že stagnace je příčinou degenerace institucí, jejichž postupy, hospodářské a politické kroky jsou podřízeny chamtivosti elit, které je řídí.

Podívejme se třeba na náš „Český dolíček“ v devadesátých letech minulého století. Mizení národního majetku, které proběhlo v devadesátých letech, to vše především na základě pravdivých či obecně známých skutečností a faktů, jejichž relevanci a pravdivost si můžeme volně ověřit.

Kuponová privatizace nám může velmi snadno ukázat, jak se proměňoval státní majetek na soukromé vlastnictví. Tento postup byl možná záměrně vytvořen, tak aby vše proběhlo beztravně ke všeobecné spokojenosti občanů, kteří ještě za kuponové knížky platili a potom jim byla nabídnuta možnost odkupu akcií, velkými hráči na trhu. Co je velmi důležité zdůraznit, za podpory medií a masáže občanů, kteří se privatizace zúčastnili ve vysokých procentuálních průměrech. Propagace byla silná, bylo dosaženo nevídané pozitivní aktivity a odezvy občanů.

Jak kuponová privatizace dopadla víme velmi dobře. V první řadě byl majetek okamžitě zpronevěřen a znehodnocen. Toto se dělo nevýhodnými obchodními machinacemi, systémovým vyváděním aktiv a tvořením pasív, tedy správně řečeno, tunelování ať již odborně, ale velmi často i neodborně.

Druhým vhodným faktorem, jak se zmocnit majetku, byl systém dosazování vhodných vedoucích pracovníků do těchto zprivatizovaných podniků. Tento systém umožnil pracovat s těmito organizacemi opět systémově a tunelování probíhalo postupně dle potřeby. Těchto případů s dá najít nespočet a velmi snadno, jsou též publiku dobře známy.

Samostatnou agendou jsou harvardské fondy, tedy Harvardský průmyslový holding a.s., kde velké objemy zdrojů zmizely v zahraničí v daňových rájích a bankách. Musíme podotknout, že fakticky se nikomu nic nebláhého nepříhodilo, možná až na nějaké jednotlivce.

Situace v bankovním sektoru probíhala zcela jinou metodou.

Bylo utvořeno několik desítek bankovních institucí, které postupně skončili v konkurzu nebo likvidaci. Tyto bankovní instituce byly využity k transakcím, které sloužili k tomu, aby napomáhali podnikům k přežití. Nevíme kolik těchto ztrátových úvěrů bylo již od počátku záměrně vyvedeno z bankovního sektoru s úmyslem, již nikdy tyto zdroje vrátit, nebo prostě finance byly jinak znehodnoceny. Vše bylo možné za podpory slabé legislativy nebo nečinnosti policie nebo jiných orgánů. Vláda podporovala tehdejší kapitány průmyslu, aby jejich výsledky byly na patřičné úrovni.

Jak se tehdejší vládní orgány postavili k těmto problémům v bankách, buď ukončili činnost, příkladů není málo, nebo byly nákladně sanovány. Jiná možnost byla využita v odkoupení klasifikovaných úvěrů, garance, převedení nedobytných pohledávek na Konsolidační agenturu a jiné.

Sumy pro tyto aktivity zmíněné výše jsou v řádech miliard. Tyto aktivity byly prováděny velmi jednoduchým způsobem, úvěr od banky se nesplatil, tedy byl převeden do Konsolidační banky a později prodán, jako nevymahatelná pohledávka za velmi nízkou cenu ve vztahu k výši úvěru. Tyto příklady jsou velmi neetické až absurdní, když někdo si půjčí stovky milionů a následně přes sprátenou organizaci si odkoupí od Konsolidační banky pohledávku vlastní, za několik milionů.

Tyto kroky neměli skoro nikdy soudce a obžalované, vše často vyšumělo do ztracena a snad jen několik málo jedinců bylo odsouzeno.

Evropská unie pomalu ruší svrchovanost jednotlivých vlád, nebo alespoň takto se dá vidět tento proces posledních let. Chystá se nahrazení těchto vlád jednou velkou centrální vládou, nebo to bude jinak?

Španělsko, Portugalsko, Irsko a Řecko se pohybují ve velmi těžkých ekonomických problémech. Řecko a Irsko musely dostat finanční podpory, aby situaci zvládly. Toto má velmi tvrdý vliv na vývoj a hodnotu Eura, což vidíme na porovnání US dolaru a Eura v dnešních dnech. Je to vše v rámci zákonů a nebo se jedná o přestupky k Maastrichtské smlouvě.

Španělsko má míru nezaměstnanosti mezi osmnácti až šestadvacitiletými lidmi kolem 50%, evropský průměr činí okolo 35 %, pro tyto mladé a práce schopné síly jsou univerzitní diplomy k ničemu. Mladí lidé jistě nemohou být spokojeni s danou situací a jsou si vědomi, že se musí něco změnit. Možná, že se musíme připravit na nepokoje mezi mladými, především studenty. Mají k tomu společné sítě, kterými jsou propojeni po celém světě a chtějí se bránit, aby se mohli lépe životně realizovat.

Není to řízení nějakou elitou, která dělá vše pro to, aby se zabránilo rozpadu EU, nebo aby nemohl být ohrožen světový řád, který byl nějak ustaven nebo připraven. Tedy EU se řídí společnou hospodářskou politikou, která ale nepřináší hledané výsledky.

Když se v minulosti zrodily bankovky, dnes nesprávně označované jako papírové peníze.

Ve skutečnosti však bankovka není peníz, protože nemá vlastní hodnotu. Je to pouze závazek či příslib peněz. S okamžikem vzniku bankovek musely vzniknout banky. Dnes jsme na papírové peníze tak zvyklí, že si vůbec neuvědomujeme dřívější význam bankovek, zlaté certifikáty, tedy bylo možno získat, jako protihodnotu – zlato.

Po dvou světových válkách již to takto neplatí, bankovky jsou již peníze. Takto se vytvořilo zákonné platidlo pro všechny závazky státní i soukromé, snad se dá říci, že platíme dluhy.

Situace a možnosti vládců, včetně bankéřů, pak směřovali k tomu, že financovali státní rozpočty, války a jiné projekty z dlužních úpisů v hodnotě vyšší než mělo zlato v jejich vlastnictví. Tímto vzniká situace, že není možné zjistit, jakou skutečnou hodnotu má měna.

Dokud lidé důvěřují těmto měnám, tak je vše v pořádku, ale okamžitě jak dojde k nedůvěře musí následovat zhroutilí měny a tím i hospodářství země nebo zemí.

„Peníze nezřídka přivedly celé masy lidí na scestí. Velké kultury se proměňovaly v zoufalé hráče, riskující celou svou existenci pro kus papíru... Lidé uvažovali, mírně řečeno, jako stádo. Ukazuje se, že ve stádu člověk o rozum přijde rychle. Smysly se pak naopak zotavují jen poznenáhlu, pomalu jeden člověk za druhým.“ Charles Mackay

Zkušenosti z řádně nekrytých měn, vedly k tomu, že se musely vytvořit trvalé peněžní jistoty, možná i trvalejší mír, jak víme za zkušeností v historii. Bankovky byly vázány na skutečné hodnoty, reálné protihodnoty.

V dnešní době se pohybujeme v bezhotovostním platebním styku, tedy možná platíme tím co neexistuje. Nyní již používáme v každodenním styku platební karty. Musíme se však také zeptat jinou otázkou, co se stane, když banka nemůže vyplatit vaše peníze, jelikož oni tyto peníze nebudou již vlastnit v hotovosti.

Dalším velmi palčivým problémem se kterým se současně potýkáme je migrace. Pohyb velkého množství nových příchozích do Evropy je nevídaný a představuje největší tempo přesunů populací od pádu Říma. Tedy si musíme uvědomit, že tento fenomén mění naši civilizaci a evropskou kulturu vytvářenou po tisíciletí. Nesmíme opomenout, že bílé evropská populace má v průměru jedno až dvě děti na rodinu, zatím co jiné etniky mají v rodinách v průměru kolem pěti až šesti dětí, možná i více.. Tedy se nám může stát, že během několika desetiletí bude Evropa kulturně zcela jiná.

Není možná lepší se zamyslet, jak tuto kolonizaci zastavit a být více si vědomi toho, že po pádu Říma noví kolonisté tuto kulturu přijali a dále rozvíjeli. Nutno si uvědomit, že dnešní noví kolonisté tuto evropskou kulturu chtějí nahradit svou vlastní. Přichází tedy nový konflikt mezi křesťanskou kulturou a islámem, což nás vrací do minulosti o více než tisíciletí. Západní civilizace se ocitla ve skutečném boji o své přežití, ale je to způsobeno s přispěním pátých kolon, které pracují zevnitř za pomoci nařízení, institucí až po státní úřady.

Snad ještě nikdy v dějinách se žádná civilizace tak dobrovolně vzdávala svého bohatství, jak rozdává dnešní západní civilizace. Toto se děje za situace, kdy tato civilizace je krutě, intenzivně a vynalézavě napadána z mnoha stran. Západní civilizace prožívá dobu mnohanásobného ohrožení. Celá planeta je ohrožena přírodními problémy, klimatickými změnami, nedostatkem vody, přelidněním a jinými. Podívejme se nyní na aspekty sociologické, politické a psychologické. Kulturní likvidaci jsem zmínil výše, nyní ještě přichází systematické posilování státní moci, nadstátních a globálních institucí ovládajících, kontrolujících, šikanujících občany a toto likviduje individuální svobody. K tomu všemu ještě přichází problém islámu se všemi podobami ovládnutí jiných kultur a jejich likvidaci.

Tedy je nutné si uvědomit, že co naše civilizace vytvořila od umění výtvarného, hudbu, literaturu a divadlo, až po vědu, ekonomickou prosperitu a politickou kulturu, již brzy se může proměnit na povědomí dávných slavných časů. Co může následovat, je velmi těžce představitelné?

Evropský islám se tedy bude muset chovat jako evropské křesťanství, bez trestu smrti, bez náboženských válek, bez inkvizice, ale též bez džihádu a práva šaría. Je nutné, aby se podřídil evropským demokratickým zákonům, jako každá jiná instituce, organizace nebo jednotlivec a též být trestán za nedodržování těchto zákonů. Akceptovat západní kulturu, ideovou pluralitu a evropskou politickou kulturu, jako to učinili jiné etniky. K tomuto se musí probudit a začít dobře fungovat celý evropský a právní systém.

Musíme si uvědomit, že výše uvedené body islámu a džihádu likvidují celou naši civilizaci, která je tolerantní ke všem náboženstvím, je též vědecko-ateistická, tedy jsme všichni ohroženi i naše společnost. Musíme se tomu bránit, najít vůli se bránit a nabýt smíření s tím, že jak již se stalo v dějinách mnohokrát, že i tato naše civilizace by měla zaniknout.

Prameny:

Great Degeneration – Velký rozklad , (o úpadku institucí a zániku ekonomik)

Autorem je Naill Ferguson, 2012, ISBN 978-80-257-1638-0. Profesor historie na Harvardské univerzitě.

Jak zbit civilizaci, Benjamin Kuras, 2015, ISBN 978-80-7281-500-5

Kognitivní aspekty lidského myšlení.

Michal Blahout

Při zkoumání lidského poznání je třeba mít na zřetel kognitivní aspekty lidského myšlení, tedy schopnost člověka dosáhnout daného poznání. Možnosti poznání lidstva, jako celku, jsou neomezené, ale schopnosti jedince již takové nejsou. Lidská mysl je omezena kognitivní kapacitou a ovlivněna celou řadou psychologických aspektů. Tedy nestačí jen člověku sdělit či ukázat poznání, je třeba pracovat i s člověkem samotným, tak aby byl schopen toto poznání přijmout a včlenit ho do své podstaty, svého já. **Skutečné poznání není jen znát informaci, ale přijmout ji za svou.**

Tyto kognitivní limity bránící lidem dosáhnout opravdového poznání můžeme nazvat chybami v lidském myšlení, též nazývané behaviorální předsudky, a věnuje se jim celá řada autorů.³⁹ Míra vlivu na lidské poznání se u každého jednotlivce liší, přesto se týkají každého člověka. Tedy nelze nalézt člověka, který by nebyl těmito chybami do jisté míry postižen. Těchto chyb je velké množství a jak postupuje poznání v této oblasti, tak přibývají další. Je nad rámec tohoto textu rozebírat každou z chyb, ale lze je rozdělit do tří základních skupin:

1. Psychologické aspekty: lidská mysl je velice komplexní systém, který zahrnuje celou řadu vlivů a proměnných, mající vliv na lidské usuzování a rozhodování. Nejvýznamnější vliv má tak zvaná **afektivní heuristika**, tedy jednání pod vlivem emocí. Emoce mohou zkreslit lidské vnímání reality a ovlivnit tak naše poznání. Stejná situace či jev zažitý pod vlivem různých emocí může vyústit v zcela odlišnou reakci. Dále pak **ukotvení**, které se projevuje tak, že když se člověk s nějakým jevem setká poprvé, tak se toto setkání stává hodnotícím kritériem i pro všechny ostatní.

2. Chyby kognitivního nesouladu: každý člověk má jistou představu o realitě a sobě samém a pokud se ukáže, že jsou věci jinak, než si dosud myslel, tak v lidské mysli vzniká kognitivní nesoulad, který vyvolává nepříjemné pocity. Jedná se o situaci, kdy člověk musí čelit nepříjemné realitě. Lidé se pak snaží kognitivnímu nesouladu vyhnout a mají tendenci vytěšňovat nepříjemné skutečnosti, či jejich relevanci podceňovat. Kupříkladu pro studenta je snadnější sám sobě nalhat, že si na něj pedagog zasedl, že si vylosoval špatnou otázku, než přijmout fakt, že je buď hloupý, nebo podcenil přípravu. Příkladem chyb, spadajících do této skupiny může být **potvrzení**, kdy lidé dávají přednost informacím potvrzující jejich stávající názor před informacemi, které jsou v rozporu. **Racionalizace**, tedy kdy lidé hledají argumenty pro své jednání ex post. Například: Tento předmět je zbytečně náročný, tak jsem v právu, když při testu budu podvádět. Šéf je na mě ras a špatně mě platí, takže krádeží firemního majetku jen narovnáвам nespravedlnost.

3. Chyby kognitivní snadnosti: Lidé dávají přednost snadným řešením před těmi komplikovanými, jelikož pochopit komplikovaná řešení stojí značné úsilí. (myšlení bolí) příkladem může racionální neznalost při veřejné volbě. Neochota rozvíjet se, protože užitek není přímo kvantifikovatelný a má podobu spíše pozitivních externalit. Pro dělníka je snadnější pochopit, že má nízký plat proto, že ho podnikatel vykořisťuje, než že je to kvůli složité byrokracii, která zneprůchodňuje systém a tím brání rozvoji podnikání, a tedy převažuje nabídka práce nad poptávkou, a způsobuje podnikateli vysoké náklady na práci, což snižuje ochotu zaměstnat zaměstnance za vyšší mzdu.

³⁹ ARIELY, Dan. *Predictably irrational*. New York: HarperCollins, 2008.

KAHNEMAN, Daniel. *Myšlení, rychlé a pomalé*. Jan Melvil Publishing, 2012.

KAHNEMAN, Daniel; TVERSKY, Amos. Prospect theory: An analysis of decision under risk. *Econometrica: Journal of the econometric society*, 1979, 263-291.

Dané chyby jsou a vždy budou součástí lidské mysli, ale jejich identifikací a uvědoměním si jejich vlivu na lidské rozhodování lze snížit negativní dopad na lidské usuzování a rozhodování, čímž se zvýší schopnosti lidí dosáhnout opravdového poznání.

Problém realizace reforem

Michal Blahout

Zásadním problémem při realizování reforem je krátkodobé myšlení. Jedná se jeden z behaviorálních předpokladů spadající do kategorie kognitivní snadnosti. Tento behaviorální předpoklad reflektuje fakt, že lidé dávají přednost krátkodobému užítku před dlouhodobým. Tento jev je v souladu s předpokladem racionality tak, jak ji chápe klasická ekonomická teorie. Současný užitek je jistější a snadněji představitelný, než užitek budoucí a tedy je z pohledu lidského rozhodování preferovanější. Ovšem preferování krátkodobých a sobeckých zájmů způsobuje řadu dlouhodobých a chronických problémů a snižují celkovou výkonnost systému, což zpětně dopadá i na jednotlivce.

Tento jev můžeme vysvětlit i za pomoci teorie her, konkrétně prostřednictvím vězňova dilematu. Oba hráči mají dvě možnosti, přiznat se nebo se nepřiznat. Strategii přiznat se můžeme vnímat jako krátkodobý sobecký zájem, jelikož hráč volí jistotu, že na jakoukoliv strategii soupeře zareaguje pro něj výhodnějším způsobem a vylučuje tu nejhorší možnou variantu, čtyři roky vězení. Strategii nepřiznat se lze považovat za dlouhodobý nesobeký zájem, jelikož hráč volí strategii, u které riskuje nejhorší možnou variantu.

	P	N
P	3 : 3 ⁽⁶⁾	1 : 4 ⁽⁵⁾
N	4 : 1 ⁽⁵⁾	2 : 2 ⁽⁴⁾

Hráč jednající dle předpokladů klasické ekonomie se bude držet své dominantní strategie, přiznat se. Vyloučí tak možnost pro něj nejhorší varianty, čtyři roky vězení, a zároveň připustí možnost pro něj nejlepší varianty, jeden rok vězení. Jinými slovy bude sledovat svůj krátkodobý sobecký zájem. Ovšem pokud toto udělají oba hráči, tak se dostanou do situace, kdy budou oba v druhé nejhorší variantě, tři roky vězení. Pokud by jednali podle dlouhodobého nesobekého zájmu, tedy by vyloučili možnost nejlepší varianty a riskovali realizaci té nejhorší, tak by se dostali do pro ně druhé nejlepší varianty, dva roky vězení. Pokud se na situaci podíváme nikoliv z pohledu jednotlivých hráčů, ale z pohledu celku, kdy celku jde o co nejkratší dobu ve vězení dohromady, tak pokud jednotliví hráči jednají dle svých krátkodobých sobeckých zájmů, tak z pohledu celku je realizována ta nejhorší varianta, šest let ve vězení. Kdežto kdyby hráči jednali nesobeky, tak by byla realizována ta nejlepší varianta, čtyři roky vězení. Ovšem situace je lepší i z pohledu jednotlivých hráčů. Každý ušetří rok svobodného života.

Můžeme tedy konstatovat pravdivost tvrzení z prvního odstavce:

Sledování sobeckých zájmů poškozuje nejen celek, ale zpětně dopadá i na jednotlivce.

Tento jev lze ukázat i na jiných, reálnějších příkladech:

V ulici čítající deset domů je třeba postavit silnici, jejíž stavba si vyžádá pět milionů korun. Jelikož se jedná o nerivalitní statek, nelze vyloučit ze spotřeby černé pasažéry, obyvatele, kteří na silnici nepřispějí. Každý obyvatel ulice tak hraje hru, kdy je hráčem A a zbytek ulice je hráčem B. Každý z hráčů má dvě strategie, přispět na stavbu a nepřispět na stavbu. Přičemž strategie nepřispět je sobeckou strategií odpovídající strategii přiznat se ve hře vězňovo dilema. (strategie přispět pak odpovídá strategii nepřiznat se) Každý z obyvatel pak bude doufat, že na silnici přispějí ostatní a on pak bude moci silnici využívat a neplatit za ni, čímž dosáhne maximalizace svého užítku. Jenže pokud tuto strategii zvolí všichni sousedé, tak by silnice nebyla postavena a musí vzniknout a zasáhnout vyšší instituce, ve většině případů stát, který od každého obyvatele vybere potřebné peníze na postavení silnice a ještě další prostředky na své fungování. Tedy sledování sobeckých zájmů vede k tomu, že jednotliví obyvatelé jsou stejně přinuceni se na silnici složit, ale zaplatí více, než by zaplatili, kdyby jednali nesobeky. Opět tedy lze konstatovat, že volba sobecké strategie vede k poškození celku (stavba silnice stojí více) ale i jednotlivce.

Tento jev lze pozorovat u prosazování a realizaci drtivé většiny řešení a reforem. Pokud by se lidé dokázali oprostít od sobeckých zájmů a jednali by s ohledem na dlouhodobý prospěch, tak by došlo nejen ke zvýšení výkonnosti systému, ale i prospěchu jednotlivých účastníků.

Aby bylo možné tohoto stavu dosáhnout, musí účastníci systému podstoupit jisté riziko. Tedy že budou jednat nesobecky a riskovat, že se dostanou do nejhorší varianty. Je ovšem takové jednání racionální? Podle věžňova dilematu nikoliv. Ovšem věžňovo dilema je pouze zjednodušením reality. Kupříkladu jedná se o jednorázovou hru, tedy hráči při svém rozhodování nekalkulují s budoucími hrami. Jenže reálný život je hra s opakováním, kdy hráč bere v potaz hry minulé i budoucí. Pokud tento jev bude aplikován na věžňovo dilema, dojde ke změně dominantní strategie:

Hra se bude hrát s devíti opakováními, tedy celkem desetkrát. Zloději se dohodnou na deseti loupežích a jelikož vědí, že je vždy chytanou, tak se dohodnou, že pokaždé budou zapírat a za každou loupež si odsedí dva roky. (Předpokládejme, že 2 roky vězení za zisk deseti milionů z každého lupu se jim vyplatí.) Pokud by hráči kooperovali při všech deseti hrách, stráví každý ve vězení dvacet let. V případě nekooperace pak stráví ve vězení každý 30 let. Pokud se podrazí, tedy se jeden z nich přizná, tak si již nebudou moci nadále věřit a v další hře už oba budou volit strategii přiznat se.

Pokud by hráč B byl absolutně čestný, tedy bude volit strategii nepřiznat se, dokud nebude zrazen, tak by rozhodování hráče A vypadalo následovně:

Zrada (volba sobecké strategie) v prvním kole znamená dvacet osm let vězení ($1 + 9 * 3$) pro hráče A a třicet jedna let ($4 + 9 * 3$) pro hráče B. Zrada v posledním kole bude znamenat devatenáct let vězení pro hráče A ($9 * 2 + 1$) a dvacet dva pro hráče B ($9 * 2 + 4$). Roky vězení hráčů, při zradě hráče A v jednotlivých letech udává následující tabulka:

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A	28	27	26	25	24	23	22	21	20	19
B	31	30	29	28	27	26	25	24	23	22

Z tabulky je patrné, že v případě poctivého spoluhráče se vyplatí uplatnit sobeckou strategii (podrazit ho) v poslední hře. Ovšem pokud by ani jeden z hráčů nebyl absolutně čestný, tak oba vědí, že se vyplatí druhého podrazit v poslední hře. Tedy pokud chce hráč dosáhnout nejlepšího výsledku, tak by měl druhého podrazit v předposledním kole. To si uvědomí i druhý hráč a tak prvního podrazí již v osmém kole atd... Situace tedy dospěje do bodu, kdy se oba podrazí již v prvním kole a oba stráví ve vězení třicet let, což není optimální ani pro jednoho.

Je tedy potřeba si důvěřovat, aby se počet let vězení snížili na minimum. Oba tedy musí riskovat důvěru a doufat, že ho druhý nezradí. Pokud hráč v první hře zvolí variantu nepřiznat se, tak může ztratit jeden rok svobody. (trest čtyři roky místo tří) Získat může ale deset let. Bude zachována důvěra pro tuto a dalších devět her. Při druhé hře je to jeden ku devíti letům atd... Tedy pro všechny hry, kromě desáté, je zisk větší, než ztráta. Pouze v poslední hře je to vyrovnané. Tedy až do předposlední hry je hodnota potenciálního zisku větší, než hodnota ztráty a vyplatí se riskovat.

Pokud by si lidé uvědomili, že nesobeckým jednáním zvýší výkonnost systému i velikost svých výplat, jakožto účastníků daného systému a že riskovat důvěru se vyplatí, tak by k tomu skutečně došlo. (jistá forma sebenaplňujícího proroctví) Většina reforem totiž selže či není prosazena nikoliv kvůli názorovým rozdílům na řešení, ale kvůli krátkodobým sobeckým zájmům účastníků. Problém spočívá ve většinové populaci, která kvůli svým kognitivním limitům si není schopna danou skutečnost uvědomit a tedy do svých rozhodování zahrnout i zisk z dlouhodobého zájmu. Vidí jen situaci, která je teď a momentální prospěch, nedokáže si představit, co by mohlo být.

Mylná řešení Věžňova dilematu a Immanuel Kant

Ondřej Černík

Vůbec neznámější modelovou hrou je dnes bezesporu Michalem Blahoutem použité Věžňovo dilema. Celá jedna generace odborníků podlehla mylné představě, že Věžňovo dilema ukazuje podstatu obtíží v mezilidské spolupráci. **Protože ve Věžňově dilematu však spolupráce očividně existuje, snažili se najít důkaz, že teorie her tento údajný "paradox racionality" řeší chybně.**

Takový důkaz se ale zatím najít nepodařilo. **Podle teorie her totiž Věžňovo dilema vůbec nevysvětluje podstatu lidské spolupráce, ale naopak popisuje situaci, kdy je pravděpodobnost vzniku spolupráce nejmenší.** Období těchto "paradoxů racionality" v historii teorie her je naštěstí téměř u konce. Obrovské množství chybných argumentů, které se pokoušely dokázat, že ve Věžňově dilematu je spolupráce racionální, se

dnes většinou uvádí pouze jako **příklad takzvaného magického uvažování, které překrucuje logiku, aby dosáhlo požadovaného závěru.**

Nejoblíbenějším příkladem Kennetha Binmoreho takového omylu je tvrzení samotného Immanuela Kanta, že veškeré racionální chování se musí řídit jeho kategorickým imperativem ("jednej tak, jak chceš, aby jednali ostatní"). Ve Vězňově dilematu by pak každý racionální hráč zvolil strategii zradit, protože tato strategie povede k nejlepšímu výsledku, když ji zvolí všichni.

Fakt, že oba hráči ve Vězňově dilematu by dosáhli lepšího výsledku, pokud by nehráli rovnovážné strategie, se považuje za paradox racionality, který si žádá bližší vysvětlení. Přeloženo do běžné řeči říká kategorický imperativ Immanuela Kanta, že racionální je dělat to, co byste si přáli, aby dělali všichni ostatní. Pokud by to byla pravda, bylo by v racionální ve Vězňově dilematu spolupracovat. Řídit se zbožným přáním ale není nikdy racionální. Proto nás může udivovat, že po rodákovi z Königsbergu nikdo nikdy nepožadoval žádné vysvětlení toho, proč máme jeho princip racionality brát vážně. Zjednodušeně bychom mohli říci, že Kantův kategorický imperativ (z doby kdy byl individualismus považován nejenom díky vlivu křesťanství za špatný) vystřídal za podmínek individuální racionality imperativ narcistický.

Experimenty s hrami, jako je Vězňovo dilema, jasně dokazují, že **nezkušení hráči v mírně většině případů opravdu spolupracují. Čím déle ale hrají, tím pravděpodobněji zvolí zradu** - po zhruba deseti kolech už spolupracuje jen asi 10 % hráčů. Kritici se také někdy odvolávají na počítačové simulace, které údajně ukazují, že evoluce nakonec povede ve Vězňově dilematu ke spolupráci. Tyto **simulace se však nevztahují na čisté Vězňovo dilema, ale na jeho nekonečně se opakující verzi, v níž spolupráce skutečně představuje Nashovu rovnováhu, tedy tím, že když se někdo odkloní od rovnovážné strategie, tak si nepolepší.**

M. Blahout považuje za problém při realizování reformem **krátkodobé myšlení**. To je myšlenka adresná, ale dávno překonaná, se kterou by se nemusel zabývat, pokud by se věnoval hlubšímu studiu literatury. Vše je "napasováno" na iterované Vězňovo dilema, tedy hru, která se hraje opakovaně.

Hráč v této hře má možnost "potrestat" druhého za předchozí nekooperativní hru. Zde se racionální strategií může stát spolupráce. Ovšem zásadní problém pro realizaci reformem není spolupráce, ale rozhodovací proces. Který se realizuje kolektivním výběrem nebo svobodnou volbou jednotlivce myšleno samozřejmě za podmínek liberální demokracie. To lze nalézt v literatuře, kde se zabývají společenským výběrem ranné práce (M. Barbut, G. Th. Guilbaud, D. Black aj.), zejména ve vazbě na problematiku hlasování a "hlasovacího paradoxu", dále na problematiku individuálních preferencí a společenských preferencí (W.Pareto), na problematiku ekonomických teorií společenského blahobytu (A. Bergson, a hlavně Kenneth J. Arrow.). Kenneth J. Arrow se kriticky staví k teoriím, které chápou společenský výběr pouze, jako agregaci individuálních preferencí ve svém díle Social Choice and Individual Values.

K případu poctivého spoluhráče, kdy se vyplatí uplatnit sobeckou strategii podrazit ho v poslední hře: Osobně zastávám názor, že interpersonální srovnání užítka je svou podstatou čistě etické (takže vylučuji slovo "podrazí"); to je pouze jiná formulace toho, jak jsou pro vytváření úsudků o společenském blahobytu používány pouze individuální mapy nerozhodností (a nikoli kardinálního užítka).

Co se reformem týče, zastávám názor o všech individuálních členech společnosti, kdy se předpokládá, že vytváření společenského stavu společnosti (tedy i uplatnění reformem) na základě etického předpokladu, by mělo rozdělování odpovídat potřebám společnosti.

Zdá se, že významový obsah "potřeb společnosti" nebo "individuální potřeby hráče" závisí na empirickém srovnání, nic lepšího zatím nebylo předloženo.

S tím souvisí kolektivní racionalita v mechanismu společenského výběru, která není tedy pouhým nedovoleným přechodem od individua ke společnosti, ale důležitou vlastností skutečně funkčního liberálně demokratického systému, který by byl schopen i plně adaptace, tedy i reformem k měnícímu se okolí.

Sestaveno za pomoci prací:

Kenneth Binmore:

Game Theory: A Very Short Introduction. Oxford University Press (2008).

Game Theory and Social Contract, (1998). Volume 2: Just Playing. Cambridge: MIT Press.

(Pokračování dalším příspěvkem)